

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

**Tekijävastuu tilanteissa, joissa henkilö aktiivisin ja
tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen
itseloukkaukseen**

Rikosoikeus
Maisteritutkielma

Eerik Lindén

Kevät 2026
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tekijävastuu tilanteissa, joissa henkilö aktiivisin ja tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen itseloukkaukseen

Tekijä: Eerik Lindén

Koulutusohjelma / oppiaine: Oikeustieteen maisteri / rikosoikeus

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Lauri Luoto

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XI + 75

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkastellaan, millä edellytyksillä henkilö voi Suomen voimassa olevan rikosoikeuden mukaan olla tekijävastuussa tilanteessa, jossa hän aktiivisin ja tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen itseloukkaukseen. Itseloukkaustilanteessa henkilö toteuttaa itseensä kohdistuvan henkeä tai terveyttä vahingoittavan menettelyn, mutta tapahtumien taustalla vaikuttaa toinen henkilö, jonka rikosoikeudellisen vastuun perustetta arvioidaan.

Kysymys on kotimaisessa oikeudessa avoin. Ratkaisussa KKO 2023:9 itseloukkausasetelma tunnustettiin, mutta korkein oikeus ei ottanut lopullista kantaa siihen, miten tällaiset tilanteet sijoituvat Suomen osallisuusjärjestelmään. Oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteita on käsitelty hajanaisesti ja pääosin yksittäisten esimerkkien kautta. Kotimaisen aineiston niukkuuden vuoksi tutkielmassa hyödynnetään lainopillisen argumentaation tukena erityisesti saksalaista oikeuskirjallisuutta, jossa kysymystä on käsitelty huomattavasti Suomea laajemmin.

Metodiltaan tutkielma on rikoslainopillinen. Lainopin keinoin selvitetään, voiko itseloukkaukseen myötävaikuttaneen henkilön vastuu perustua varsinaiseen osallisuuteen, varsinaiseen yksin tekemiseen tai rikoslain (39/1889, RL) 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettuun välilliseen tekemiseen. Tutkielmassa osoitetaan, ettei vastuu voi lähtökohtaisesti perustua yllytykseen tai avunantoon, koska itsensä vahingoittaminen ei yleensä muodosta tunnusmerkistönmukaista päätekoa. Vastuu ei myöskään tavallisesti perustu varsinaiseen yksin tekemiseen, koska tunnusmerkistön toteutuminen riippuu uhrin omasta toiminnasta.

Keskeinen johtopäätös on, että tekijävastuu voi tulla kyseeseen välillisenä tekemisenä, mutta vain rajatusti. Tämä edellyttää, että välillisen tekijän menettely täyttää rikoksen yleiset edellytykset ja että uhrin päätöksenteko on siinä määrin rajoittunutta, että häntä voidaan pitää toisen käytämänä välikappaleena. Välikappaleaseman perusteella itseloukkaustilanteet jäsennetään kolmeen pääryhmään: alle 15 vuoden ikään tai syyntakeettomuuteen, erehdyttämiseen sekä pakottamiseen perustuviin tilanteisiin. RL 5 luvun 4 §:n soveltaminen itseloukkaustilanteisiin on *de lege lata* mahdollista, mutta oikeustilan avoimuuden vuoksi se ei ole täysin ongelmaton. *De lege ferenda* -näkökulmasta oikeustilaa olisi perusteltua selkeyttää nimenomaisella sääntelyllä.

Avainsanat: välillinen tekeminen, varsinainen yksin tekeminen, itsemurha, osallisuus, itseloukkaus, tekijävastuu, rikoslainoppi

Sisällys

Lähteet	V
Lyhenteet	XI
1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus	4
1.3 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto	5
1.4 Tutkimuksen rakenne	7
2. Itseloukkaustilanteiden normatiivinen kehys	8
2.1 Osallisuusjärjestelmän lähtökohdat	8
2.1.1 Erillisvastuuseen perustuva osallisuusjärjestelmä, suppea tekijäkäsitys ja vastuun perustavat osallisuusmuodot	8
2.1.2 Tekijävastuun ja varsinaisen osallisuuden rajanvetoteoriat	11
2.2 Rikoksen rakennemalli tutkimuksen systemaattisena perustana	13
2.3 Varsinaisen osallisuuden aksessorisuusvaatimus	14
3. Varsinainen yksin tekeminen itseloukkaustilanteissa	17
3.1 Käsitteellinen lähtökohta	17
3.2 Henkilökohtainen ja omakätinen tunnusmerkistön toteuttaminen rajanvetokriteerinä	19
3.3 Varsinaisen yksin tekemisen soveltuvuus itseloukkaustilanteisiin	22
4. Välillinen tekeminen itseloukkaustilanteissa	25
4.1 Lainsäädännöllinen lähtökohta	25
4.2 Oikeuskirjallisuuden ja -käytännön suhtautuminen itseloukkaustilanteisiin	28
4.3 Välillisen tekijän menettelylle asetetut edellytykset	33
4.3.1 Yleisen tunnusmerkistön edellytykset	33
4.3.2 Tunnusmerkistön mukaisuus	34
4.3.3 Oikeudenvastaisuus	38
4.3.4 Syyllisyys ja välillisen tekijän tahallisuus	39

4.4	RL 5:4:n sanamuodon ulottuvuus itseloukkaustilanteisiin	45
5.	Itseloukkaustilanteiden jäsentäminen välikappaleaseman perusteella	51
5.1	Päätöksenteon rajoittuneisuus välikappaleaseman lähtökohtana	51
5.2	Alle 15 vuoden ikään tai syntykeettomuuteen perustuvat itseloukkaustilanteet	53
5.2.1	Alle 15-vuotias välikappale	53
5.2.2	Syntykeeton välikappale	56
5.3	Erehdyttämiseen perustuvat itseloukkaustilanteet	60
5.3.1	Välikappale, joka ei ymmärrä toimintansa itseään vahingoittavaa luonnetta	60
5.3.2	Välikappale, jonka riskitietoisuus on puutteellinen	64
5.4	Pakottamiseen perustuvat itseloukkaustilanteet	67
6.	Johtopäätökset	72

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Werner Söderström Osakeyhtiö 1989.

Aarnio, Aulis, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Anttila, Inkeri, Välillinen tekeminen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1958.

Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikosten lajit. 2. uusittu painos. Tammi 1975.

Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Tammi 1977.

Asp, Petter – Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils, Kriminalrättens grunder. Iustus Förlag 2013.

Boucht, Johan – Frände, Dan, Suomen rikosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. 2. uud. painos. Poliisiammattikorkeakoulu 2019.

Fischer, Thomas, Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen. 68. Aufl. C.H. Beck 2021.

Frände, Dan, Onko viimeinen sana sanottu olosuhdetahallisuudesta? Defensor Legis 2/2010, s. 157–165.

Habermann, Dorothea, Zur Abgrenzung von Tötung auf Verlangen und Suizidhilfe bei Handlungsunfähigen und psychisch Kranken: Ein bislang ungelöstes strafrechtliches Dilemma. ZfStW 2/2025, s. 142–155.

Hillenkamp, Thomas, Zur Freiverantwortlichkeit eines Selbsttötungsentschlusses im Spiegel der Rechtsprechung. ZStW 1/2025, s. 1–143.

Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus: yleiset opit 1. Toinen painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1965.

Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus: yleiset opit 2. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1967.

Husa, Jaakko, Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa – »oikeaa oikeusvertailua»? Lakimies 5/2010, s. 700–718.

Hyttinen, Tatu, Kansallinen rikoslaki kansainvälisessä paineessa – itsepesun rangaistavuus Suomessa. Lakimies 3–4/2017, s. 334–361.

Jareborg, Nils, Allmän kriminalrätt. Iustus 2001.

Jareborg, Nils – Friberg, Sandra – Asp, Petter – Ulväng, Magnus, Brotten mot person och förmögensbrotten. 2., uppdaterade uppl. Iustus 2015.

Joecks, Wolfgang, Kommentierung zu § 25, s. 1142–1216 teoksessa *Bernd von Heintschel-Heinegg* (Hrsg.), Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1: §§ 1–37. 2. Aufl. C.H. Beck 2011.

Johansson, Stefan – Trost, Hedvig – Wennberg, Suzanne, Brottsbalken: en kommentar. Del I (1–12 kap.) Brotten mot person och förmögensbrotten m.m. Norstedts Juridik 2023. (*Johansson – Trost – Wennberg 2023a*)

Johansson, Stefan – Trost, Hedvig – Wennberg, Suzanne, Brottsbalken: en kommentar. Del II (13–24 kap.) Brotten mot allmänheten och staten m.m. Norstedts Juridik 2023. (*Johansson – Trost – Wennberg 2023b*)

Kallio, Heikki, Välillinen tekeminen erikoisrikoksissa – välittömän tekijän tietämättömyys lain sisällöstä. Lakimies 1/2023, s. 35–52.

Koch, Arnd, Grundfälle zur mittelbaren Täterschaft, § 25 I Alt. 2 StGB (Teil 1). JuS 2008, s. 399–404. (*Koch 2008a*)

Koch, Arnd, Grundfälle zur mittelbaren Täterschaft, § 25 I Alt. 2 StGB (Teil 2). JuS 2008, s. 496–499. (*Koch 2008b*)

Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan – Helenius, Dan, Yleinen rikosoikeus. 3. uudistettu painos. Edita 2020.

Kühl, Kristian, Strafrecht. Allgemeiner Teil. 8. Aufl. Vahlen 2017.

Kühl, Kristian – Hinderer, Patrick, Scherben bringen nicht immer Glück. JURA 2012, s. 488–492.

Laakso, Seppo, Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampereen yliopiston laitosten julkaisut 2012.

Lappi-Seppälä, Tapio, Tahalliset henkirikokset, teoksessa *Tapio Lappi-Seppälä* (toim.) – *Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio*, Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2022 (päivittyvä verkkojulkaisu). <https://verkkokirjailly.almainsights.fi/teos/GAHBGXCTDG> (vaatii kirjautumisen) (13.5.2026). (*Lappi-Seppälä 2022a*)

- Lappi-Seppälä, Tapio*, Pahoinpitelyrikokset ja valmistelurikos, teoksessa *Tapio Lappi-Seppälä (toim.) – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio*, Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2022 (päivittyvä verkkojulkaisu). <https://verkkokirjahylly.almainsights.fi/teos/GAHBGXCTDG> (vaatii kirjautumisen) (13.5.2026). (*Lappi-Seppälä 2022b*)
- Lappi-Seppälä, Tapio*, Varkausrikokset, teoksessa *Tapio Lappi-Seppälä (toim.) – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio*, Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2022 (päivittyvä verkkojulkaisu). <https://verkkokirjahylly.almainsights.fi/teos/GAHBGXCTDG> (vaatii kirjautumisen) (13.5.2026). (*Lappi-Seppälä 2022c*)
- Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari*, Yritys ja osallisuus (RL 5 luku), teoksessa *Tapio Lappi-Seppälä (toim.) – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio*, Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2022 (päivittyvä verkkojulkaisu). <https://verkkokirjahylly.almainsights.fi/teos/GAHBGXCTDG> (vaatii kirjautumisen) (13.5.2026).
- Luoto, Lauri*, Omakätiset rikokset ja osallisuusoppi. *Lakimies 1/2014*, s. 44–64.
- Luoto, Lauri*, Avunannon rangaistavuuden edellytykset. *Suomalainen Lakimiesyhdistys 2018*.
- Markus, Jaakko*, De lege ferenda -tutkimus prosessi- ja insolvenssioikeudessa. *Lakimies 6/2023*, s. 895–917.
- Melander, Sakari*, Rikosvastuun yleiset edellytykset. *Tietosanoma 2016*.
- Nuotio, Kimmo*, Avustettu potilaan itsemurha ja eutanasia, s. 277–293 teoksessa *Olli Mäenpää – Dan Frände – Päivi Korpisaari (toim.)*, Oikeuden historiasta tulevaisuuden Eurooppaan. *Pia Letto-Vanamo 60 vuotta*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys 2014*.
- Nuutila, Ari-Matti*, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. *Lakimiesliiton Kustannus 1996*.
- Nuutila, Ari-Matti*, Rikoslain yleinen osa. *Lakimiesliiton Kustannus 1997*.
- Nuutila, Ari-Matti*, KKO 2001:7 – Pahoinpitelyvastuu viinan tarjoamisesta lapselle, teoksessa *Eero Backman – Pekka Timonen (toim.)*, KKO:n ratkaisut kommentein 1998–2022. *Alma Talent 2016*.
- Repo, Sanna*, Tekijäkumppanuus ja avunanto, s. 264–277 teoksessa *Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.)*, Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. *Helsingin hovioikeus 2004*.

Roxin, Claus, Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Straftat. C.H. Beck 2003.

Roxin, Claus, Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen – Der Aufbau der Verbrechenslehre. C.H. Beck 2006.

Roxin, Claus, Täterschaft und Tatherrschaft. 10. Aufl. de Gruyter 2019.

Sajama, Seppo, Argumentaatio oikeustieteellisessä tutkimuksessa, s. 24–46 teoksessa *Tarmo Miettinen* (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex Kirjat 16.2.2016. Edita Publishing Oy.

Sandberg, Robert, Välillisen ja varsinaisen tekemisen rajankäynti pakotetun itseloukkauksen tilanteessa sekä menettelyn suhde syyllisyysperiaatteeseen. *Helsinki Law Review* 2/2024, s. 66–90.

Svensson, Erik, Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott. Iustus Förlag 2016.

Tapani, Jussi, Petos liikesuhteessa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. 4. uudistettu painos. Alma Talent 2025.

Tolvanen, Matti, Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus, s. 272–295 teoksessa *Tarmo Miettinen* (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex Kirjat 16.2.2016. Edita Publishing Oy.

Tolvanen, Matti, Rikosoikeus oikeuden järjestelmässä ja rikosvastuun yleiset edellytykset, s. 69–88 teoksessa *Tapio Määttä* (toim.), Oikeudellisen ajattelun perusteita. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, no. 30. Oikeustieteiden laitos 2018.

Vanhanen, Teemu, Rikoskumppanuutta vai avunantoa – onko sillä merkitystä? Tutkimus rikoksen tekemisen ja avunannon rajanvedosta varkaus- ja väkivaltarikoksissa. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2004.

Ågren, Jack – Leijonhufvud, Madeleine – Wennberg, Suzanne, Straffansvar. Norstedts Juridik 2018.

Verkkolähteet

Yle Uutiset (*Rimpiläinen, Tuomas*), Epäily: Saksalaismies painosti amerikkalaisteinin itsemurhaan suomalaislapsen avulla. 23.7.2025. <https://yle.fi/a/74-20173754> (13.5.2026).

Helsingin Sanomat (*Nousiainen, Anu*), Sä teet niinku mä sanon. 6.12.2025. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000011611670.html> (vaatii kirjautumisen) (13.5.2026).

Virallislähteet

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Oikeusministeriö, Selvitys perustuslakiuudistuksen toimeenpanosta. Perustuslain seurantatyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2002:7. (OM 2002:7)

Oikeusministeriö (*Hannonen, Jani – Kainulainen, Heini*), Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2022:8. (OM 2022:8)

Prop. 2020/21:74. En särskild straffbestämmelse för uppmaning till självmord.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2001:7

KKO 2017:57

KKO 2021:90

KKO 2023:9

Hovioikeudet

Rovaniemen HO 26.2.2016 nro 108539, dnro R 15/964

Helsingin HO 23.4.2025 nro 104133, dnro R 23/1826

Käräjäoikeudet

Pohjois-Karjalan KO 4.1.2021 nro 100095, dnro R 20/556

Länsi-Uudenmaan KO 19.6.2023 nro 125598, dnro R 21/1148

Varsinais-Suomen KO 7.12.2023 nro 149732, dnro R 23/2054

Saksan liittotasavallan korkein oikeus (Bundesgerichtshof)

BGH, 4.3.1981 – 2 StR 734/80 (MDR 1981, 631)

BGH, 5.7.1983 – 1 StR 168/83 (BGHSt 32, 38)

BGH, 27.11.1985 – 3 StR 426/85 (NStZ 1986, 266)

BGH, 3.12.1985 – 5 StR 637/85 (GA 1986, 508)

BGH, 25.10.2023 – 4 StR 81/23 (NStZ 2024, 605)

Lyhenteet

BGH	Bundesgerichtshof
BGHSt	Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen
BrB	brottsbalken
GA	Goldammer's Archiv für Strafrecht
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
JURA	Juristische Ausbildung
JuS	Juristische Schulung
KKO	korkein oikeus
KO	käräjäoikeus
MDR	Monatsschrift für Deutsches Recht
NStZ	Neue Zeitschrift für Strafrecht
OM	oikeusministeriö
PL	Suomen perustuslaki
Prop.	regeringens proposition
RL	rikoslaki
StGB	Strafgesetzbuch
vp	valtiopäivät
ZfIStW	Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft
ZStW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Tässä tutkielmassa tarkastellaan tilanteita, joissa henkilö aktiivisin ja tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen itsetoukkaukseen. Itsetoukkaustilanteissa henkilö toteuttaa itseensä kohdistuvan henkeä tai terveyttä vahingoittavan menettelyn, mutta tapahtumien taustalla vaikuttaa toinen henkilö, jonka rikosoikeudellisen vastuun perustetta arvioidaan.¹ Oikeudellinen ongelma syntyy siitä, ettei taustalla vaikuttava henkilö itse kohdistaa vahingollista menettelyä toiseen, vaan myötävaikuttaa siihen, että toinen henkilö vahingoittaa itseään. Tutkielman lähtökohtana on kysymys, mihin osallisuusjärjestelmän vastuunmuotoon tällainen menettely voidaan sijoittaa. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vuoksi taustalla toimivan henkilön rikosoikeudellinen vastuu edellyttää, että hänen menettelynsä voidaan arvioida jonkin Suomen osallisuusjärjestelmän mukaisen vastuuperusteen nojalla.²

Suomen rikosoikeudessa tahallisia rikoksia koskeva osallisuusjärjestelmä rakentuu erillisvastuulle. Järjestelmässä tekijävastuun muodot ja varsinaisen osallisuuden muodot erotetaan toisistaan.³ Itsetoukkaustilanteet näyttävät ensi katsannossa sijoittuvan varsinaisen osallisuuden alaan, koska taustalla toimiva henkilö näyttää joko taivuttavan toisen vahingoittamaan itseään tai edistävän tällaista menettelyä. Varsinaisen osallisuuden rangaistavuus on kuitenkin aksessorisesti sidottu päätekoon. Jos myötävaikutuksen kohteena oleva teko ei ole tunnusmerkistönmukainen, yllytys- ja avunantovastuu sulkeutuvat pois.⁴ Itsetoukkaustilanteissa näin on lähtökohtaisesti siksi, ettei itsemurhaa tai muutakaan itsensä vahingoittamista ole rikoslaisissa yleisesti säädetty rangaistavaksi.⁵ Tästä syystä kysymystä taustalla vaikuttaneen henkilön vastuusta ei voida ratkaista varsinaisen osallisuuden perusteella, vaan arviointi siirtyy tekijävastuun puolelle.

¹ Itsetoukkauksen käsitettä käyttävät esim. *Nuutila* 1997, s. 177; *Anttila* 1958, s. 68; *Sandberg* 2024, s. 67.

² *Luodon* mukaan osallisuusmuodot toimivat vastuuperusteina erillisvastuujärjestelmässä. *Luoto* 2018, s. 13.

³ *Luoto* 2018, s. 7; *Melander* 2016, s. 302; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 555. *Luoto* toteaa samassa yhteydessä, että tuottamuksellisissa rikoksissa toteutetaan yhtenäisvastuuta.

⁴ Varsinaisen osallisuuden aksessorisuudesta ks. *Luoto* 2018, s. 47 ss.

⁵ *Nuotion* mukaan itsemurhaan kohdistuva yllytys tai avunanto ei ole rangaistavaa, koska osallisuusvastuu edellyttää rangaistavaa päätekoa eikä itsemurhaa ole kriminalisoitu. *Nuotio* 2014, s. 279. Itsemurhan ja muun itsensä vahingoittamisen rankaisemattomuudesta ks. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 347; *Boucht – Frände* 2019, s. 56; *Nuutila* 1997, s. 178; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 583; *Lappi-Seppälä* 2022a, Itsemurha ja osallisuus itsemurhaan.

Varsinaisesta yksin tekemisestä ei säädetä Suomen rikoslaisissa (39/1889, RL) erikseen, vaan tekijävastuun perustilanteen katsotaan ilmenevän rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöistä.⁶ Välillisestä tekemisestä sen sijaan säädetään nimenomaisesti RL 5 luvun 4 §:ssä. Säännös tuli voimaan 1.1.2004 osana rikosoikeuden yleisiä oppeja koskenutta uudistusta, vaikka välillinen tekeminen oli tunnistettu kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa jo paljon ennen kodifointia.⁷ Tutkielmassa arvioidaan ensin, voiko tekijävastuu perustua varsinaiseen yksin tekemiseen tilanteessa, jossa vahingoittavan toimen tekee uhri itse. Jos vastaus on kielteinen, tarkastelu kohdistuu välilliseen tekemiseen. Tällöin ratkaisevaksi kysymykseksi muodostuu, voiko henkilö tehdä rikoksen käyttämällä välikappaleena rikoksen kohdetta itseään.

Varsinainen yksin tekeminen ja välillinen tekeminen ovat jääneet kotimaisessa rikosoikeudellisessa keskustelussa verrattain vähälle huomiolle. Osallisuusopillinen tarkastelu on painottunut ennen kaikkea rikoskumppanuuden ja avunannon väliseen rajanvetoon.⁸ Välillistä tekemistä on käsitelty laajemmin vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa.⁹ Uudemmassa kirjallisuudessa tarkastelu on muutamia erityiskysymyksiä lukuun ottamatta jäänyt pääosin rikosoikeuden yleisiä oppeja käsittelevien yleisteosten varaan.¹⁰ Tämä on itseloukkaustilanteiden kannalta ongelmallista, koska niissä joudutaan arvioimaan rajaa varsinaisen yksin tekemisen, välillisen tekemisen ja rankaisemattomaksi jäävän myötävaikutuksen välillä.

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteet on tunnistettu, mutta niitä ei ole käsitelty systemaattisena kokonaisuutena. Tarkastelu on jäänyt yksittäisten esimerkkien tasolle tai osaksi laajempaa osallisuusopillista problematiikkaa. Sekä vanhemmassa että uudemmassa kirjallisuudessa tietyt itseloukkaustilanteet on liitetty välillisen tekemisen yhteyteen.¹¹ Uudempi kirjallisuus on tältä osin pitkälti jatkanut vanhemmassa kirjallisuudessa omaksuttua linjaa, vaikka välillisen tekemisen kodifointi on tuonut arviointiin uusia, erityisesti lain sanamuotoon liittyviä kysymyksiä.¹²

⁶ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 333; *Vanhanen* 2004, s. 18; *Nuutila* 1997, s. 339; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 559; *Luoto* 2018, s. 33.

⁷ HE 44/2002 vp, s. 21–22.

⁸ Ks. *Vanhanen* 2004; *Repo* 2004; *Luoto* 2018.

⁹ Ks. *Anttila* 1958.

¹⁰ Ks. *Kallio* 2023; *Sandberg* 2024.

¹¹ Ks. esim. *Anttila* 1958, s. 69–71; *Nuutila* 1997, s. 347; *Sandberg* 2024, s. 76 ja 84–86.

¹² Ks. esim. *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 570–571 ja 584; *Boucht – Frände* 2019, s. 164–165; *Nuotio* 2014, s. 280. Ks. myös *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343–347. *Korkka-Knutsin, Fränden ja Heleniuksen* mukaan RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto ei ilmeisesti kata itseloukkaustilanteita, vaikka he pitävät tällaisten tilanteiden käsittelemistä välillisen tekemisen yhteydessä perusteltuna.

Oikeuskäytännöstä ei myöskään löydy suoraa vastausta itseloukkaustilanteiden käsittelyyn. Ratkaisussa KKO 2023:9 oli arvioitavana asetelma, jossa teon kohteena ollut henkilö kohdisti itseensä tunnusmerkistön täyttäväksi väitetyn menettelyn. Korkein oikeus ei kuitenkaan joutunut ottamaan lopullista kantaa siihen, voidaanko tällaisia tilanteita yleisesti arvioida välillisen tekemisen kautta. Ratkaisu ja sitä seurannut keskustelu osoittavat siten, että oikeustila on tältä osin edelleen avoin. *Sandberg* on artikkelissaan ensimmäisenä nostanut esiin juuri tähän asetelmaan liittyvät ongelmat arvioidessaan varsinaisen yksin tekemisen ja RL 5 luvun 4 §:ään perustuvan välillisen tekemisen soveltuvuutta itseloukkaustilanteisiin.¹³ Tältä osin tämä tutkielma jatkaa *Sandbergin* avaamaa keskustelua ja pyrkii viemään tarkastelua systemaattisesti pidemmälle.

Itseloukkaustilanteiden rikosoikeudellinen arviointi ei kuitenkaan voi rakentua sen varaan, että mikä tahansa toisen itseloukkaukseen myötävaikuttaminen voisi perustaa tekijävastuun. Lähtökohtana on päinvastoin pidettävä sitä, ettei täysi-ikäisen, syyntakeisen ja tilanteen oikein mieltävän henkilön saaminen vahingoittamaan itseään yleensä perusta rikosoikeudellista vastuuta.¹⁴ Tutkielmassa tarkastelu kohdistuu sen sijaan tilanteisiin, joissa itseään vahingoittavan henkilön päätöksentekoa ei voida pitää riittävän vapaana ja vastuullisena. Keskeiseksi kysymykseksi muodostuu, milloin itseään vahingoittavan henkilön oma päätöksenteko on siinä määrin rajoittunut, että tekijävastuun kohdentaminen taustalla vaikuttaneeseen henkilöön on perusteltua, eikä kyse ole vain rankaisemattomasta osallisuudesta.

Tutkimusaiheen ajankohtaisuutta lisää se, ettei itseloukkaukseen myötävaikuttaminen ole vain teoreettinen ongelma. Kysymys voi nousta esiin erityisesti silloin, kun vaikuttaminen kohdistuu lapseen, syyntakeettomaan tai muuten haavoittuvassa asemassa olevaan henkilöön. Julkisuuksessa on ollut esillä tapauksia, joissa alaikäisiä on verkkoympäristössä painostettu vahingoittamaan itseään tai tekemään itsemurhan.¹⁵ Nämä osoittavat, että rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen tällaisissa asetelmissa on käytännöllisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävä kysymys. Samalla vastuun kohdentamisen on pysyttävä laillisuusperiaatteen asettamissa rajoissa. Rikosoikeudellinen vastuu voidaan perustaa vain sellaiselle konstruktiolle, joka on sovitettavissa voimassa olevaan osallisuusjärjestelmään ilman, että vastuu laajenee säännösten sanamuodon ulkopuolelle.

¹³ Ks. *Sandberg* 2024.

¹⁴ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 344. Kirjoittajien mukaan täysi-ikäisellä ja psyykkisesti terveellä henkilöllä on itsemääräämisoikeutensa nojalla oikeus rakentaa elämänsä lainsäädännön sallimissa rajoissa haluamallaan tavalla. Alaikäisiä ja syyntakeettomia ei sen sijaan voida pitää vastaavalla tavalla täysimääräisesti omasta elämästään päättävänä, minkä vuoksi heidän itsensä vahingoittamisensa edistämistä ei voida pitää sallittuna.

¹⁵ Ks. aihetta koskevasta uutisoinnista Helsingin Sanomat 6.12.2025; Yle Uutiset 23.7.2025.

1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus

Tämän tutkielman päätutkimuskysymys on, millä edellytyksillä, jos lainkaan, henkilö voi Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan olla tekijävastuussa tilanteessa, jossa hän aktiivisin ja tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen itseloukkaukseen.

Päätutkimuskysymystä täsmennetään kolmella toisiinsa liittyvällä osakysymyksellä. Ensimmäinen tutkielmassa arvioidaan, voiko itseloukkaustilanteessa syntyä tekijävastuu varsinaisen yksin tekemisen perusteella. Toiseksi tutkielmassa selvitetään, voiko tekijävastuu perustua rikoslain 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettuun välilliseen tekemiseen. Kolmanneksi tutkielmassa tarkastellaan, milloin itseään vahingoittavan henkilön päätöksenteko on siinä määrin rajoittunutta, että häntä voidaan pitää vain taustalla vaikuttaneen henkilön käyttämänä välikappaleena.

Tutkielma rajautuu tilanteisiin, joissa yksi henkilö aktiivisin ja tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen itseloukkaukseen. Tarkastelun kohteena ovat siten asetelmat, joissa taustalla toimiva henkilö joko päätöksentekoon vaikuttamalla saa toisen ryhtymään itseloukkaukseen johtavaan menettelyyn tai muutoin edistää tällaisen menettelyn toteutumista. Tarkastelu painottuu tilanteisiin, joissa itseään vahingoittavan henkilön päätöksentekoa ei voida pitää riittävän vapaana ja vastuullisena. Tällaisia ovat erityisesti alaikäisyyteen tai syyntakeettomuuteen, erehdyttämiseen sekä pakottamiseen perustuvat tilanteet.

Tarkastelun ulkopuolelle rajataan laiminlyöntiin sekä tuottamukselliseen myötävaikutukseen perustuvat itseloukkaustilanteet. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että vastuu voisi tietyissä tilanteissa perustua epävarsinaiseen laiminlyöntirikokseen, jos myötävaikuttajalla on erityiseen vastuuseen perustuva velvollisuus estää seurauksen syntyminen.¹⁶ Kirjallisuudessa on lisäksi katsottu, että teon huolimattomuusoppi voi ulottua tahallisiin rikoksiin, jolloin myös sen merkitys itseloukkaustilanteissa voisi tulla arvioitavaksi.¹⁷ Näitä vastuuperusteita ei kuitenkaan tarkastella tässä tutkielmassa.

Tutkielma kohdistuu ensisijaisesti henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin. Keskeisiä ovat rikoslain 21 luvun tappoa (RL 21:1) ja pahoinpitelyä (RL 21:5) koskevat säännökset, koska juuri näiden rikosten yhteydessä itseloukkausetelma tyypillisimmin aktualisoituu. Muita rikostyyppejä

¹⁶ Ks. *Nuotio* 2014, s. 280–283; *Sandberg* 2024, s. 89–90.

¹⁷ Teon huolimattomuusopista ks. esim. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 146 ss.; *Nuutila* 1997, s. 141 ss.; *Melander* 2016, s. 184 ss.; *Nuutila* 1996, s. 273 ss.

ja oikeuskäytännössä esiintyviä lähitilanteita hyödynnetään vain siltä osin kuin ne valaisevat varsinaisen yksin tekemisen ja välillisen tekemisen rajoja.

1.3 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto

Tämä tutkielma on metodiltaan lainopillinen, täsmällisemmin rikoslainopillinen.¹⁸ Tutkielman tehtävänä on tulkita ja systematisoida itseloukkaustilanteiden rikosoikeudellista arviointia Suomen voimassa olevan oikeuden näkökulmasta. Tutkielma sijoittuu käytännöllisen ja teoreettisen rikoslainopin rajapintaan, mutta sen painopiste on teoreettisessa rikoslainopissa.¹⁹ Tavoitteena ei ole vain esittää tulkintakannanottoja yksittäisten säännösten sisällöstä, vaan myös jäsentää itseloukkaustilanteiden osallisuusopillinen asema johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.

Tutkielman lainopillinen tiedonintressi ilmenee kahtena toisiaan täydentävänä tehtävänä. Ensimmäkin tutkielmassa tulkitaan rikoslain osallisuussäännöksiä ja arvioidaan, voiko tekijävastuu itseloukkaustilanteissa perustua varsinaiseen yksin tekemiseen tai välilliseen tekemiseen. Tältä osin tutkielmassa esitetään tulkintakannanottoja voimassa olevan oikeuden sisällöstä.²⁰ Toiseksi tutkielmassa systematisoidaan itseloukkaustilanteiden rikosoikeudellista asemaa arvioimalla niiden suhdetta varsinaiseen yksin tekemiseen, välilliseen tekemiseen ja varsinaiseen osallisuuteen. Tutkielmassa pyritään jäsentämään hajanaisesta oikeudellisesta aineistosta tutkimusongelman kannalta olennaiset rajanvedot.²¹

Tutkielman pääpaino on *de lege lata* -tutkimuksessa eli voimassa olevan oikeuden tulkinnessa ja systematisoinnissa. Johtopäätösluvussa esitetään lisäksi tiiviitä *de lege ferenda* -kannanottoja.²² Ne erotetaan selvästi *de lege lata* -kannanotoista, ja ne kytkeytyvät tutkielmassa havaittuihin tulkinta- ja systematisointiongelmiin.

¹⁸ Tolvanen 2016, s. 275. Lainopin teoriasta ks. Aarnio 1989, s. 47–52.

¹⁹ Käytännöllisestä ja teoreettisesta rikoslainopista ks. Luoto 2018, s. 19; Tapani 2004, s. 10; Tolvanen 2016, s. 276–277; Hyttinen 2017, s. 337.

²⁰ Tulkintakannanottojen esittäminen on yksi rikoslainopin tehtävistä. Tolvanen 2016, s. 276; Tolvanen 2018, s. 72–73.

²¹ Nuutilan mukaan lainopin tehtävänä voidaan pitää myös oikeudellisten ongelmien jäsentämistä uudelleen, niiden kannalta merkityksellisten systemaattisten yhteyksien esiin tuomista sekä ratkaisun kannalta olennaisten näkökohtien hahmottamista. Nuutila 1996, s. 129. Ks. myös Sajama 2016, s. 41; Laakso 2012, s. 448; Aarnio 2011, s. 97.

²² *De lege ferenda* -tutkimuksesta ks. Markus 2023, s. 900.

Tutkielmassa noudatetaan Suomessa vakiintunutta oikeuslähdeoppia, jossa oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.²³ Vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä tarkastelun lähtökohtana on rikoslaki, erityisesti rikoslain 5 luvun välillistä tekemistä koskeva 4 § sekä rikoslain 21 luvun tappoa (RL 21:1) ja pahoinpitelyä (RL 21:5) koskevat säännökset. Heikosti velvoittavina oikeuslähteinä tutkielmassa hyödynnetään erityisesti rikoslain esitöitä ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä. Keskeisiä ovat erityisesti HE 44/2002 vp ja ratkaisu KKO 2023:9. Tutkimusasetelmaa leimaa kuitenkin se, ettei itseloukkaustilanteita ole laissa nimenomaisesti säännelty eikä korkein oikeus ole ottanut niiden rikosoikeudelliseen arviointiin yleisellä tasolla lopullista kantaa.

Sallittujen oikeuslähteiden merkitys korostuu tutkielmassa. Kaikille Suomen hovioikeuksille lähetettiin tutkimusta varten tietopyyntö. Tietopyyntö kohdistui välillistä tekemistä, itsensä vahingoittamista ja avustettua itsemurhaa koskeviin ratkaisuihin. Näin pyrittiin selvittämään, onko hovioikeustasolla käsitelty tutkimusongelman kannalta relevantteja tilanteita. Ratkaisujen tavoitettavuuden vuoksi tietopyyntö rajattiin sähköisesti saatavilla oleviin tuomioistuinratkaisuihin. Aineisto koostui 45 ratkaisusta vuosilta 2007–2025. Hovioikeusaineistosta ei löytynyt ratkaisuja, joissa itseloukkausasetelmaan olisi otettu nimenomaista kantaa. Aineiston läpikäynnin yhteydessä löytyi kuitenkin kolme käräjäoikeuden ratkaisua, joissa asetelmaa oli käsitelty.²⁴ Näitä ratkaisuja käytetään tutkielmassa sallittuina oikeuslähteinä sen arvioimiseksi, miten tutkimusongelman kannalta relevantteja kysymyksiä on yksittäistapauksissa tulkittu ja jäsenetty.²⁵

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteet on tunnistettu, mutta niiden käsittely on jäänyt hajanaiseksi ja painottunut rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeviin yleisesityksiin. Tämän vuoksi tutkielmassa tukeudutaan kotimaisen kirjallisuuden ohella saksalaiseen rikosoikeudelliseen kirjallisuuteen sekä eräisiin Saksan ylimmän oikeusasteen ratkaisuihin. Itseloukkausasetelmaa on Saksassa käsitelty huomattavasti kotimaista kirjallisuutta laajemmin. Lisäksi sak-

²³ *Aarnio* mukaan oikeuslähteet voidaan jakaa vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin sen perusteella, kuinka sitovaa merkitystä niille oikeudellisessa argumentaatiossa annetaan. *Aarnio* 1989, s. 220–222.

²⁴ Näistä kahdessa oli kyse välillisen tekemisen soveltamisesta itseloukkaustilanteesta ja yhdessä itseloukkaustilanteesta, jossa välilliseen tekemiseen ei ollut vedottu. Yhdessä asiassa valittaja oli peruuttanut valituksensa hovioikeuteen, toisessa hovioikeus ei ollut myöntänyt jatkokäsittelylupaa ja kolmannessa hovioikeuden arvioitavana oli vain rangaistuksen mittaaminen.

²⁵ *Tolvanen* korostaa, ettei normatiivisen ja empiirisen tutkimuksen välinen ero riipu ensisijaisesti aineistosta vaan tutkimuksen tiedonintressistä. Tuomioita voidaan siten käyttää lainopillisessa tutkimuksessa oikeuden tulkinnan ja soveltamisen selvittämiseen. *Tolvanen* 2016, s. 281–283.

salaisen aineiston käyttöä puoltaa osallisuusopillisten järjestelmien rakenteellinen samankaltaisuus sekä saksalaisen rikosoikeustieteen vahva vaikutus suomalaiseen rikosoikeuteen.²⁶ Argumentaation tukena hyödynnetään lisäksi ruotsalaista oikeuskirjallisuutta. Ruotsalaisen aineiston merkitys on tutkielmassa saksalaista aineistoa suppeampi, koska Ruotsin osallisuusjärjestelmän rakenne poikkeaa Suomen järjestelmästä tutkielman kannalta olennaisilta osin eikä välillisestä tekemisestä ole Ruotsissa säädetty lailla. Vieraan oikeuden aineistoa ei kuitenkaan käytetä itsenäisen oikeusvertailun toteuttamiseen, vaan suomalaisen lainopillisen argumentaation tukena.²⁷ Saksalaista ja ruotsalaista aineistoa kuljetetaan tutkielmassa kotimaisen oikeuden rinnalla siten, että esiin tuodaan osallisuusjärjestelmien samankaltaisuudet sekä ne erot, jotka vaikuttavat vieraan oikeuden aineistolle annettavaan tulkinnalliseen merkitykseen.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkielma etenee osallisuusjärjestelmän yleisistä lähtökohdista itseloukkaustilanteiden tekijä vastuun arviointiin. Luvussa 2 tarkastellaan osallisuusjärjestelmän lähtökohtia, rikoksen rakennemallia sekä varsinaisen osallisuuden aksessorisuusvaatimusta. Samalla osoitetaan, miksi varsinaisen osallisuuden muodot eivät lähtökohtaisesti sovellu tässä tutkielmassa tarkoitettuihin itseloukkaustilanteisiin.

Luvussa 3 arvioidaan varsinaisen yksin tekemisen soveltuvuutta itseloukkaustilanteisiin ja täsmennetään sen suhdetta välilliseen tekemiseen. Luvussa 4 tarkastellaan välillisen tekemisen edellytyksiä itseloukkaustilanteissa. Luvussa 5 itseloukkaustilanteet systematisoidaan tyyppitilanteisiin sen perusteella, millaiset itseään vahingoittavan henkilön vapaan ja vastuullisen päätöksenteon puutteet voivat avata tekijä vastuun arvioinnin. Tarkastelu kohdistuu erityisesti alaikäisyyteen tai syyntakeettomuuteen, erehdyttämiseen sekä pakottamiseen perustuviin tilanteisiin. Luvussa 6 esitetään tutkielman johtopäätökset.

²⁶ Luoto 2018, s. 20. Luoto on osallisuusopin alaan sijoittuvassa väitöskirjassaan perustellut kattavasti saksankielisen oikeuskirjallisuuden käyttämistä ja rikosoikeudellisten järjestelmien samankaltaisuutta. Luoto 2018, s. 20–22. Saksalaisen rikosoikeuden vaikutuksesta kotimaiseen rikosoikeustieteeseen ks. myös Nuutila 1996, s. 16.

²⁷ Ks. Husa 2010, s. 712–713 ja 717.

2. Itseloukkaustilanteiden normatiivinen kehys

2.1 Osallisuusjärjestelmän lähtökohdat

2.1.1 Erillisvastuuseen perustuva osallisuusjärjestelmä, suppea tekijäkäsitys ja vastuun perustavat osallisuusmuodot

Suomen rikosoikeudessa osallisten vastuu tahallisissa rikoksissa rakentuu erillisvastuun varaan.²⁸ Erillisvastuujärjestelmässä tekijävastuun muodot ja varsinainen osallisuus erotetaan toisistaan jo lain tasolla.²⁹ Eri osallisuusmuodoilla on tällöin omat edellytyksensä ja oikeusvaikutuksensa.³⁰ Lisäksi erillisvastuujärjestelmässä varsinaisen osallisuuden vastuu on tiettyyn rajaan asti kytketty pääteon rangaistavuuteen, mistä käytetään nimitystä aksessorisuus.³¹ Suomen rikoslaki tuntee tahallisina rangaistavissa rikoksissa viisi osallisuusmuotoa, jotka jakautuvat tekijävastuuseen ja varsinaiseen osallisuuteen. Tekijävastuun piiriin kuuluvat varsinainen (välitön) yksin tekeminen, rikoskumppanuus (RL 5:3) ja välillinen tekeminen (RL 5:4). Varsinaisen osallisuuden muotoja ovat puolestaan yllytys (RL 5:5) ja avunanto (RL 5:6).³²

Osallisten vastuu voidaan lainsäädännöllisesti jäsentää myös yhtenäisvastuun varaan.³³ Yhtenäisvastuujärjestelmässä rikokseen myötävaikuttaneita ei lähtökohtaisesti erotella toisistaan osallisuusmuotojen perusteella, vaan jokainen rikokseen myötävaikuttanut voidaan tuomita tekijänä. Osallisten panosten väliset erot otetaan tällöin huomioon ennen kaikkea rangaistuksen mittaamisessa.³⁴ Tämä lähtökohta ei kuitenkaan sovellu Suomen oikeuteen, jossa eri osallisuusmuodot erotetaan lain tasolla toisistaan.

Tahallisina rangaistavissa rikoksissa erillisvastuujärjestelmä edellyttää kannanottoa siihen, millainen tekijäkäsitys tekijävastuun perustilanteessa omaksutaan. Jos tekijäkäsitys ymmärretään laajasti, tekijänä pidetään lähtökohtaisesti jokaista, jonka menettely on syy-yhteydessä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymiseen. Tällöin yllytys ja avunanto rajaavat muuten hyvin

²⁸ Luoto 2018, s. 7; Melander 2016, s. 302; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 555. Tuottamuksellisissa rikoksissa sen sijaan toteutetaan yhtenäisvastuuta. Luoto 2018, s. 7. Myös Saksassa ja Ruotsissa osallisten vastuu rakentuu erillisvastuun varaan. Ks. kootusti Vanhanen 2004, s. 72 ss. ja 78 ss.

²⁹ Luoto 2018, s. 3–5; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 555; HE 44/2002 vp, s. 146.

³⁰ Luoto 2018, s. 5.

³¹ Luoto 2018, s. 5; HE 44/2002 vp, s. 146–147.

³² HE 44/2002 vp, s. 147.

³³ Luoto 2018, s. 3–5; Vanhanen 2004, s. 27; Melander 2016, s. 302. Tarkemmin yhtenäisvastuun ja erillisvastuun erottelusta ks. Luoto 2018, s. 3–5.

³⁴ Luoto 2018, s. 3–5; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 555; HE 44/2002 vp, s. 146.

laajaksi muodostuvaa tekijävastuuta.³⁵ Vaikka laaja tekijäkäsitemi liitetään tyyppillisesti yhtenäisvastuujärjestelmän tekijäkäsitemiksi, se on omaksuttu myös varhaisemmassa suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa.³⁶

Laaja tekijäkäsitemi ei kuitenkaan sovi ongelmitta erillisvastuulle rakentuvaan järjestelmään. *Luoto* on saksalaiseen oikeuteen tukeutuen tehnyt kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa nimenomaisen erottelun laajan sekä suppean tekijäkäsitemien välillä ja päätenyt hylkäämään laajan tekijäkäsitemien soveltavuuden kotimaisessa oikeudessa.³⁷ Hänen mukaansa laaja tekijäkäsitemi korostaa kausaliteetin merkitystä muiden tunnusmerkistötekijöiden kustannuksella eikä kykene teoreettisesti selittämään esimerkiksi omakätisiä rikoksia, joissa tekijävastuu rajoittuu tunnusmerkistössä kuvatun teon henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteuttavaan henkilöön.³⁸ Saksalaisessa doktriinissa *Roxin* kuvaa laajan tekijäkäsitemien (*extensiver Täterbegriff*) ongelmaa erillisvastuujärjestelmässä vielä suuremmin toteamalla, ettei yllytyksen ja avunannon säännöksiä edes tarvittaisi, jos jokainen rikoksen tunnusmerkistön toteutumiseen kausaalisesti myötävaikuttanut voitaisiin jo sellaisenaan katsoa tekijäksi.³⁹

Sama koskee myös tekijävastuun eri muotojen rajanvetoja.⁴⁰ Jos tekijävastuu ymmärrettäisiin jo lähtökohtaisesti hyvin laajaksi, varsinaisen yksin tekemisen, rikoskumppanuuden ja välillisen tekemisen väliset rajat hämärtyisivät. Juuri tästä syystä laaja tekijäkäsitemi ei sovellu tämän tutkimuksen lähtökohdaksi. Itseloukkaustilanteissa tutkimusongelma koskee nimenomaan sitä, mihin tekijävastuumuotoon taustalla vaikuttaneen henkilön menettely voidaan sijoittaa.

Suomen erillisvastuulle perustuvan järjestelmän tekijäkäsitemiä voidaan luonnehtia suppeaksi tekijäkäsitemiksi.⁴¹ *Luodon* mukaan suppea tekijäkäsitemi kumpuaa rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöistä. Tekijänä voidaan tällöin pitää vain sitä, joka henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteuttaa erityisen osan tunnusmerkistön. Käänten tästä seuraa, ettei henkilö, joka ei itse toteuta

³⁵ *Luoto* 2018, s. 29–30.

³⁶ Laajan tekijäkäsitemien omaksumisesta ks. esim. *Anttila* 1958, s. 36–43; *Honkasalo* 1967, s. 194.

³⁷ *Luoto* 2018, s. 29–31. Moderneissa kotimaisissa yleisteoksissa tekijäkäsitemiä ei yleensä käsitellä omana erillisenä kysymyksenään.

³⁸ *Luoto* 2018, s. 30.

³⁹ *Roxin* 2003, s. 7.

⁴⁰ Kun vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa tekijäkäsitemi ymmärrettiin laajasti, välillistä tekemistä ei ollut tarpeen erottaa laissa omaksi tekijävastuun muodokseen, koska vastaavat tilanteet voitiin jäsentää varsinaisena yksin tekemisenä.

⁴¹ *Luoto* 2018, s. 33. Samoin Saksassa omaksutaan suppea tekijäkäsitemi, josta käytetään termiä *restriktiver Täterbegriff*. *Roxin* 2003, s. 7. Ks. myös *Kühl* 2017, s. 753, jonka mukaan osallisuusmuodot erottava järjestelmä perustuu suppeaan tekijäkäsitemieeseen.

kaikkia tunnusmerkistön edellytyksiä, voi olla tekijä ilman jotakin RL 5 luvun mukaista vastuuperustetta.⁴²

Suppeassa tekijäkäsitteessä muut osallisuusmuodot näyttäytyvät vastuuta laajentavina perusteina. Ilman niitä koskevia erityissäännöksiä ne jäisivät rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle.⁴³ Tästä seuraa, että itseloukkaustilanteissa on arvioitava, onko taustalla vaikuttanut henkilö toteuttanut rikoksen tunnusmerkistön henkilökohtaisesti ja omakätisesti varsinaisena yksin tekijänä. Jos näin ei ole, tekijävastuu voi tulla kyseeseen vain rikoskumppanuutta tai välillistä tekemistä koskevien säännösten nojalla. Vasta jos tekijävastuu sulkeutuu pois, voidaan arvioida varsinaisen osallisuuden mahdollisuutta.

Suppeaan tekijäkäsitteeseen perustuvassa erillisvastuujärjestelmässä tekijävastuun perustilanteen muodostaa varsinainen yksin tekeminen. Tahallisina rangaistavissa rikoksissa tekijävastuu kohdistuu tällöin siihen, joka toteuttaa omalla, henkilökohtaisella ja omakätisellä toiminnallaan kaikki erityisen osan tunnusmerkistön edellytykset.⁴⁴ Varsinaisesta yksin tekemisestä ei säädetä Suomessa erikseen, vaan lähtökohta ilmenee rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöistä, jotka rakentuvat oletukselle yhdestä tekijästä.⁴⁵

Varsinaisen yksin tekemisen ohella tekijävastuu voi perustua rikoskumppanuuteen tai välilliseen tekemiseen. Rikoskumppanuudesta säädetään RL 5 luvun 3 §:ssä. Säännöksen mukaan rikoskumppanuus edellyttää, että kaksi tai useampi henkilö ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen. Rikoskumppanuudessa useampi henkilö täyttää yhdessä rikossäännöksen edellyttämät tunnusmerkistötekijät, vaikka heidän tekonsa eivät erikseen tarkasteltuina riittäisi tunnusmerkistön täyttämiseen varsinaisena yksin tekemisenä.⁴⁶ Rikoskumppanuuden ytimessä on yhdessä tekeminen, joka edellyttää sekä yhteisymmärrystä että osallistumista itse rikoksen toteuttamiseen.⁴⁷

Välillisestä tekemisestä säädetään RL 5 luvun 4 §:ssä. Välillisessä tekemisessä tekijä ei henkilökohtaisesti ja omakätisesti tee rikosta, vaan käyttää tahallisen rikoksen tekemiseen välikappaleena toista henkilöä. Välikappaleen asema perustuu siihen, ettei häntä voida rangaista tunnus-

⁴² Luoto 2018, s. 33–34.

⁴³ Luoto 2018, s. 33–34.

⁴⁴ Vanhanen 2004, s. 18; Luoto 2018, s. 8.

⁴⁵ Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 333; Luoto 2018, s. 8.

⁴⁶ Vanhanen 2004, s. 18.

⁴⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 559–567; Lappi-Seppälä – Melander 2022, RL 5:3: Rikoskumppanuus.

merkistön täyttävästä teosta syyntakeettomuuden, tahallisuuden puuttumisen tai muun rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvän syyn vuoksi. Tekijävastuu kohdistetaan tällöin välikappaleita hyväksi käyttäneeseen henkilöön, jota kutsutaan välilliseksi tekijäksi.⁴⁸

Tekijävastuun rinnalla erillisvastuujärjestelmä erottaa varsinaisen osallisuuden muodot, yllytyksen ja avunannon. Varsinainen osallisuus tarkoittaa tekijävastuuta alemman asteista myötävaikutusta rikoksen toteuttamiseen.⁴⁹ Yllytyksestä säädetään RL 5 luvun 5 §:ssä. Yllytyksestä on kyse silloin, kun joku tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Yllytysvastuu edellyttää, että yllytys saa tekijässä aikaan tekopäätöksen. Jos menettely sen sijaan vain vahvistaa jo tehtyä tekopäätöstä, kyseeseen tulee lähtökohtaisesti avunanto. Yllyttäjä tuomitaan rikoksesta kuten tekijä.⁵⁰

Avunannosta säädetään RL 5 luvun 6 §:ssä. Avunantajana rangaistaan sitä, joka ennen rikosta tai sen aikana tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä neuvoin, toimin tai muulla tavoin. Avunanto voi toteutua lähtökohtaisesti millä tahansa menettelyllä, jolla pääteon tekemistä tahallisesti edistetään. Avunantaja tuomitaan RL 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaan.⁵¹

2.1.2 Tekijävastuun ja varsinaisen osallisuuden rajanvetoteoriat

Erillisvastuujärjestelmä edellyttää, että osallisuusmuodot voidaan erottaa toisistaan, eivätkä ne voi olla päällekkäisiä.⁵² Tätä rajanvetoa varten rikosoikeudessa on kehitetty erilaisia osallisuus-teorioita, jotka voidaan jäsentää objektiivisiin ja subjektiivisiin teorioihin.⁵³ Suomalaisessa oikeustieteessä ja oikeuskäytännössä vallitsevassa asemassa on nykyisin aineellisobjektiivinen teoria, johon viitataan myös yleisten oppien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä.⁵⁴ Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa aineellisobjektiivista teoriaa on luonnehdittu kompromissiksi subjektiivisten ja muodollisobjektiivisten teorioiden välillä.⁵⁵

Aineellisobjektiivisessä teoriassa tekijävastuun ja varsinaisen osallisuuden välisen rajanvedon lähtökohtana on erityisen osan tunnusmerkistössä kuvattu täytäntöönpanotoimi. Tekijävastuu

⁴⁸ Luoto 2018, s. 8; HE 44/2002 vp, s. 153–154; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 339–340; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 568.

⁴⁹ Luoto 2018, s. 9.

⁵⁰ HE 44/2002 vp, s. 155; Lappi-Seppälä – Melander 2022, RL 5:5: Yllytys.

⁵¹ HE 44/2002 vp, s. 155; Lappi-Seppälä – Melander 2022, RL 5:6: Avunanto.

⁵² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 556; Vanhanen 2004, s. 10.

⁵³ Vanhanen 2004, s. 27.

⁵⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 556; Vanhanen 2004, s. 42; HE 44/2002 vp, s. 147 ja 151.

⁵⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 556; Vanhanen 2004, s. 43; Luoto 2018, s. 211.

liitetään ensisijaisesti henkilöön, joka toteuttaa tunnusmerkistön mukaisen täytäntöönpanotoimen tai osallistuu siihen. Teoria ei kuitenkaan rajoitu pelkästään tähän muodolliseen kriteeriin, vaan arvioinnissa otetaan huomioon myös osallisen menettelyn kokonaismerkitys rikoksen toteutumisessa. Tämän vuoksi tekijävastuu voi poikkeuksellisesti ulottua myös henkilöön, joka ei itse ole osallistunut täytäntöönpanotoimeen, jos hänen osuutensa on kokonaisuutena arvioiden ollut rikoksen toteutumisen kannalta riittävän merkittävä.⁵⁶

Tämän tutkimuksen kannalta aineellisobjektiivisen teorian merkitys jää kuitenkin rajalliseksi. Teoria, samoin kuin muutkin perinteiset osallisuusteoriat, on rakennettu ennen kaikkea rikoskumppanuuden ja varsinaisen osallisuuden välisen rajanvedon jäsentämiseen.⁵⁷ Tässä tutkielmassa kysymys ei kuitenkaan ole ensisijaisesti rikoskumppanuuden ja varsinaisen osallisuuden välisestä rajanvedosta, vaan tekijävastuun muodoista varsinaisen yksin tekemisen ja välillisen tekemisen välisestä rajanvedosta. Tästä syystä perinteiset osallisuusteoriat eivät sellaisinaan anna ratkaisevaa apua tämän tutkimuksen ydinkysymykseen. Sen sijaan saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa vallitsevana rajanvetoteorianana on oppi teonherruudesta (*Tatherrschaftslehre*), joka erottaa toisistaan myös tekijävastuun eri muodot.⁵⁸

Kun rikosoikeustieteessä puhutaan teonherruusopista, viitataan tavallisesti nimenomaan *Claus Roxinin* kehittämään versioon opista.⁵⁹ *Roxinin* teonherruusopissa tekijä ymmärretään tunnusmerkistön täytäntöönpanon avainhahmona (*Zentralgestalt* tai *Schlüsselfigur*), kun taas varsinaiset osalliset jäävät rikoksen toteutumisen kannalta sivuhenkilöiksi (*Randfiguren*). Tekijävastuun eri muodot näyttäytyvät tällöin erilaisina tapoina, joilla tunnusmerkistön täytäntöönpanon avainhahmo voi toteuttaa rikoksen.⁶⁰ *Roxinin* mukaan tekijävastuu määräytyy teonherruuden perusteella vain niin sanotuissa herruusrikoksissa (*Herrschaftsdelikte*), joihin kuuluu valtaosa tahallisiin rangaistavista rikoksista, kuten tappo ja pahoinpitely.⁶¹ Herruusrikoksissa tunnusmerkistön täytäntöönpanon avainhenkilö on se, joka teonherrana hallitsee tunnusmerkistön toteutumiseen johtavaa tapahtumienkulkua.⁶² *Roxin* erottaa toisistaan kolme teonherruuden muotoa: toiminnanherruuden (*Handlungsherrschaft*), tahdonherruuden (*Willensherrschaft*) ja funktionaalisen

⁵⁶ Luoto 2018, s. 211–215. Ks. samansuuntaisesti Vanhanen 2004, s. 42–52.

⁵⁷ Luoto 2018, s. 195.

⁵⁸ Tekijäaseman määrittämisessä ja muihin osallisuusmuotoihin tehtävässä rajanvedossa teonherruusoppi on saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa vallitseva lähtökohta. Fischer 2021, s. 254. Ks. teonherruusopista rajanvetoteorianana myös Kühl 2017, s. 760–764. Teonherruusopin kotimaisesta käsittelystä ks. laajemmin Luoto 2018, s. 219 ss. Ks. myös Vanhanen 2004, s. 79 ss.

⁵⁹ Luoto 2018, s. 224.

⁶⁰ Roxin 2003, s. 9 ja 14.

⁶¹ Roxin 2003, s. 9–10 ja 106.

⁶² Roxin 2003, s. 9–10.

teonherruuden (*funktionale Tatherrschaft*).⁶³ Näistä toiminnanherruus vastaa lähinnä varsinaista yksin tekemistä, tahdonherruus välillistä tekemistä ja funktionaalinen teonherruus rikoskumppanuutta.⁶⁴

Roxin teonherruusoppia ei ole omaksuttu kotimaisessa doktriinissa yleiseksi rajanvetoteoriaksi, joten sitä ei tässä tutkielmassa käytetä kotimaisen oikeuden itsenäisenä arviointiperusteena.⁶⁵ Sen merkitys rajoittuu siihen, että oppi havainnollistaa, miten varsinainen yksin tekeminen, välillinen tekeminen ja itseloukkaustilanteet jäsentyvät saksalaisessa doktriinissa.

2.2 Rikoksen rakennemalli tutkimuksen systemaattisena perustana

Varsinaisen osallisuuden aksessorisuusvaatimuksen ja välillisen tekijän menettelylle asetettujen edellytysten arviointi edellyttää, että rikosvastuun yleiset edellytykset jäsennetään yhdenmukaisesti. Rikoksen rakennemallin mukaisilla yleisillä rikosvastuun edellytyksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä varsinaisen yksin tekijän vastuun toteutumiseksi asetettuja edellytyksiä.⁶⁶ Muut osallisuusmuodot ovat perinteisesti jääneet rikoksen rakenteen ulkopuolelle.⁶⁷ Kuitenkin välillistä tekemistä koskevissa esitöissä viitataan myös välillisen tekijän oman menettelyn arvioinnissa rikoksen yleisiin edellytyksiin.⁶⁸

Tässä tutkielmassa omaksutaan perinteinen kolmiportainen rikoksen rakennemalli, jossa rikos ymmärretään tunnusmerkistön mukaisesti oikeudenvastaisena tekijässään syyllisyyttä osoittavana inhimillisenä tekona.⁶⁹ Jäsennyksessä toisistaan erotetaan kolme tasoa: tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus ja syyllisyys. Tämän ohella tarkastelussa hyödynnetään rikoksen objektiivisen ja subjektiivisen puolen välistä jaottelua siltä osin kuin se selventää myöhempiä analyysia.

Rikoksen objektiiviseen puoleen liittyvät vaatimus teosta sekä seurausrikoksissa vaatimus teon ja seurauksen välisestä syy-yhteydestä. Lisäksi objektiiviseen puoleen kuuluvat oikeuttamispe-

⁶³ *Roxin* 2019, s. 141 ss., 157 ss. ja 307 ss.

⁶⁴ *Luoto* 2018, s. 227.

⁶⁵ Teonherruuden käsite ei kuitenkaan ole suomalaiselle rikosoikeustieteelle vieras. Ks. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 337–340, jossa käsitettä käytetään rikoskumppanuuden ja avunannon välisessä rajanvedossa.

⁶⁶ *Vanhanen* 2004, s. 18.

⁶⁷ *Melander* 2016, s. 96; *Nuutila* 1997, s. 82.

⁶⁸ HE 44/2002 vp, s. 153.

⁶⁹ Kolmiportaisesta rikoksen rakennemallista ks. esim. *Melander* 2016, s. 97; *Nuutila* 1997, s. 82; HE 44/2002 vp, s. 9.

rusteet, jotka tekevät tunnusmerkistön mukaisesta teosta sallitun. Rikoksen subjektiiviseen puoleen taas luetaan tekijän syyntakeisuus, syyksiluettavuus sekä anteeksiantoperusteet. Objektii- vinen puoli kytkeytyy siis tunnusmerkistön mukaisuuden ja oikeudenvastaisuuden arviointiin, subjektiivinen syyllisyyden arviointiin.⁷⁰

Modernissa rikosoikeustieteessä rikoksen rakennetta jäsennetään myös toisin. Rikoksen raken- netta ei voida kaikilta osin jakaa jyrkästi objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen, koska esimer- kiksi tunnusmerkistön mukaisuuteen voi sisältyä myös subjektiivisia aineksia.⁷¹ Tästä syystä ta- hallisuus ja tuottamus sijoitetaan usein tunnusmerkistön mukaisuuden eikä syyllisyyden yhtey- teen.⁷² Olennaista kaikissa rakennemalleissa on, että rikoksesta ei voida puhua, jos jokin rikok- sen rakenneosista jää puuttumaan.⁷³

Omaksuttua jäsennyttä puoltaa se, että tutkimuksen kannalta merkityksellinen yleisten oppien uudistamista koskeva hallituksen esitys näyttäisi tukeutuvan vastaavanlaiseen erotteluun. Esi- merkiksi yllytysvastuun yhteydessä todetaan, että pääteolta vaaditaan ”tunnusmerkistön mukai- suutta, oikeudenvastaisuutta sekä subjektiiviselta puolelta tahallisuutta”.⁷⁴

2.3 Varsinaisen osallisuuden aksessorisuusvaatimus

Itseloukkaustilanteet muistuttavat rakenteellisesti lähinnä varsinaisen osallisuuden muotoja. Varsinaisen osallisuuden rangaistavuus on kuitenkin sidoksissa pääteeseen, jolloin puhutaan vas- tuun aksessorisuudesta.⁷⁵ Yllytys tai avunanto ei siten voi olla sellaisenaan rangaistavaa, vaan laista on käytävä ilmi, milloin toisen rikokseen kohdistuva myötävaikutus on rangaistavaa.⁷⁶ Ak- sessorisuudesta voidaan varsinaisen osallisuuden yhteydessä erottaa määrällinen ja laadullinen ulottuvuus.⁷⁷ Tutkielman kannalta keskeinen merkitys on laadullisella aksessorisuudella.⁷⁸ Sillä

⁷⁰ Tässä tutkielmassa omaksuttu rakennemalli edustaa tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaiseksi kat- sottua jäsennyttä rikoksen rakenteesta. Jaottelusta objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen ks. *Melander* 2016, s. 96–99; *Nuutila* 1997, s. 79–82; *Honkasalo* 1965, s. 19–20.

⁷¹ *Melander* 2016, s. 99; *Nuutila* 1997, s. 80.

⁷² Näin tehdään esimerkiksi *Luodon* väitöskirjassa sekä *Korkka-Knutsin, Fränden ja Heleniuksen* yleisteok- sessa. *Luoto* 2018, s. 51–52; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 123 ss.

⁷³ HE 44/2002 vp, s. 9.

⁷⁴ HE 44/2002 vp, s. 148.

⁷⁵ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 556–557.

⁷⁶ *Luoto* 2018, s. 49–50.

⁷⁷ *Luoto* 2018, s. 48. Määrällinen aksessorisuus koskee pääteon etenemisastetta. Ks. tarkemmin aksesso- risuuden eri tyypeistä *Luoto* 2018, s. 47–63.

⁷⁸ Suomalaisessa rikosoikeudellisessa keskustelussa aksessorisuudella tarkoitetaan yleensä laadullista aksessorisuutta, eikä aksessorisuuden eri muotoja tavallisesti erotella. Ks. esim. HE 44/2002 vp, s. 146–147; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 556–557.

tarkoitetaan sitä, mitkä rikoksen rakenteelliset edellytykset pääteon on täytettävä, jotta varsinainen osallisuus tekoon olisi mahdollinen.⁷⁹ Suomalaisessa doktriinissa varsinaisen osallisuuden rangaistavuus edellyttää pääteolta tunnusmerkistön mukaisuutta, oikeudenvastaisuutta ja tahallisuutta.⁸⁰ Näistä tunnusmerkistön mukaisuus muodostaa rikosoikeudellisesti merkityksellisen pääteon vähimmäisedellytyksen.⁸¹

Vahvimmillaan laadullinen aksessorisuus merkitsisi, että varsinaisten osallisten rankaiseminen edellyttäisi aina päätekijän rankaisemista samasta teosta, mikä puolestaan edellyttäisi myös kaikkien syyllisyyteen kuuluvien elementtien sekä prosessuaalisten edellytysten täyttymistä.⁸² Suomessa laadullista aksessorisuutta on kuitenkin lievennetty erityisesti prosessuaalisten seikkojen sekä joidenkin syyllisyyteen vaikuttavien seikkojen osalta. *Luoto* on katsonut, että varsinaisen osallisuuden mahdollisuus edellyttää syyllisyyden puolelta päätekijän syntyänsuutta tai vähintään alentunutta syntyänsuutta. Sen sijaan anteeksiantoperusteen soveltuminen päätekijän toimintaan ei estä varsinaista osallisuutta päätekoon.⁸³ Myöskään prosessuaaliset seikat, jotka estävät päätekijän tuomitsemisen pääteosta, eivät pääsääntöisesti estä varsinaista osallisuutta päätekoon.⁸⁴

Suomen rikoslaissa itsensä vahingoittamista ei ole kriminalisoitu, eikä tällainen menettely täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä.⁸⁵ Poikkeuksen tähän muodostaa RL 45 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta, jonka mukaan palvelusrikoksesta tuomitaan sotilas, ”joka hankkiakseen itselleen vapautuksen, loman tai muun helpotuksen palveluksesta vioittaa itseään, vahingoittaa terveyttään tai sitä yrittää taikka sanotussa tarkoituksessa esittää valheellisen tiedon”. Itseloukkauksista

⁷⁹ *Luoto* 2018, s. 49.

⁸⁰ HE 44/2002 vp, s. 148; *Luoto* 2018, s. 62.

⁸¹ *Luoto* 2018, s. 53–55. Oikeudenvastaisuusvaatimus ilmenee hallituksen esityksestä, jonka mukaan pääteon oikeudenvastaisuuden puuttuessa myös osalliset vapautuvat vastuusta. HE 44/2002 vp, s. 148. Pääteon tahallisuusvaatimus voidaan puolestaan johtaa RL 5 luvun 5 §:n ja 6 §:n sanamuodoista.

⁸² HE 44/2002 vp, s. 147–149. Hallituksen esityksessä tämä ilmaistaan siten, että yhteys päätekoon eräissä mielessä katkeaa, kun osallisuudella on tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja tahallisenä syyksiluettava kohde. Ks. myös KKO 2021:90, jossa osalliset voitiin tuomita yllytyksestä ja avunannosta murhaan, vaikka pääteko luettiin RL 5 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna erityisen olosuhteen vuoksi päätekijän syyksi surmana.

⁸³ Tällainen määrittely ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton, koska siitä voi seurata välillisen tekemisen ja varsinaisen osallisuuden päällekkäisyyttä. Ks. *Luoto* 2018, s. 59–60. Tätä kysymystä ei kuitenkaan käsitellä tarkemmin, koska sillä ei ole merkitystä tämän tutkielman tutkimuskysymyksen kannalta.

⁸⁴ *Luoto* 2018, s. 62–63. Se, että kunkin osallisen syyllisyys arvioidaan hänen omien olosuhteidensa perusteella, ilmenee myös RL 5 luvun 7 §:stä.

⁸⁵ Samoin *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 347; *Boucht – Frände* 2019, s. 56; *Nuutila* 1997, s. 178.

esiin nousee usein itsemurha ja sen yritys, joiden rankaisemattomuutta voidaan pitää niin oikeuskirjallisuudessa kuin oikeuskäytännössäkin selvänä lähtökohtana.⁸⁶

Koska itseloukkaustilanteissa myötävaikutuksen kohteena oleva teko ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, laadullisen aksessorisuuden edellyttämää tunnusmerkistön mukaista pääteko ei ole. Yllytys ja avunanto eivät siten tule kyseeseen. Jos varsinainen osallisuus tällaiseen tekkoon olisi mahdollista, katkeaisi samalla varsinaisen osallisuuden ja pääteon välinen sidossuhde. Luoto on katsonut, että tällöin ei välttämättä voitaisi puhua edes erillisvastuujärjestelmästä, sillä varsinaisen osallisuuden vääryyttä ei enää millään tavalla johdettaisi pääteosta.⁸⁷ Laadullisen aksessorisuuden minkäänasteinen lieventäminenäkään ei mahdollista varsinaista osallisuutta rikoslain tunnusmerkistöjen ulkopuolelle jääviin itseloukkaustilanteisiin.⁸⁸ Yllytyksen tai avunannon rangaistavuus edellyttäisi näin ollen erillistä kriminalisointia. Suomessa tällaista erilliskriminalisointia ei kuitenkaan ole säädetty.⁸⁹

Taustahenkilön ja itseään vahingoittavan henkilön välistä asetelmaa ei voida myöskään jäsentää rikoskumppanuutena.⁹⁰ Kyse ei ole tilanteesta, jossa taustalla vaikuttava henkilö ja itseään vahingoittava henkilö yhdessä ja yhteisymmärryksessä täyttäisivät rikoksen tunnusmerkistön. Näin ollen rikoskumppanuus sekä varsinaisen osallisuuden muodot eli yllytys ja avunanto eivät tule kyseeseen tässä tutkielmassa tarkastelluissa itseloukkaustilanteissa. Tarkasteltavaksi jäävät siten tekijävastuun muodoista varsinainen yksin tekeminen ja välillinen tekeminen. Jos kumpikaan näistä tekijävastuun muodoista ei sovellu, myötävaikuttajan vastuu ei voi perustua tässä tutkielmassa tarkasteltuihin vastuuperusteisiin.

⁸⁶ Ks. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 347; *Boucht – Frände* 2019, s. 56; *Nuutila* 1997, s. 178; *Lappi-Seppälä* 2022a, Itsemurha ja osallisuus itsemurhaan; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 583; *Nuotio* 2014, s. 279; Pohjois-Karjalan KO 4.1.2021 nro 100095, s. 16.

⁸⁷ *Luoto* 2018, s. 54.

⁸⁸ Ks. *Luoto* 2018, s. 54, jonka mukaan missään laadullisen aksessorisuuden muodossa yllytys tai avunanto ei ole mahdollista päätekkoon, joka ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä.

⁸⁹ Sen sijaan Ruotsissa itsemurhaan kehottaminen (*uppsmaning till självmord*) ja huolimaton itsemurhaan kehottaminen (*oaktsam uppsmaning till självmord*) on säädetty erikseen rangaistavaksi 1.5.2021 voimaan tulleella Ruotsin rikoskaaren (brottsbalken, BrB) 4 luvun 7 a §:llä. Säännöksen soveltaminen ei edellytä itsemurhan tai sen yrityksen toteutumista, vaan riittävää on, että menettely aiheuttaa ei-vähäisen vaaran itsemurhasta. Ks. lisää *Johansson – Trost – Wennberg* 2023a, BrB 4:7a, s. 1–5.

⁹⁰ Tämä ei sulje pois sitä, että useampi taustalla vaikuttava henkilö voisi toimia keskenään rikoskumppaneina tilanteessa, jossa he yhdessä ja yhteisymmärryksessä saavat kolmannen henkilön vahingoittamaan itseään. Tässä tutkielmassa tarkastelu rajautuu kuitenkin yhden taustalla vaikuttavan henkilön tekijävastuun arviointiin.

3. Varsinainen yksin tekeminen itseloukkaustilanteissa

3.1 Käsitteellinen lähtökohta

Varsinaisesta yksin tekemisestä ei ole Suomessa säädetty erikseen laissa, vaan sen katsotaan ilmenevän suoraan erityisen osan tunnusmerkistöistä.⁹¹ Näistä tunnusmerkistöistä voidaan johdattaa varsinaisen yksin tekemisen perusajatus: yksi tekijä toteuttaa koko tunnusmerkistön itse. Havainnollinen esimerkki on RL 21 luvun 1 §:ssä säädetty tappo, jonka mukaan ”joka tappaa toisen, on tuomittava taposta vankeuteen”. Tekijätunnusmerkki ”joka” ilmentää lähtökohtaa, jossa tekijänä pidetään yksittäistä henkilöä. Tästä tekijävastuun muodosta puhutaan usein myöskin välittömänä yksin tekemisenä tai tekijäntoimena, mutta tässä tutkielmassa käytetään selvyden vuoksi ilmaisua varsinainen yksin tekeminen.⁹²

Varsinaista yksin tekemistä on oikeuskirjallisuudessa määritelty hieman eri tavoin, mutta määritelmät palautuvat samaan lähtökohtaan. *Luoto* määrittelee varsinaisen yksin tekemisen suppean tekijäkäsitteen mukaisesti tunnusmerkistön henkilökohtaiseksi ja omakätiseksi toteuttamiseksi.⁹³ *Vanhanen* puolestaan korostaa, että varsinainen yksin tekijä täyttää omalla toiminnallaan kaikki vaadittavat tunnusmerkistökriteerit.⁹⁴ Rikosoikeuden yleisteoksissa sama ajatus ilmenee rikoskumppanuuden kautta: rikoskumppanuudesta ei voida puhua silloin, kun henkilö yksin ja itsenäisesti täyttää tunnusmerkistön edellytykset.⁹⁵ Tässä tutkielmassa varsinaisella yksin tekemisellä tarkoitetaan suppean tekijäkäsitteen mukaisesti tunnusmerkistön henkilökohtaista ja omakätistä toteuttamista.

Saksassa varsinainen yksin tekeminen (*unmittelbare Täterschaft*) ilmenee Saksan rikoslain (Strafgesetzbuch, StGB) 25 §:n 1 momentin ilmaisusta ”joka tekee rikoksen itse”.⁹⁶ Vaikka varsinainen yksin tekeminen ilmeneekin Saksassa nimenomaisesti laista, vastaa lähtökohta pitkälti sitä, miten Suomessa varsinainen yksin tekeminen on ymmärretty. Edellytyksen täyttää se, joka

⁹¹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 333; *Vanhanen* 2004, s. 18; *Nuutila* 1997, s. 339; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 559; *Luoto* 2018, s. 33.

⁹² Näin pyritään välttämään sekaannus välillisessä tekemisessä tarkoitetun välittömän tekijän ja varsinaisen (välittömän) yksin tekemisen välillä.

⁹³ *Luoto* 2018, s. 33.

⁹⁴ *Vanhanen* 2004, s. 18.

⁹⁵ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 559; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 333.

⁹⁶ StGB 25 §:n 1 momentti: ”Als Täter wird bestraft, wer die Straftat selbst oder durch einen anderen begeht.” Ilmaisu ”wer die Straftat selbst ... begeht” viittaa varsinaiseen yksin tekemiseen.

toteuttaa kaikki erityisen osan tunnusmerkistötekijät omin käsin ja omassa persoonassaan.⁹⁷ *Roxinin* mukaan kukaan ei voi hallita tekoa paremmin kuin tekijä itse. Varsinaisessa yksin tekemisessä teonherruus välittyy suorittajalle juuri tunnusmerkistön mukaisen teon toteuttamisen kautta, minkä vuoksi *Roxin* puhuu tässä yhteydessä toiminnanherruudesta.⁹⁸ *Luoto* on katsonut, että *Roxinin* teonherruusopin toiminnanherruus vastaa lähes täydellisesti sekä sisällöltään että soveltamisalaltaan kotimaisessa osallisuusopissa omaksuttua käsitystä varsinaisesta yksin tekemisestä.⁹⁹

Ruotsissa tekijyyttä (*gärningsmannaskap*) ei määritellä lain tasolla käsitteellisesti. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa suppeasta tekijyydestä (*gärningsmannaskap i strikt mening*) puhutaan silloin, kun henkilö yksin ja itsenäisellä toiminnallaan täyttää rikoksen tunnusmerkistön.¹⁰⁰ Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että tekijävastuu voi eräissä tilanteissa ulottua tätä laajemmalle. Laajennetulla tekijyydellä (*utvidgat gärningsmannaskap*) tarkoitetaan sitä, että tekijävastuu voidaan kohdistaa myös henkilöön, joka ei suppeassa merkityksessä itse täytä tunnusmerkistöä, mutta jonka rooli rikoksen toteuttamisessa on ollut niin aktiivinen, että häntä on luontevaa pitää tekijänä.¹⁰¹ Välillinen tekeminen (*medelbart gärningsmannaskap*) voidaan jäsentää laajennetun tekijyyden muodoksi.¹⁰² Ruotsissa tekijävastuun ala näyttäytyt siten Suomea ja Saksaa väljempänä, koska tekijäksi voidaan katsoa myös henkilö, joka ei tiukassa merkityksessä itse toteuta kaikkia tunnusmerkistön edellytyksiä, jos hänen osallistumisensa on ollut niin aktiivista, että häntä on perusteltua pitää tekijänä. Tämän vuoksi Ruotsin oikeudesta ei voida johtaa Suomen oikeuteen rinnastuvaa lähtökohtaa varsinaisen yksin tekemisen arvioinnille.

⁹⁷ Joecks 2011, s. 1152; Fischer 2021, s. 254.

⁹⁸ *Roxin* 2003, s. 19–20.

⁹⁹ *Luoto* 2018, s. 265.

¹⁰⁰ *Svensson* 2016, s. 243.

¹⁰¹ *Johansson – Trost – Wennberg* 2023b, BrB 23:4, s. 17; *Ågren – Leijonhufvud – Wennberg* 2018, s. 170.

¹⁰² *Ågren – Leijonhufvud – Wennberg* 2018, s. 171; *Johansson – Trost – Wennberg* 2023b, BrB 23:4, s. 18. *Svenssonin* mukaan erillistä laajennetun tekijyyden konstruktiota ei tarvita, vaan myös laajennettuna tai välillisenä tekijyytenä kuvatut tapaukset voidaan jäsentää suppean tekijäntoimen tyyppitapauksina. Tekijävastuun arviointi tulee hänen mukaansa tehdä rikoksen tunnusmerkistön tasolla turvautumatta erillisiin yleisen osan konstruktiioihin. *Svensson* 2016, s. 276–278.

3.2 Henkilökohtainen ja omakätinen tunnusmerkistön toteuttaminen rajanvetokriteerinä

Henkilökohtaisen ja omakätisen tunnusmerkistön toteuttamisen arviointi on suhteellisen ongelmallista silloin, kun rikos voidaan katsoa yhden henkilön tekemäksi. *Nuutila* ja *Honkasalo* katsovat, että varsinaisen yksin tekijän vastuun kannalta on merkityksellistä, toteuttaako tekijä tunnusmerkistön pelkästään omalla ruumiillisella toiminnallaan vai käyttääkö hän apunaan erilaisia välineitä, eläimiä tai luonnonvoimia.¹⁰³ Se, joka ampuu toisen pistoolilla, vastaa teostaan varsinaisena yksin tekijänä. Sama koskee tilannetta, jossa henkilö tahallisesti usuttaa koiran toisen kimppuun tai irrottaa kiven vierimään toisen päälle. Toisin on silloin, kun tunnusmerkistön toteuttamisessa on mukana toinen henkilö. Tällöin varsinaisen yksin tekemisen ja välillisen tekemisen välinen rajanveto on tehtävä sen perusteella, voidaanko teko katsoa henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteutetuksi.¹⁰⁴

Toisen henkilön mukanaolo tunnusmerkistön toteuttamisessa ei kuitenkaan sellaisenaan sulje pois varsinaista yksin tekemistä. Henkilökohtainen ja omakätinen tunnusmerkistön toteuttaminen ei edellytä sitä, että tekijä toteuttaa tunnusmerkistön kaikilta osin omin käsin, jos toista henkilöä käytetään rikoksentekovälineeseen rinnastuvalla tavalla. Välillistä tekemistä koskevasta hallituksen esityksestä voidaan johtaa sama ajatus. Esityksen mukaan välillinen tekeminen edellyttää toisen henkilön toiminnan käyttämistä hyväksi, mutta jos toista henkilöä käytetään ”tyystin tahdottomana välineenä”, arviointi saattaa siirtyä välillisestä tekemisestä varsinaiseen yksin tekemiseen.¹⁰⁵ Vastaavasti *Anttilan* mukaan toisen vapaa tahdontoiminta voi joissakin tilanteissa olla syrjäytetty siinä määrin, ettei tätä ole pidettävä tekijänä, vaan mekaaniseen välikappaleeseen rinnastettavana.¹⁰⁶ Tällaisessa tilanteessa toisen henkilön mukanaolo tunnusmerkistön toteuttamisessa ei estä pitämästä tekoa henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteutettuna.

Toisen henkilön rinnastumista rikoksentekovälineeseen on kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa havainnollistettu tilanteilla, joissa tämän oma tahdontoiminta puuttuu kokonaan. *Sandberg* on katsonut, että hallituksen esityksessä tarkoitetaan lähinnä hallitsemattomia ruumiinliikkeitä vastaavia tilanteita, joissa ruumiinliikkeen aiheuttaa toinen tekijänä pidettävä henkilö.¹⁰⁷ Tätä vastaa

¹⁰³ *Nuutila* 1997, s. 339; *Honkasalo* 1967, s. 202.

¹⁰⁴ Varsinaisesta yksin tekemisestä on erotettava myös rikoskumppanuus. Tässä tutkielmassa merkityksellinen rajanveto koskee kuitenkin varsinaisen yksin tekemisen ja välillisen tekemisen suhdetta. Rikoskumppanuuden ja varsinaisen yksin tekemisen rajanvedosta ks. esim. *Joecks* 2011, s. 1153–1154.

¹⁰⁵ HE 44/2002 vp, s. 154.

¹⁰⁶ *Anttila* 1958, s. 55.

¹⁰⁷ *Sandberg* 2024, s. 81.

Anttilan hypoteettinen tapaus, jossa tekijä työntää ulkopuolisen henkilön ikkunaa päin siten, että ikkunalasi särkyä. Työnnettyllä henkilöllä ei tällöin ole omaa tahdontoimintaa, vaan hän rinnastuu mekaaniseen välikappaleeseen, minkä vuoksi työntäjä on pidettävä vahingonteon varsinaisena yksin tekijänä. Samoin *Anttilan* mukaan varsinaisena tekijänä vääreennysrikoksessa on pidettävä henkilöä, joka pakottaa toisen tämän kättä ohjaamalla kirjoittamaan asiakirjaan ulkopuolisen henkilön allekirjoituksen. *Anttila* rinnastaa tällaiset tilanteet niihin, joissa rikos tehdään käyttämällä hyväksi eläimiä tai luonnonvoimia.¹⁰⁸ Samaan suuntaan näyttävät viittaavan myös *Korkka-Knuts, Frände ja Helenius* todetessaan, että varsinaisena yksin tekijänä pidetään sitä, joka vastustamattomalla pakolla pitää kiinni toisen kädestä.¹⁰⁹

Sama perusajatus ilmenee myös saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa. *Roxin* mukaan varsinaiselta yksin tekijältä ei kaikissa tilanteissa edellytetä tunnusmerkistön täydellistä omakätistä toteuttamista. Varsinaisesta yksin tekemisestä on kyse ainakin silloin, kun teon toteuttamiseen käytetään henkilöä, joka ei itse toimi, vaan jota käytetään pelkkänä fyysisenä esineenä. *Roxin* havainnollistaa tätä esimerkillä, jossa A työntää B:n parvekkeelta alas siten, että B putoaa samalla alla olevan lasikaton päälle ja rikkoo sen. Tällaisessa tilanteessa A on varsinaisen yksin tekemisen kautta vastuussa sekä pahoinpitelystä että vahingonteosta, koska A on ainoa aktiivinen toimija ja B jää tapahtumankulussa fyysisen esineen kaltaiseen asemaan. B ei siten tule vahingonteon kausaalikulkuun mukaan itsenäisenä toimijana, vaan tilanne rinnastuu siihen, että A olisi heittänyt suuren kiven lasikaton päälle.¹¹⁰

Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös pidemmälle menevä näkemys, jossa varsinaisen ja välillisen tekemisen välinen rajanveto kytketään objektiiviseen syyksilukemiseen. Tämän näkemyksen mukaan ratkaisevaa olisi se, voidaanko välittömästi toimivan henkilön menettely lukea objektiivisesti tämän omaksi tunnusmerkistön toteuttamiseksi.¹¹¹ *Roxin* havainnollistaa näkemystä esimerkillä, jossa lääkäri antaa sairaanhoitajalle potilaaseen pistettäväksi myrkytetyn ruiskun tarkoituksenaan surmata potilas. Lääkäriin asema varsinaisena tai välillisenä teki-

¹⁰⁸ *Anttila* 1958, s. 55. *Honkasalo* on sitä vastoin lukenut välillisen tekemisen piiriin tapaukset, joissa allekirjoitus tehdään toisen kättä ohjaamalla. Vrt. *Honkasalo* 1967, s. 205.

¹⁰⁹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 342, alaviite 861.

¹¹⁰ *Roxin* 2019, s. 802. Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on tarkasteltu myös tilanteita, joissa kolmas henkilö puuttuu tekijän käynnistämään kausaalikulkuun ilman, että häntä käytetään rikoksen välikappaleena. Esimerkkinä esitetään tilanne, jossa A vahingoittaa B:tä vakavasti tappamistarkoituksessa ja lääkäri C yrittää tämän jälkeen pelastaa B:n hengen siinä kuitenkin onnistumatta. A pysyy tällöin henkirikoksen varsinaisena yksin tekijänä, vaikka lääkäri on puuttunut tapahtumakulkuun ja vaikuttanut kuoleman toteutumiseen. Ks. myös *Joecks* 2011, s. 1154.

¹¹¹ *Joecks* 2011, s. 1155–1156 ja 1163. Objektiivisesta syyksilukemisesta yleisesti ks. *Roxin* 2006, s. 343 ss.; *Luoto* 2018, s. 168 ss.

jänä riippuisi tällöin siitä, voidaanko sairaanhoitajan menettely lukea hänelle huolimattomuutena. Jos sairaanhoitajan olisi tullut havaita ruiskun poikkeava laatu, kyse olisi välillisestä tekemisestä. Jos hän ei sitä vastoin olisi voinut havaita ruiskun myrkyllisyyttä, lääkäri olisi varsinainen yksin tekijä.¹¹²

Roxin kuitenkin torjuu objektiiviseen syyksilukemiseen perustuvan rajanvetokriteerin. Hänen mukaansa lääkärin asema varsinaisena tai välillisenä tekijänä ei voi riippua ratkaisevasti välittömästi toimivan henkilön käyttäytymisestä tai tämän tiedollisista mahdollisuuksista, vaan arvioinnin on perustuttava taustalla vaikuttavan omaan teonpanokseen. Muutoin rajanveto määräytyisi sellaisten seikkojen perusteella, joita tekijä ei useinkaan voi ennakoida.¹¹³ Tällaista lähtökohtaa ei voida omaksua myöskään kotimaisessa oikeudessa. Sen hyväksyminen siirtäisi ainakin osan erehdyttämistilanteista, joita kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa ja esitöissä on pidetty välillisen tekemisen tyyppitapauksina, varsinaisen yksin tekemisen alaan.¹¹⁴ Sama ruiskuesimerkki näyttäytyy kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa nimenomaan välillisen tekemisen tyyppitapauksena.¹¹⁵

Toisen henkilön mukanaolo ei vielä sellaisenaan sulje pois varsinaista yksin tekemistä. Nähdäkseni varsinaisesta yksin tekemisestä voi kuitenkin olla kyse vain silloin, kun tunnusmerkistön toteutuminen ei riipu toisen henkilön omasta toiminnasta. Tällöin toinen henkilö rinnastuu rikosentekovälineeseen, ja kyse on hallitsemattomia ruumiinliikkeitä vastaavista tilanteista.¹¹⁶ Jos tunnusmerkistön toteutuminen sen sijaan edellyttää toisen henkilön omaa toimintaa, arviointi siirtyy välilliseen tekemiseen. Itseloukkaustilanteissa ratkaisevaa on siten, riippuuko tunnusmerkistön toteutuminen itseään vahingoittavan henkilön omasta toiminnasta vai voidaanko hänet rinnastaa rikosentekovälineeseen.

¹¹² *Roxin* 2019, s. 803.

¹¹³ *Roxin* 2019, s. 803.

¹¹⁴ HE 44/2002 vp, s. 153–154; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 340–341; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 569.

¹¹⁵ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 340–341; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 569.

¹¹⁶ Rajatapauksena voidaan ajatella tilannetta, jossa A tietää B:n reagoivan äkilliseen kovaan ääneen hallitsemattomalla säikähdysliikkeellä. A asettaa B:n käden veitsenterän viereen ja aiheuttaa yllättäen kovan äänen. B säikähtää ja nykäisee kätensä vaistomaisesti taaksepäin siten, että käsi osuu veitsenterään ja B vahingoittaa itseään. Vaikka tunnusmerkistössä edellytetyn seurauksen aiheutuminen on tällöin riippuvaista B:n ruumiinliikkeestä, liike ei ole B:n omaa tahdonalaista toimintaa vaan hallitsematon ruumiinliike. Tämän vuoksi A:n menettelyä voidaan arvioida varsinaisena yksin tekemisenä.

3.3 Varsinaisen yksin tekemisen soveltuvuus itseloukkaustilanteisiin

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteita on käsitelty tyypillisesti välillisen tekemisen yhteydessä. Vakiintuneena esimerkkinä muunneltuneen on käytetty niin sanottua myrkytystapausta, jossa A tarjoaa B:lle myrkyä tarkoituksenaan tappaa tämän, mutta uskottelee B:lle, että lasissa on mehua. B juo myrkytyn erehtyneenä sen sisällöstä ja kuolee. Kirjallisuudessa asetelma on hahmotettu tilanteena, jossa B toteuttaa kuolemaan johtaneen toiminnan ja A käyttää B:tä välikappaleena rikoksen tekemiseen.¹¹⁷ Samoin *Nuutila* on katsonut, että oppia välillisestä tekemisestä voidaan soveltaa tilanteeseen, jossa uhri erehdyttämällä saadaan juomaan pakkasnestettä.¹¹⁸ Myös *Anttila* on esittänyt vastaavan ajatuksen tilanteessa, jossa uhri erehdytetään ampumaan itseään aseella, jonka hän ei tiedä olevan ladattu.¹¹⁹

Hallituksen esityksen perusteella myrkytysesimerkki voisi ensi näkemältä vaikuttaa varsinaisen yksin tekemisen tilanteelta. B on todellisesta asiantilasta tietämätön, joten voisi vaikuttaa siltä, että hän toimii tyystin tahdottomana välineenä eikä A siten käytä hyväksi B:n omaa toimintakykyä.¹²⁰ Myrkytysesimerkissä tunnusmerkistön toteutuminen kuitenkin riippuu B:n omasta toiminnasta: tapporikoksen edellyttämä seuraus eli B:n kuolema aiheutuu vasta, kun B itse toimii ja juo myrkytyn. Tämän vuoksi B:tä ei voida rinnastaa tyystin tahdottomaan rikosentekovälineeseen, eikä A:n menettelyä voida pitää tapporikoksen henkilökohtaisena ja omakätisenä toteuttamisena.

Sama johtopäätös ilmenee pakottamistilanteissa. *Sandberg* käyttää esimerkkiä, jossa A asettaa veitsen terän B:n kaulalle ja uhkaa tappaa tämän, mikäli B ei leikkaa sormeaan irti. B suhtautuu uhkaukseen vakavasti ja leikkaa A:n antamalla veitsellä pikkurillinsä irti. *Sandbergin* mukaan voidaan perustellusti esittää, että käytännön tasolla B:stä on pakottamisella tehty tahdoton väline, jolla ei ole tilanteessa todellista toimintakykyä. Tästä huolimatta *Sandberg* päätyy siihen, ettei A:ta voida pitää varsinaisena tekijänä, koska B:n itsensä vahingoittaminen on lopulta riippuvaista B:n omasta toiminnasta.¹²¹ Lopputulos olisi toinen, jos A olisi B:n kättä ohjaamalla leikannut B:n sormen irti. Tällöin tunnusmerkistön toteutuminen ei enää riippuisi B:n omasta toiminnasta, vaan

¹¹⁷ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 570–571; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343–344; *Boucht – Frände* 2019, s. 164–165.

¹¹⁸ *Nuutila* 1997, s. 347.

¹¹⁹ *Anttila* 1958, s. 69.

¹²⁰ HE 44/2002 vp, s. 154. Esitöiden mukaan arviointi saattaa siirtyä välillisestä tekemisestä varsinaiseen tekemiseen, jos välikappaleen asemassa olevaa käytetään ”tyystin tahdottomana välineenä”. Välillisen tekemisen edellytetään puolestaan tapahtuvan käyttämällä hyväksi toisen omaa toimintakykyä.

¹²¹ *Sandberg* 2024, s. 77 ja 81–83. Samansuuntaisesti myös varhaisempi kotimainen oikeuskirjallisuus on sijoittanut pakottamalla aikaansaadut itseloukkaukset välillisen tekemisen piiriin. Ks. *Anttila* 1958, s. 69; *Honkasalo* 1967, s. 205; *Nuutila* 1997, s. 347.

A:n menettelyä voitaisiin arvioida henkilökohtaisena ja omakätisenä tunnusmerkistön toteuttamisena.¹²² Kyse olisi hallitsemattomasta ruumiinliikkeestä.

Korkein oikeus on arvioinut erästä itseloukkausetelmaa ratkaisussaan KKO 2001:7. Siinä vastaaja B oli 12-vuotiaan A:n pyynnöstä antanut tälle juotavaksi väkevää alkoholia. A oli itse juonut tarjotun alkoholin, minkä seurauksena hänelle oli aiheutunut tiedotonta tilaa vastaava päihtymystila sekä päänsärkyä, pahoinvointia ja huimausta. Korkein oikeus arvioi tekoa lapsen suostumuksen kannalta ja totesi, ettei 12-vuotias lapsi ollut voinut antaa pätevää suostumusta itsensä vahingoittamiseen. Näin ollen korkein oikeus katsoi, että B oli syyllistynyt RL 21 luvun 5 §:n 1 momentissa tarkoitettuun pahoinpitelyyn ruumiillista väkivaltaa tekemättä.

Ratkaisu näyttää rakentuvan varsinaisen yksin tekemisen varaan: B:n on katsottu henkilökohtaisesti ja omakätisesti vahingoittaneen A:n terveyttä, vaikka A on itse juonut alkoholin. Ratkaisun painoarvoa nykyisen oikeustilan kannalta vähentää kuitenkin se, ettei välillistä tekemistä ollut vielä tuolloin kodifioitu rikoslakiin. Ratkaisu osoittaa silti, että ennen välillisen tekemisen säätämistä rikoslakiin korkein oikeus on ollut valmis arvioimaan itseloukkausetelmaa varsinaisen yksin tekemisen kautta.¹²³ Modernissa oikeuskirjallisuudessa *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* ovat katsoneet, että tapausta olisi ennemminkin lähdeittävä hahmottamaan välillisen tekemisen kautta.¹²⁴ Tähän näkemykseen voidaan kodifioinnin jälkeisessä oikeustilassa yhtyä. A:n terveyden vahingoittuminen edellytti, että A itse joi hänelle tarjotun alkoholin, eikä B:n menettelyä voida siten luontevasti pitää pahoinpitelyrikoksen henkilökohtaisena ja omakätisenä toteuttamisena.

Myös saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteet luetaan lähes poikkeuksetta välillisen tekemisen piiriin.¹²⁵ Esimerkkinä käytetään usein tilannetta, jossa uhri saadaan koskettamaan sähköjohtoa uskottelemalla sen olevan jännitteetön, minkä seurauksena uhri kuolee. Täl-

¹²² Tilanne rinnastuu *Anttilan* esimerkkiin, jossa henkilö pakottaa toisen tämän kättä ohjaamalla kirjoittamaan asiakirjaan ulkopuolisen henkilön allekirjoituksen. Ks. *Anttila* 1958, s. 55. Ks. myös *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 342, alaviite 861, joiden mukaan varsinaisena yksin tekijänä pidetään sitä, joka vastustamattomalla pakolla pitää kiinni toisen kädestä.

¹²³ Ks. *Nuutila* 2016, jossa ratkaisua KKO 2001:7 lähestytään teon huolimattomuutta koskevan opin näkökulmasta.

¹²⁴ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 572.

¹²⁵ *Kühl* 2017, s. 770–771; *Joecks* 2011, s. 1159–1160 ja 1172–1173; *Koch* 2008a, s. 400; *Koch* 2008b, s. 496; *Roxin* 2003, s. 26–28 ja 34; *Roxin* 2019, s. 818–823. Vrt. kuitenkin *Joecks* 2011, s. 1154–1156.

löin tekijä käyttää uhria välikappaleena itseään vastaan, ja kyseeseen tulee välillinen tekeminen.¹²⁶ Ruotsin oikeudesta ei sen sijaan voida johtaa vastaavaa argumenttia varsinaisen yksin tekemisen ja välillisen tekemisen väliseen rajanvetoon. Ruotsissa arviointia varsinaisen ja välillisen tekemisen välillä ei tarvitse tehdä, sillä välillisen tekemisen konstruktioita ei ole säädetty laissa.¹²⁷

Oikeuskirjallisuudessa esitetyt esimerkit osoittavat varsin yhtenevästi, että varsinaisen yksin tekemisen alaan voidaan lukea vain tilanteet, joissa välittömästi toimivan henkilön oma tahdointominta on syrjäytynyt kokonaan ja hän rinnastuu rikosentekovälineeseen. Hallituksen esityksessä ei siten viitata tilanteisiin, joissa rikoksen toteutuminen on riippuvaista toisen henkilön omasta toiminnasta. Itseloukkaustilanteissa tunnusmerkistön toteutuminen on lopulta riippuvaista itseään vahingoittavan henkilön omasta toiminnasta, joten häntä ei voida rinnastaa rikosentekovälineeseen. Oikeuskirjallisuudessa esimerkkien kaltaiset asetelmat onkin johdonmukaisesti luettu välillisen tekemisen yhteyteen. Tätä jäsenystä tukee myös RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto, jonka mukaan välillinen tekeminen edellyttää rikoksen tekemistä ”käyttäen välikappaleena toista”.

Tulkintaa vahvistaa kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa omaksuttu välillisen tekemisen tyyppitapaus, jossa lääkäri A antaa sairaanhoitaja B:lle tehtäväksi pistää potilaaseen lääkkeen, jonka lääkäri on salaa vaihtanut myrkkyyneen. Sairaanhoitaja B antaa pistoksen erehtyneenä sen sisällöstä, ja potilas C kuolee.¹²⁸ Jos tällainen menettely arvioidaan kolmanteen kohdistuessaan välillisenä tekemisenä, ei sen voida katsoa muuttuvan henkilökohtaiseksi ja omakätiseksi pelkästään sillä tekijästä riippumattomalla seikalla, että välikappale kohdistaa toimen itseensä.

Johtopäätöstä tukee vielä laillisuusperiaate. Kuten *Luoto* on todennut, muu kuin se, joka toteuttaa henkilökohtaisesti ja omakätisesti rikoksen tunnusmerkistön kaikki tunnusmerkit, voidaan asettaa rangaistusvastuuseen tahallisuudesta rikoksesta vain, jos tilanteeseen soveltuu jokin RL 5 luvun osallisuussäännöksistä.¹²⁹ Koska tässä tutkielmassa tarkoitetuissa itseloukkaustilanteissa ei yleensä ole kyse henkilökohtaisesta ja omakätisestä tunnusmerkistön toteuttamisesta, jäisivät tilanteet rikosvastuun ulkopuolelle ilman RL 5 luvun 4 §:n mukaista välillistä tekemistä koskevaa

¹²⁶ *Kühl* 2017, s. 770; *Koch* 2008a, s. 400.

¹²⁷ Ruotsissa vastuu voi tällaisissa tilanteissa perustua kyseisen rangaistussäännöksen suoraan soveltamiseen. Esimerkiksi myrkytysesimerkissä tekijää voidaan rangaista tekijänä, koska hänen katsotaan murhasäännöksen (BrB 3:1) mukaisesti riistäneen toiselta hengen. Ks. *Johansson – Trost – Wennberg* 2023b, BrB 23:4, s. 3; *Asp – Ulväng – Jareborg* 2013, s. 456; *Jareborg ym.* 2015, s. 22.

¹²⁸ Sama esimerkki esiintyy oikeuskirjallisuudessa. Ks. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 340–341; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 569.

¹²⁹ *Luoto* 2018, s. 33.

erityissäännöstä. Näin ollen itseloukkaustilanteet eivät lähtökohtaisesti kuulu varsinaisen yksin tekemisen alaan, vaan niitä on arvioitava välillisen tekemisen kautta.

4. Välillinen tekeminen itseloukkaustilanteissa

4.1 Lainsäädännöllinen lähtökohta

Välillisestä tekemisestä säädetään RL 5 luvun 4 §:ssä. Säännöksen mukaan ”tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä.”

Välillinen tekeminen on erillistä vastuujärjestelmässä tekijävastuun erityistapaus. Sen tehtävänä on ulottaa tekijävastuu tilanteisiin, joissa varsinainen osallisuus ei tiukan laadullisen aksessorisuusvaatimuksen vuoksi tule kysymykseen.¹³⁰ Samalla se mahdollistaa tekijävastuun kohdistamisen myös sellaiseen henkilöön, joka ei itse henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteuta erityisen osan tunnusmerkistöä.¹³¹ Ilman välillisen tekemisen konstruktiota päätekijän vastuun edellytysten puuttuminen voisi koitua häntä hyväksikäyttävän hyväksi.¹³² Näin on esimerkiksi silloin, kun A saa syyntakeettoman B:n kohdistamaan ruumiillista väkivaltaa C:hen. A:ta ei tällöin voida tuomita yllytyksestä, koska yllytys ei laadullisen aksessorisuusvaatimuksen vuoksi voi kohdistua syyntakeettoman B:n tekemään päätekoon. Välillinen tekeminen on siten ennen kaikkea syntynyt paikkaamaan niitä rangaistavuusaukkoja, joita laadullinen aksessorisuusvaatimus muutoin aiheuttaisi.¹³³

Välillinen tekeminen kodifioitiin Suomen rikoslakiin yleisiä oppeja koskevan lainsäädäntöuudistuksen yhteydessä, ja sitä koskeva säännös tuli voimaan 1.1.2004. Välillistä tekemistä oli kuitenkin käsitelty kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa jo pitkään ennen laintasoista säännöstä. Hallituksen esityksen mukaan välillisen tekemisen konstruktiolle oli edelleen selvä tarve, koska aksessorisuusvaatimus säilytettiin ennallaan. Laillisuusperiaate kuitenkin edellytti, että asiasta

¹³⁰ Luoto 2018, s. 53.

¹³¹ Luoto 2018, s. 33.

¹³² HE 44/2002 vp, s. 148.

¹³³ HE 44/2002 vp, s. 148.

säädetään laissa. Esityksen mukaan säännöksen tulkinta rakentuisi vanhassa oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä muodostuneiden suuntaviivojen varaan.¹³⁴

Välillisessä tekemisessä tekijä ei toteuta rikosta henkilökohtaisesti ja omakätisesti kuten varsinaisessa yksin tekemisessä, vaan käyttää rikoksen toteuttamisessa toista henkilöä välikappaleena.¹³⁵ Taustalla vaikuttavaa henkilöä kutsutaan välilliseksi tekijäksi ja rikoksen välittömästi toteuttavaa välikappaleetta välittömäksi tekijäksi.¹³⁶ Välittömän tekijän asemalle on ominaista, ettei häntä voida rangaista kyseisestä rikoksesta syyntakeettomuuden, tahallisuuden puuttumisen tai muun rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvän syyn vuoksi. Esitöiden mukaan välittömän tekijän vastuun edellytyksistä voi periaatteessa puuttua tunnusmerkistön mukaisuus, oikeuden vastaisuus taikka syyllisyys. Hallituksen esityksessä tätä täsmennetään esimerkkitalanteilla, joissa välittömältä tekijältä puuttuu tällainen olosuhde taikka ominaisuus.¹³⁷

Tavallisin välillisen tekemisen tilanne on se, että rikoksen tekemiseen käytetään syyntakeetonta taikka alle 15-vuotiasta henkilöä.¹³⁸ Lisäksi välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen silloin, kun välikappaleelta puuttuu tahallisuus.¹³⁹ Esitöissä on katsottu mahdolliseksi välillinen tekeminen myös tilanteissa, joissa välitön tekijä toimii sellaisen oikeuttamisperusteen nojalla, joka ei koske välillistä tekijää.¹⁴⁰ Välitön tekijä saattaa myös toimia anteeksiantoperusteen alaisena tilanteissa, jossa keneltäkään ei voida kohtuudella edellyttää lain noudattamista. Hallituksen esityksessä anteeksiantoperusteista mainitaan nimenomaisesti vain kieltoerehdys, mutta esityöt näyttävät viittaavan ainakin myös pakkotilaa muistuttaviin tilanteisiin, joissa henkilö pakotetaan tai painostetaan rikokseen.¹⁴¹

Esitöissä mainitaan lisäksi kaksi erityisryhmää, joissa välillisen tekemisen soveltuvuutta arvioidaan erikseen. Ensimmäisen erityisryhmän muodostavat erikoisrikokset, joissa tunnusmerkistön voi toteuttaa vain henkilö, jolla on lain edellyttämä asema tai ominaisuus taikka joka täyttää muut tunnusmerkistössä tarkoitetut olosuhteet.¹⁴² Selkeimmän erikoisrikosten ryhmän muodostavat

¹³⁴ HE 44/2002 vp, s. 21–22 ja 153.

¹³⁵ Luoto 2018, s. 8; Lappi-Seppälä – Melander 2022, RL 5:4: Välillinen tekeminen.

¹³⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 568.

¹³⁷ HE 44/2002 vp, s. 153.

¹³⁸ HE 44/2002 vp, s. 153; Kallio 2023, s. 43; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 569; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 340.

¹³⁹ HE 44/2002 vp, s. 153; Kallio 2023, s. 43; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 569; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 340. Tästä esimerkkinä ks. edellä jaksossa 3.2 esitetty ruiskuesimerkki.

¹⁴⁰ HE 44/2002 vp, s. 153–154. Ks. hätävarjeluesimerkki Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 570.

¹⁴¹ HE 44/2002 vp, s. 153–154. Ks. esimerkkejä Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 340–342.

¹⁴² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 573.

rikoslain 40 luvun virkarikokset. Esimerkiksi rikoslain 40 luvun 9 §:n mukaiseen virkavelvollisuuden rikkomiseen voi syyllistyä ainoastaan virkamies. Välillinen tekeminen on katsottu mahdolliseksi tilanteessa, jossa virkamies käyttää rikoksen tekemiseen välikappaleena ei-virkamiestä. Sen sijaan ei-virkamies ei voi syyllistyä virkarikokseen välillisenä tekijänä, koska häneltä puuttuu tunnusmerkistössä edellytetty erityinen asema.¹⁴³ Toisen erityisryhmän muodostavat omakätiset rikokset, jotka edellyttävät henkilökohtaista toteuttamista. Välillinen tekeminen ei ole näissä mahdollista.¹⁴⁴ Esimerkiksi välillinen tekijä ei voi syyllistyä rattijuopumukseen käyttämällä välikappaleena toista henkilöä.¹⁴⁵

Esitöissä todetaan, että välillisen tekijän toiminnalle asetettaviin edellytyksiin ei ole oikeuskirjallisuudessa kiinnitetty erityistä huomiota. Samalla hallituksen esityksessä kuitenkin korostetaan, että myös välillisen tekijän oman toiminnan tulee täyttää rikoksen yleisen tunnusmerkistön edellytykset. Esimerkiksi seurauksen tulee olla tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja välilliselle tekijälle syyksi luettava. Lisäksi rikoksen tulee tapahtua toisen henkilön toimintaa hyväksi käyttäen.¹⁴⁶

Itseloukkaustilanteet eivät sovi ongelmitta niihin tyyppitapauksiin, joiden varaan RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto ja hallituksen esityksessä esitetyt esimerkit rakentuvat. Mikään esitöissä mainituista tyyppitapauksista ei nimenomaisesti koske asetelmaa, jossa rikoksen kohde toimii itse välikappaleena. Kyse ei ole myöskään erikoisrikoksiin liittyvästä tekijäkelpoisuuden ongelmasta eikä omakätisistä rikoksista, joissa ratkaisevaa on tunnusmerkistön edellyttämä henkilökohtainen toteuttaminen. Tämän vuoksi itseloukkaustilanteiden arviointi edellyttää erikseen sen tarkastelua, millaista tukea säännöksen sanamuoto, oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus antavat välillisen tekemisen soveltamiselle.

Saksassa välillinen tekeminen (*mittelbare Täterschaft*) ilmenee StGB:n 25 §:n 1 momentin ilmaisuista ”joka tekee rikoksen toisen kautta”.¹⁴⁷ Saksassa välillistä tekemistä koskeva sääntely on

¹⁴³ HE 44/2002 vp, s. 154; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 573–574. Tarkemmin välillisen tekemisen soveltuvuudesta erikoisrikoksiin ks. erityisesti *Kallio* 2023.

¹⁴⁴ HE 44/2002 vp, s. 154; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 574–575. Saksalaisesta oikeuskirjallisuudesta ks. *Koch* 2008a, s. 399, jonka mukaan välillinen tekijä voi olla vain sellainen henkilö, joka voisi myös itse tehdä kyseisen rikoksen varsinaisena yksin tekijänä.

¹⁴⁵ Ks. lisää omakätisistä rikoksista *Luoto* 2014.

¹⁴⁶ HE 44/2002 vp, s. 154.

¹⁴⁷ StGB 25 §:n 1 momentti: ”Als Täter wird bestraft, wer die Straftat selbst oder durch einen anderen begeht.” Ilmaisu ”wer die Straftat ... durch einen anderen begeht” viittaa välilliseen tekemiseen.

siten olennaisesti Suomea avoimempi, ja sen sisältö on rakentunut pitkälti oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä muodostuneiden suuntaviivojen varaan.¹⁴⁸

4.2 Oikeuskirjallisuuden ja -käytännön suhtautuminen itseloukkaustilanteisiin

Kotimainen oikeuskirjallisuus ei anna yksiselitteistä vastausta siihen, voiko välillinen tekeminen soveltua itseloukkaustilanteisiin. Kysymys ei silti ole oikeuskirjallisuudelle vieras. Sekä vanhemmassa että uudemmassa kirjallisuudessa on pidetty perusteltuna arvioida ainakin tiettyjä itseloukkaustilanteita välillisen tekemisen näkökulmasta. Samalla oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on vähitellen hahmottunut kaksi toisiinsa liittyvää mutta erillistä ongelmaa. Ensinnäkin on epäselvää, täyttääkö taustalla toimivan oma menettely tällaisessa asetelmassa rikoksen yleiset edellytykset, erityisesti tunnusmerkistön mukaisuuden. Toiseksi epäselvää on, ulottuuko RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto tilanteeseen, jossa uhri toimii itse itseään vastaan.

Vanhemmassa kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteita on pidetty varsin johdonmukaisesti välillisen tekemisen tapauksina. *Anttila* katsoi jo vuonna 1958, että välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen myös silloin, kun välitön tekijä kohdistaa vahingollisen menettelyn itseensä. *Anttilan* mukaan näin on ensinnäkin tilanteissa, joissa välikappale pakotetaan ehdottomalla väkivallalla tai sen uhallla tekemään itsemurha, toiseksi silloin, kun välikappale erehdyttään tällaiseen tekoon, ja kolmanneksi silloin, kun syntakeeton henkilö taivutetaan itsemurhaan. *Anttila* piti välillistä tekemistä mahdollisena myös tilanteessa, jossa välikappale saadaan vahingoittamaan vain omaa omaisuuttaan, esimerkiksi jos välillinen tekijä taivuttaa vammaisen polttamaan oman talonsa.¹⁴⁹

Sama lähtökohta ilmenee myös muusta vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta, jossa keskeisimpänä esimerkkinä tarkastellaan usein itsemurhaa. *Honkasalon* mukaan pakonalaisena välikappaleena voi olla myös loukattu itse. Jos henkilö surmaa itsensä sellaisen pakon alaisena, jota hän ei ole voinut vastustaa, pakkoa käyttänyt henkilö vastaa teostaan surmaajana. Lisäksi *Honkasalo* lukee välillisen tekemisen piiriin tilanteet, joissa syntakeeton henkilö taivutetaan tai avustetaan itsemurhaan.¹⁵⁰ Samansuuntaisesti *Anttila* ja *Heinonen* katsovat, että itsemurhaan kohdistuva yllytys ja avunanto voivat lain mukaan tulla rangaistaviksi välillisenä tekemisenä silloin, kun taust-

¹⁴⁸ Ks. esim. *Koch* 2008a, s. 399, jonka mukaan laki jättää tietoisesti avoimeksi sen, milloin välillinen tekeminen tulee kyseeseen.

¹⁴⁹ *Anttila* 1958, s. 69–71.

¹⁵⁰ *Honkasalo* 1967, s. 203 ja 205.

talla toimiva henkilö käyttää hyväkseen välikappaleen syyntakeettomuutta, erehdyistä tai pakotettua asemaa.¹⁵¹ Myös *Nuutila* omaksuu vastaavan lähtökohdan esittäessään, että tilanteissa, joissa toinen henkilö tahallisesti saa syyntakeettoman, erehtyneen tai pakotetun henkilön vahingoittamaan itseään, sovelletaan suoraan oppia välillisestä tekemisestä.¹⁵² Vanhemmassa kirjallisuudessa tyyppitapauksiksi muodostuvat siten syyntakeettomuuteen, erehdyttämiseen ja pakottamiseen perustuvat itseloukkaustilanteet.

Välillisen tekemisen kodifioinnin jälkeisessä kirjallisuudessa suhtautuminen on kuitenkin ollut tältä osin varovaisempaa. *Korkka-Knuts, Frände ja Helenius* toteavat nimenomaisesti, että RL 5 luvun 4 § ei ilmeisesti kata tilanteita, joissa tekijä saa uhrin vahingoittamaan itse itseään tai vaarantamaan itsensä. Tästä huolimatta he pitävät perusteltuna käsitellä itsensä vahingoittamisen ja itsensä vaarantamisen tapauksia välillisen tekemisen yhteydessä. Kirjoittajat näyttävät hyväksyneen välillisen tekemisen ainakin tilanteissa, joissa uhri erehdytetään vahingoittamaan itseään tai joissa syyntakeeton taikka alle 15-vuotias henkilö saadaan vahingoittamaan itseään.¹⁵³ *Sandberg* on puolestaan tarkastellut välillisen tekemisen soveltuvuutta tilanteessa, jossa tekijä pakottaa uhrin kohdistamaan väkivaltaa itse itseensä. *Sandbergin* mukaan RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto ei luontevasti kata tilanteita, joissa rikoksen uhria käytetään välikappaleena itseään vastaan. Lisäksi hän katsoo, ettei välillisen tekijän oma toiminta tällaisessa asetelmassa välttämättä täytä yleisiä tunnusmerkistöedellytyksiä, erityisesti tunnusmerkistön mukaisuuden vaatimusta. Esimerkkinä hän käyttää pahoinpitelyrikosta (RL 21:5): itseloukkaustilanteessa uhrin menettely ei kohdistu miltään osin toiseen, kuten pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistö edellyttää.¹⁵⁴

Muussa uudemmassa oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteita on tarkasteltu välillisen tekemisen näkökulmasta ilman, että RL 5 luvun 4 §:n sanamuodon ulottuvuutta tai välillisen tekijän oman toiminnan yleisiä edellytyksiä olisi nimenomaisesti arvioitu. *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* liittävät välillisen tekemisen piiriin sekä erehdyttämiseen perustuvat tapaukset että tilanteet, joissa välikappaletta ei voida pitää täydessä vastuussa omasta elämästään syyntakeettomuuden tai nuoren iän vuoksi.¹⁵⁵ *Lappi-Seppälä* on puolestaan katsonut, että vastuu itsemurhaan voi määräytyä välillisen tekemisen kautta silloin, kun itsemurhan tehnyt ei ole ymmärtänyt tekonsa merkitystä psyykkisten kykyjensä vuoksi.¹⁵⁶ Samoin *Boucht ja Frände* katsovat välillisen tekemi-

¹⁵¹ *Anttila – Heinonen* 1975, s. 90.

¹⁵² *Nuutila* 1997, s. 347.

¹⁵³ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343–347.

¹⁵⁴ *Sandberg* 2024, s. 76 ja 84–86.

¹⁵⁵ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 570–571 ja 584.

¹⁵⁶ *Lappi-Seppälä* 2022a, Itsemurha ja osallisuus itsemurhaan.

sen tulevan kyseeseen silloin, kun itseään vahingoittanut henkilö on syntykeeton, alle 15-vuotias tai täysivaltainen mutta vaarasta tietämätön.¹⁵⁷ *Nuotio* puolestaan toteaa, että itsemurha voi välillistä tekemistä koskevien oppien mukaan näyttäytyä toisen surmaamisena, jos itsemurhan tekijä ei ole riittävällä tavalla itse asioistaan päättävä.¹⁵⁸

Uudemman oikeuskirjallisuuden perusteella välillinen tekeminen näyttää siten säilyneen hyväksyttynä lain kodifioinnista huolimatta ainakin sellaisissa itseloukkaustilanteissa, joissa välikappale on erehtynyt, syntykeeton tai alle 15-vuotias. Pakottamiseen perustuvien itseloukkaustilanteiden käsittelystä uudempi kirjallisuus on kokonaan luopunut *Sandbergia* lukuun ottamatta. Samalla osa uudemmasta kirjallisuudesta on nimenomaisesti tunnistanut sen, että itseloukkaustilanteiden arviointia rasittavat sekä sanamuotoon että välillisen tekijän oman menettelyn tunnusmerkistön mukaisuuteen liittyvät ongelmat.

Itseloukkaustilanteet ovat suomalaisessa oikeuskäytännössä hyvin harvinaisia, minkä vuoksi niistä ei ole muodostunut vakiintunutta ratkaisulinjaa. Ratkaisukäytännöstä on kuitenkin havaittavissa sama jännite kuin oikeuskirjallisuudesta. Myös oikeuskäytännössä itseloukkaustilanteita on tarkasteltu välillisen tekemisen yhteydessä, mutta samalla niiden hyväksyttävyyttä rajoittavat erityisesti RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto sekä välillisen tekijän oman menettelyn yleiset edellytykset.

Korkein oikeus otti ratkaisussaan KKO 2023:9 (ään.) kantaa itseloukkausasetelmaan välillisen tekemisen näkökulmasta. Asiassa syyttäjä katsoi, että A oli toteuttanut törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön edellyttämän sukupuoliyhteyden käyttäen välikappaleena 9–13-vuotiaita asianomistajia itseään ja vaati vastaajalle rangaistusta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Korkeimmassa oikeudessa oli arvioitavana kysymys, oliko A:n menettely katsottava välillisenä tekemisenä toteutetuksi sukupuoliyhteydeksi, koska A oli saanut asianomistajat tunkeutumaan esineellä omaan sukupuolielimeensä.

Korkeimman oikeuden enemmistö hylkäsi välilliseen tekemiseen perustuvan vastuun. Enemmistön mukaan RL 5 luvun 4 §:ssä nimenomaisesti mainitut välillisen tekemisen perusteet, eli välikappaleen syntykeettomuus ja tahallisuuden puuttuminen, eivät soveltuneet tilanteeseen, jossa teon kohteena oleva henkilö kohdistaa itseensä väitetyksi tunnusmerkistön täyttävän menettelyn. Tämän jälkeen kysymykseksi jäi, voisiko tällainen itseloukkausasetelma kuulua sään-

¹⁵⁷ *Boucht – Frände* 2019, s. 164–165.

¹⁵⁸ *Nuotio* 2014, s. 280.

nöksen ilmaisen ”muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä” piiriin. Korkein oikeus lähestyi kysymystä esitöiden kautta ja totesi, ettei mikään hallituksen esityksessä käsitellyistä esimerkkitalanteista koskenut itseloukkaustilanteita. Ratkaisevaksi muodostui kuitenkin se, ettei vastaajan oman menettelyn katsottu täyttävän rikoksen yleisistä edellytyksistä tunnusmerkistön mukaisuutta, koska menettely ei ollut laissa tarkoitettua sukupuoliyhteyttä. Tuomioistuimien ei näin ollen otannut lopullista kantaa siihen, ulottuuko kyseinen ilmaisu itseloukkaustilanteisiin.

Eri mieltä ollut jäsen lausui selvemmin, ettei RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto koske tilanteita, joissa henkilö saadaan kohdistamaan itse itsensä vahingollinen teko. Hän kuitenkin totesi samalla, että oikeuskirjallisuudessa on pidetty perusteltuna arvioida itsensä vahingoittamista tarkoittavia tilanteita välillistä tekemistä koskevana kysymyksenä. Lopputulos oli tästä huolimatta sama kuin enemmistöllä: vastaajan oman toiminnan ei katsottu täyttävän rikoksen yleisistä edellytyksistä tunnusmerkistön mukaisuutta eli tässä tapauksessa sukupuoliyhteyden määritelmää.

Samansuuntaisia piirteitä on havaittavissa myös alioikeuskäytännöstä. Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden ratkaisussa 4.1.2021 nro 100095 arvioitiin välillisen tekemisen soveltuvuutta itseloukkaustilanteessa. Tapauksessa liikuntakyvytön ja jatkuvan huolenpidon tarpeessa ollut A oli pyytänyt omaishoitajanaan toiminutta avopuolisoaan B:tä antamaan hänelle hengenvaarallisen määrän insuliinia ja lääkkeitä, joita hän ei ilman apua olisi saanut haltuunsa. B antoi aineet A:lle, minkä jälkeen A pisti insuliinin itseensä ja otti lääkkeet. A kuoli myöhemmin insuliinin, lääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutukseen. Syyttäjä katsoi ensisijaisesti, että vastaaja B oli tahallisella teolla tappanut A:n käyttäen välikappaleena tätä itseään.

Kärjäoikeus totesi, ettei välillisen tekemisen sanamuoto kata suoranaisesti tilanteita, joissa taustatoimija saa uhrin vahingoittamaan itse itseään, koska itsensä vahingoittaminen ei ole rikos, josta välillinen tekijä voisi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tästä huolimatta kärjäoikeus lausui, että välillisen tekemisen konstruktio on sovellettavissa tilanteeseen, jossa välillinen tekijä käyttää tahallaan hyväkseen toisen erehdystä tai syyntakeettomuutta taikka pakottaa toisen toimimaan siten, että välitön tekijä itse kärsii vahinkoa välillisen tekijän yllytyksen takia. Kärjäoikeus kuitenkin päätyi ratkaisuun, jonka mukaan A:n tahdontoimintaa ei voitu pitää niin olemattomana, että hänen voisi katsoa olleen vain välikappaleena B:n suorittaman rikoksen toteuttamisessa.

Myös Varsinais-Suomen kärjäoikeuden 7.12.2023 antamassa ratkaisussa nro 149732 arvioitiin välillisen tekemisen soveltuvuutta itseloukkaustilanteeseen, jossa B oli epäselväksi jääneellä uhkauksella pakottanut A:n ampumaan itseään jalkaan. Kärjäoikeus näyttää omaksuneen KKO:n

eri mieltä olleen jäsenen kannan todetessaan, että itseloukkaustilanteiden on katsottu jäävän rikoslain 5 luvun 4 §:n sanamuodon ulkopuolelle, mutta tästä huolimatta on pidetty välttämättömänä, että itseloukkausten ja itsensä vaarantamisen tilanteita arvioidaan yhdessä välillisen tekemisen tilanteiden kanssa. Toisaalta tuomioistuin totesi johtopäätöksensä, ettei välillinen tekeminen tule kyseeseen ensinnäkään siksi, ettei törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistö täyttynyt, ja toisaalta siksi, että kärjäoikeuden mukaan ”vapaaehtoinen itsensä vahingoittaminen” jää rikoslain 5 luvun 4 §:n sanamuodon ulkopuolelle.

Kärjäoikeuden perusteluihin sekä johtopäätökseen voidaan kohdistaa kritiikkiä niiden epäselvyyden vuoksi. Tunnusmerkistön täyttymättä jäämisen voidaan tulkita viittaavan korkeimman oikeudenkin esiin nostamiin rikoksen yleisiin edellytyksiin, vaikka perusteluissa niitä ei nimenomaisesti mainitakaan. Vielä ongelmallisempi on kärjäoikeuden viittaus ”vapaaehtoiseen” itsensä vahingoittamiseen, koska tapauksessa ei ollut kysymys vapaaehtoisen itseloukkauksen arvioinnista. Ilmaus voidaan mahdollisesti ymmärtää siten, ettei A:n omaa tahdontoimintaa katsottu uhkauksesta huolimatta siinä määrin syrjäytetyksi, että häntä olisi voitu pitää vain välikappaleena B:n käsissä.

Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa sekä oikeuskäytännössä itseloukkaustilanteita on kotimaata selvemmin tarkasteltu välillisen tekemisen näkökulmasta.¹⁵⁹ Saksalainen aineisto tukee lähtökohtaa, jonka mukaan myös tilanteet, joissa uhri vahingoittaa itse itseään, voivat ainakin tietyn edellytyksin tulla arvioitaviksi välillisenä tekemisenä. Arviointia ei Saksassa kuitenkaan jäsennetä lain sanamuodon tai välillisen tekijän omien edellytysten kautta samalla tavoin kuin Suomen oikeudessa, koska välillistä tekemistä koskeva sääntely on sanamuodoltaan huomattavasti avoimempi. Sen sijaan tarkastelu rakentuu oikeuskirjallisuudessa pitkälti *Roxinin* teonherruusopin varaan. Tällöin välilliseltä tekijältä edellytetään hallitsevaa asemaa tapahtumankulkuun nähden eli tahdonherruutta.¹⁶⁰

Oikeuslähteiden perusteella itseloukkaustilanteita ei ole suljettu välillisen tekemisen ulkopuolelle. Kodifioinnin jälkeisessä oikeustilassa arviointi kiteytyy ennen kaikkea kahteen kysymykseen. Ensinnäkin on arvioitava, täyttääkö taustalla toimivan oma menettely välilliselle tekijälle

¹⁵⁹ Ks. oikeuskirjallisuudesta esim. *Kühl* 2017, s. 769–771; *Roxin* 2003, s. 26–28, 34 ja 60–62; *Joecks* 2011, s. 1159–1160 ja 1172–1173. Oikeuskäytännöstä ks. BGHSt 32, 38; NStZ 2024, 605; MDR 1981, 631. Saksan oikeuskäytännöstä itseloukkaustilanteissa kootusti ks. *Hillenkamp* 2025, s. 94 ss.

¹⁶⁰ *Roxin* 2003, s. 23. *Luodon* mukaan *Roxinin* tahdonherruusoppi ei lähtökohtaisesti eroa merkittävästi siitä, miten välillinen tekeminen ymmärretään Suomessa. Tahdonherruuden soveltaminen johtaa hänen mukaansa pääpiirteittäin vastaavaan lopputulokseen kuin välillisen tekemisen arviointi suomalaisessa kontekstissa. *Luoto* 2018, s. 267. Teonherruusopin ja suomalaisen doktriinin eroista laajemmin ks. *Luoto* 2018, s. 265–271.

asetetut rikoksen yleiset edellytykset, erityisesti tunnusmerkistön mukaisuuden. Toiseksi on arvioitava, ulottuuko RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto tilanteisiin, joissa välikappaleena käytetään rikoksen kohdetta itseään. Vasta näiden kysymysten jälkeen voidaan ottaa kantaa siihen, millaisissa itseloukkaustilanteissa tekijävastuun kohdentaminen taustalla vaikuttaneeseen henkilöön on ylipäätään perusteltua.

4.3 Välillisen tekijän menettelylle asetetut edellytykset

4.3.1 Yleisen tunnusmerkistön edellytykset

Hallituksen esityksen mukaan myös välillisen tekijän menettelyn tulee täyttää rikoksen yleisen tunnusmerkistön edellytykset.¹⁶¹ Tässä tutkielmassa näiden esitöissä tarkoitettujen edellytysten katsotaan viittaavan rikoksen rakenteellisiin yleisiin edellytyksiin. Välilliseltä tekijältä edellytetään siten tunnusmerkistön mukaista, oikeudenvastaista ja syyllisyyttä osoittavaa tekoa, joka tapahtuu toisen henkilön toimintaa hyväksi käyttäen.

Tätä lähtökohtaa tukevat myös esityöt ja varhaisempi oikeuskirjallisuus. Hallituksen esityksessä todetaan esimerkinomaisesti, että seurauksen tulee olla tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja välilliselle tekijälle syyksiluettava.¹⁶² *Anttila* katsoo samansuuntaisesti, että välillisen tekemisen tulee täyttää kaikki tekijävastuun edellyttämät käsitetunnusmerkit. Hänen mukaansa myös seurauksen aiheuttamisen tulee olla tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja välilliselle tekijälle syyksiluettava.¹⁶³ Lisäksi sekä esitöiden että *Anttilan* mukaan lähtökohtana on, että rikoksen tulee tapahtua toisen henkilön toimintaa hyväksi käyttäen.¹⁶⁴

Samaan lopputulokseen päädytään myös hallituksen esityksen terminologisten ratkaisujen perusteella. Esityksen mukaan erityisen osan tunnusmerkistöstä voidaan käsitteellisesti erottaa yleinen tunnusmerkistö, jolla viitataan niihin yleisiin kaikkia rikoksia koskeviin edellytyksiin sekä sääntöihin, joiden tulee täytyä, jotta kyseessä olisi rikos. Tätä on vielä täsmennetty toteamuksella, että yleiseen tunnusmerkistöön kuuluvat vaatimukset teosta, syy-yhteydestä, subjektiivisesta syyksiluettavuudesta ja syyllisyydestä.¹⁶⁵ Myös *Melander* erottaa rikosvastuun arvioinnissa

¹⁶¹ HE 44/2002 vp, s. 154. Esitöissä todetaan, että välillisen tekijän toiminnalle asetettaviin vaatimuksiin on oikeuskirjallisuudessa kiinnitetty vähemmän huomiota.

¹⁶² HE 44/2002 vp, s. 154.

¹⁶³ *Anttila* 1958, s. 51–52.

¹⁶⁴ HE 44/2002 vp, s. 154; *Anttila* 1958, s. 51–52.

¹⁶⁵ HE 44/2002 vp, s. 10.

erityisen osan tunnusmerkistön ja rikoksen yleisen tunnusmerkistön toisistaan: rangaistusvastuun synty edellyttää erityisen osan tunnusmerkistön täyttymisen ohella sitä, että teko on tunnusmerkistön mukaisesti oikeudenvastainen ja tekijässään syyllisyyttä osoittava inhimillinen teko.¹⁶⁶ Näin ollen välillisen tekijän menettelyä tarkastellaan kolmiportaisen rikoksen rakennemallin pohjalta tunnusmerkistön mukaisuuden, oikeudenvastaisuuden ja syyllisyyden kautta.

4.3.2 Tunnusmerkistön mukaisuus

Rikoksen kolmiportaisessa rakenteessa tunnusmerkistön mukaisuuteen on katsottu kuuluvan vaatimus teosta, vaatimus seurauksesta sekä vaatimus teon ja seurauksen välisestä rikosoikeudellisesti merkittävästä syy-yhteydestä.¹⁶⁷ Näitä lähtökohtia ei kuitenkaan voida soveltaa sellaisinaan välilliseen tekemiseen.¹⁶⁸ Välillinen tekeminen on tekijävastuun erityismuoto, jossa rikosta ei toteuteta henkilökohtaisesti ja omakätisesti samalla tavoin kuin varsinaisessa yksin tekemisessä. Jos välilliseltä tekijältä vaadittaisiin erityisen osan tunnusmerkistön henkilökohtaista ja omakätistä toteuttamista, koko välillisen tekemisen konstruktio menettäisi merkityksensä. Erityisen osan tunnusmerkistön tulee täytyä välillisen tekemisen rakenteessa eli välillisen tekijän käyttäessä toista rikoksen välikappaleena. Tilanne rinnastuu toiseen tekijävastuun muotoon, rikoskumppanuuteen. Henkilö ei itse henkilökohtaisesti ja omakätisesti toteuta kaikkia rikoksen erityisen osan tunnusmerkistön edellytyksiä, mutta hänet voidaan kuitenkin rikoskumppanuutta koskevien edellytysten täytyessä tuomita tekijänä.¹⁶⁹

Välilliseltä tekijältä edellytetyn tunnusmerkistön mukaisuuden arviointi riippuu siitä, mistä erityisen osan tunnusmerkistöstä on kysymys. Vaikka rikokset voidaan niiden erityisen osan tunnusmerkistöjen perusteella jakaa useammallakin tavalla, näyttäytyy itseloukkaustilanteissa jaottelu teko- ja seurausrikoksiin välillisen tekijän edellytysten kannalta käyttökelpoisimpana.¹⁷⁰ Seurausrikoksissa tunnusmerkistön mukaisuutta arvioidaan ensisijaisesti tunnusmerkistön mukaisen

¹⁶⁶ Melander 2016, s. 96. Melander käyttää rikoksen rakennetta yleisen tunnusmerkistön synonyymina.

¹⁶⁷ Melander 2016, s. 98.

¹⁶⁸ Melanderin ja Nuutilan mukaan osallisuus jää pääsääntöisesti rikoksen rakennemallin ulkopuolelle. Ks. Melander 2016, s. 96; Nuutila 1997, s. 82.

¹⁶⁹ Rikoskumppanuutta koskevista esimerkkitalanteista ks. esim. Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 333–339.

¹⁷⁰ Melander 2016, s. 105–106. Rikosten luokittelusta ks. esim. Melander 2016, s. 105–108; Nuutila 1997, s. 89–92; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 116–119.

seurauksen ja sen syy-yhteyden kannalta.¹⁷¹ Tekorikoksissa arviointi kohdistuu sen sijaan yksittäisten tunnusmerkistökäsitteiden tulkintaan.¹⁷² Jaottelu ei ole itseloukkaustilanteissakaan välttämätön. Se kuitenkin selkeyttää sitä, milloin erityisen osan tunnusmerkistön rakenne mahdollistaa välillisen tekemisen.

Tekorikoksissa jo tunnusmerkistökäsitteiden sisällön voi estää välillisen tekemisen soveltamisen itseloukkaustilanteisiin. Ratkaisevaa on, voidaanko tunnusmerkistössä tarkoitettu teko ylipäättään toteuttaa välillisen tekemisen rakenteessa tilanteessa, jossa välikappaleena toimii uhri itse. Ratkaisu KKO 2023:9 havainnollistaa ajatuksenkulkua. Korkeimman oikeuden enemmistö ja eri mieltä ollut jäsen katsoivat, ettei välillinen tekijä täyttänyt yleisistä edellytyksistä tunnusmerkistön mukaisuutta tilanteessa, jossa määritelmäsäännöksen mukaista sukupuoliyhteyttä ei ollut.¹⁷³ Ratkaisua voidaan pitää esimerkkinä itseloukkaustilanteesta, jossa kyse on tekorikoksesta. KKO:n soveltama törkeä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tekemuoto voidaan tältä osin kuvata tekorikokseksi, jossa rangaistavaksi on säädetty sukupuoliyhteys kuutta vuotta nuoremman henkilön kanssa.¹⁷⁴ Ratkaisevaksi muodostuu, mitä tunnusmerkistökäsitteellä ”sukupuoliyhteys” tarkoitetaan ja voiko se täytyä välillisenä tekemisenä tilanteessa, jossa välillinen tekijä saa uhrin työntämään esineitä omaan sukupuolielimeensä. Korkein oikeus vastasi tähän kieltävästi ja katsoi, ettei määritelmäsäännöksen mukaista sukupuoliyhteyttä ollut.

Samantyyppinen ongelma ilmenee pahoinpitelyssä siltä osin kuin kyse on tekorikoksesta. Tilannetta voidaan havainnollistaa aiemmin käsitellyllä Varsinais-Suomen käräjäoikeuden ratkaisulla, jossa B oli epäselväksi jääneellä uhkauksella pakottanut A:n ampumaan itseään jalkaan.¹⁷⁵ Ratkaisussa syyttäjä oli vaatinut rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä sillä perusteella, että B oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa A:lle käyttäen välikappaleena A:ta itseään. Pahoinpitely voidaan tässä suhteessa luokitella sekä teko- että seurausrikokseksi. Tekorikoksena pahoinpitely tulee kysy-

¹⁷¹ Melander 2016, s. 105–106; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 116–117.

¹⁷² Melander 2016, s. 105–106; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 116 ja 123.

¹⁷³ KKO 2023:9, kohta 24 ja eri mieltä olevan jäsenen lausunto.

¹⁷⁴ Sukupuoliyhteyden lisäksi kokonaistörkeysarvostelun tulee täytyä. Ks. tekohetkellä voimassa ollut RL 20 luvun 7 §:n 1 momentin 1 kohta (540/2011), sittemmin muutettu lailla 8.7.2022/723.

¹⁷⁵ Varsinais-Suomen KO 7.12.2023 nro 149732.

mykseen siltä osin kuin RL 21 luvun 5 §:ssä säädetään rangaistavaksi ruumiillisen väkivallan tekeminen toiselle.¹⁷⁶ Tässä arviointi kohdistuu siihen, mitä ”ruumiillisen väkivallan tekeminen toiselle” tarkoittaa. Tämä voidaan määritellä toiminnaksi, jolla loukataan toisen ruumiillista koskemattomuutta.¹⁷⁷

Jos B pakottaa A:n ampumaan itseään ja A toimii vaaditulla tavalla, kukaan ei tällöin tee toiselle ruumiillista väkivaltaa eikä loukkaa toisen ruumiillista koskemattomuutta.¹⁷⁸ Välillinen tekeminen ei siten näyttäisi soveltuvan ainakaan sellaisiin itseloukkaustilanteissa sovellettaviin tekori-kostunnusmerkistöihin, joissa tekotavan tunnusmerkkiä ei ole mahdollista toteuttaa välillisen tekemisen rakenteessa käyttämällä välikappaleena uhria itseään.

Seurausrikoksissa arviointi kohdistuu sen sijaan siihen, onko erityisen osan tunnusmerkistön mukainen seuraus aiheutettu ja onko tämä seuraus rikosoikeudellisesti merkityksellisessä syy-yhteydessä tekijän tekoon. Nämä edellytykset seuraavat jo rikoksen yleisestä rakennemallista, minkä lisäksi esitöissä edellytetään nimenomaisesti seurauksen tunnusmerkistön mukaisuutta.¹⁷⁹ Tällöin arviointi ei kiinnity samalla tavalla yksittäisen tekotavan käsitteelliseen sisältöön kuin tekori-koksissa.

Havainnollistavana esimerkkinä voidaan käyttää tutkielmassa jo aiemmin esiintynyttä myrkytys-esimerkkiä, jossa A antaa B:lle lasillisen kuolettavaa myrkyä tarkoituksenaan tappaa tämän, mutta väittää juoman olevan mehua. B uskoo A:ta, juo myrkyä ja kuolee. RL 21 luvun 1 §:n mukaan ”joka tappaa toisen, on tuomittava taposta vankeuteen määrääjäksi”. Tappo on seurausrikos, jossa kuolema luonnontieteellisenä ilmiönä on tunnusmerkistön mukainen seuraus. Lisäksi vastuun aktualisoituminen edellyttää, että A:n toiminta on rikosoikeudellisesti merkityksellisessä syy-yhteydessä B:n kuolemaan.¹⁸⁰ Tässä tilanteessa kuolema on tappori-koksen tunnusmerkistön mukainen seuraus, ja sen voidaan katsoa olevan myös rikosoikeudellisesti merkityksellisessä syy-yhteydessä A:n tekoon. Näin ollen näiden edellytysten voidaan katsoa täyttyvän.

¹⁷⁶ Pahoinpitelyn tekotapa voidaan jakaa kahteen osaan sen mukaan, tehdäänkö toiselle ruumiillista väkivaltaa (tekori-ko) vai toteutetaanko pahoinpitely ruumiillista väkivaltaa tekemättä siten, että uhrin terveyttä vahingoitetaan, hänelle aiheutetaan kipua tai hänet saatetaan tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan (seurausrikos). Ks. HE 94/1993 vp, s. 95–96; *Lappi-Seppälä* 2022b, Pahoinpitely (RL 21:5); *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 536.

¹⁷⁷ *Lappi-Seppälä* 2022b, Ruumiillinen väkivalta.

¹⁷⁸ Tulkintani mukaan henkilö ei voi loukata omaa ruumiillista koskemattomuuttaan, vaan ruumiillisen koskemattomuuden loukkaaminen edellyttää toisen henkilön menettelyä.

¹⁷⁹ HE 44/2002 vp, s. 154. Myös *Anttila* on edellyttänyt välilliseltä tekemiseltä tunnusmerkistön mukaista seurausta sekä syy-yhteyttä. Ks. *Anttila* 1958, s. 51.

¹⁸⁰ Tässä tutkielmassa monimutkaiseen kausaliteettikysymykseen ei oteta tarkemmin kantaa. Syy-yhteydestä ks. esim. *Melander* 2016, s. 126–131; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 124 ss.

Seurausrikosten yhteydessä voidaan kuitenkin esittää sama vastaväite kuin tekoricosten kohdalla: kukaan ei näytä tappavan tunnusmerkistössä tarkoitettua ”toista”, jos uhri kohdistaa menettelyn itseensä.¹⁸¹ Tälle vastaväitteelle ei kuitenkaan ole annettava ratkaisevaa merkitystä. Sekä kotimaisesta että saksalaisesta oikeuskirjallisuudesta on löydettävissä tukea tulkinnalle, jonka mukaan itseloukkaustilanteissa välikappale itse voi olla tunnusmerkistön tarkoittama toinen. *Anttilan* mukaan joissakin itseloukkaustilanteissa seurauksen aiheuttaminen täyttää välillisen tekijän näkökulmasta toiselle tehdyn rikoksen tunnusmerkit.¹⁸² Myös *Nuotio* on katsonut, että välillistä tekemistä koskevien oppien mukaan itsemurha voi näyttäytyä toisen surmaamisena, jolloin itsemurhaan yllyttäjä voi tulla rangaistavaksi tahallisesta henkirikoksesta.¹⁸³ Lisäksi saksalaisessa rikosoikeustieteessä *Kühl* on esittänyt, että tilanteessa, jossa välitön tekijä toisen taivutuksesta tappaa itsensä, hän ei itse toteuta tunnusmerkistöä, koska säännös tulee sovellettavaksi vain silloin, kun tapetaan toinen. Sen sijaan taivuttajan osalta kyse on tunnusmerkistönmuutoksesta toisen tappamisesta, koska välillisen tekijän näkökulmasta uhri on toinen, vaikka tätä käytetään välineenä itseään vastaan.¹⁸⁴

Tätä tulkintaa voidaan itseloukkaustilanteissa pitää perusteltuna ennen kaikkea seurausrikosten yhteydessä. Seurausrikoksissa tekotapa jätetään avoimeksi, minkä vuoksi tunnusmerkistön mukainen seuraus voidaan saavuttaa myös asetelmassa, jossa välillinen tekijä käyttää rikoksen tekemiseen välikappaleena uhria itseään. Jos esimerkiksi tapporikoksessa välillinen tekijä aiheuttaa kuoleman käyttämällä uhria itseään välikappaleena ja seuraus on rikosoikeudellisesti merkityksellisessä syy-yhteydessä hänen menettelynsä nähden, uhri voi tällöin olla tunnusmerkistössä tarkoitettu toinen.

Teko- ja seurausrikosten välinen ero tulee selvästi esiin pahoinpitelyrikoksen yhteydessä. Pahoinpitelyä ruumiillista väkivaltaa tekemällä ei näyttäisi olevan mahdollista toteuttaa välillisenä tekemisenä itseloukkaustilanteessa, koska tällaisessa asetelmassa kukaan ei loukkaa toisen ruumiillista koskemattomuutta, vaan menettely kohdistuu välittömän tekijän omaan ruumiiseen. Toiseen lopputulokseen voidaan sen sijaan päätyä seurausrikoksessa, jos samaa asetelmaa arvioidaan pahoinpitelynä ruumiillista väkivaltaa tekemättä. Tällöin arviointi kohdistuu siihen, onko toiselle aiheutettu tunnusmerkistön mukainen seuraus. Jos välillinen tekijä saa välittömän tekijän

¹⁸¹ Ks. esim. *Sandberg* 2024, s. 76, jonka mukaan uhrin menettely ei miltään osin kohdistu toiseen, jos uhri pakotetaan tekemään väkivaltaa itselleen.

¹⁸² *Anttila* 1958, s. 71.

¹⁸³ *Nuotio* 2014, s. 280.

¹⁸⁴ *Kühl* 2017, s. 769.

tekemään itselleen väkivaltaa, hän voi välillisen tekemisen rakenteessa aiheuttaa uhrille terveyden vahingoittumisen tai kipua. Uhri voi tällöin olla tunnusmerkistössä tarkoitettu toinen.

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa *Sandberg* on katsonut, ettei välillinen tekijä välttämättä täytä yleisen tunnusmerkistön edellytyksiä tilanteessa, jossa välitön tekijä kohdistaa väkivallan itseensä, koska tällöin välittömän tekijän toiminta ei kohdistu miltään osin toiseen.¹⁸⁵ Tältä osin *Sandbergin* huomio on perusteltu erityisesti tekorikosten yhteydessä, joissa tunnusmerkistössä tarkoitettua tekoa ei ole mahdollista toteuttaa tilanteessa, jossa välikappaleena toimii uhri itse. Sen sijaan seurausrikoksissa kanta saattaa olla liian laaja. Välillisen tekemisen konstruktio tai sitä koskevat esityöt eivät edellytä, että välillinen tai välitön tekijä yksin toteuttaisi kaikki erityisen osan tunnusmerkistötekijät. Riittää, että tunnusmerkistö täyttyy välillisen tekemisen rakenteessa välillisen tekijän käyttäessä toista rikoksen välikappaleena.¹⁸⁶

Itseloukkaustilanteissa tunnusmerkistön mukaisuus riippuu ennen kaikkea siitä, voidaanko kyseisen rikoksen erityisen osan tunnusmerkistö toteuttaa välillisen tekemisen rakenteessa. Tässä suhteessa jako teko- ja seurausrikoksiin on käyttökelpoinen. Tekorikostunnusmerkistöissä välillinen tekeminen voi estyä jo siihen, ettei tunnusmerkistössä edellytettyä tekoa ole sen käsitteellisen sisällön vuoksi mahdollista toteuttaa käyttämällä välikappaleena uhria itseään. Seurausrikostunnusmerkistöissä tunnusmerkistön mukaisuuden edellytys voi sen sijaan täyttyä. Tällainen tilanne syntyy, jos välillinen tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen käyttäen välikappaleena uhria itseään ja seuraus on rikosoikeudellisesti merkityksellisessä syy-yhteydessä hänen menettelynsä.

4.3.3 Oikeudenvastaisuus

Lähtökohtana on, että tunnusmerkistön mukainen teko on myös oikeudenvastainen, ellei jokin oikeuttamisperuste poista teon kiellettyä luonnetta.¹⁸⁷ Itseloukkaustilanteissa oikeudenvastaisuutta ei kuitenkaan tule arvioida välittömän tekijän oman menettelyn näkökulmasta. Koska itsensä vahingoittamista ei ole kriminalisoitu rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöissä, ei itsensä vahingoittaminen itsessään myöskään muodosta tunnusmerkistön mukaista oikeudenvastaisuutta. *Anttilan* varhaisemmassa tutkimuksessa on tosin katsottu, että on olemassa oikeu-

¹⁸⁵ *Sandberg* 2024, s. 76.

¹⁸⁶ Vrt. *Sandberg* 2024, s. 75–77.

¹⁸⁷ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 245; *Anttila – Heinonen* 1977, s. 116. Oikeudenvastaisuudesta laajemmin ks. esim. *Melander* 2016, s. 98; *Nuutila* 1997, s. 82; *Honkasalo* 1965, s. 139 ss.

denvastaisia itseloukkauksia, joiden toteuttamisen jokainen on oikeutettu ja jopa velvollinen estämään. Esimerkiksi itsemurhaa *Anttila* pitää tällä perusteella oikeudenvastaisena, joskin rankaisematta jäävänä tekona.¹⁸⁸ Tällaiselle näkemykselle ei kuitenkaan ole löydettävissä selvää tukea uudemmasta kotimaisesta oikeustieteestä, vaikka *Nuutila* onkin katsonut, että itsemurhan estäminen voimakeinoja käyttämällä voi olla sallittua ja tulla arvioitavaksi pakkotilana.¹⁸⁹

Kun arviointi kohdistetaan välillisen tekijän menettelyyn, oikeudenvastaisuus jäsentyy itseloukkaustilanteissa samalla tavalla kuin tunnusmerkistön mukaisuuskin. Välillisen tekemisen konstruktiossa itseloukkaustilanteiden oikeudenvastaisuus syntyy siitä, että välillinen tekijä täyttää erityisen osan tunnusmerkistön käyttäen välitöntä tekijää itse itseään välikappaleena. Vastavasti *Anttila* on katsonut, että menettely, joka ei välittömän tekijän tekemänä olisi oikeudenvastainen, muuttuu oikeudenvastaiseksi, jos tekoa arvioidaan välillisen tekijän tekemänä.¹⁹⁰ Jos siis tunnusmerkistön mukaisuuden edellytysten katsotaan täytyneen eikä oikeuttamisperustetta ole käsillä, voidaan välillisen tekijän menettelyä pitää myös oikeudenvastaisena. Mikäli välillinen tekijä toimisi jonkin oikeuttamisperusteen nojalla, voisi tämä luonnollisesti poistaa teon oikeudenvastaisuuden ja tehdä teosta sallitun. On kuitenkin hyvin vaikea kuvitella käytännön tilannetta, jossa tutkielman asetelmassa välillinen tekijä toimisi itseloukkaustilanteessa oikeuttamisperusteen nojalla.

4.3.4 Syyllisyys ja välillisen tekijän tahallisuus

Rikoksen yleisen rakennemallin kolmantena osatekijänä on syyllisyys. Syyllisyys tarkoittaa sitä, että tekijää voidaan moittia tunnusmerkistön mukaisesta ja oikeudenvastaisesta teostaan.¹⁹¹ *Melander* on katsonut syyllisyyden sisältävän sekä syyntakeisuuden että syyksiluettavuuden.¹⁹² Syyllisyyden voi poistaa jonkin anteeksiantoperusteen soveltuminen tekoon, jolloin tekijältä ei voida kohtuudella edellyttää lain noudattamista, vaikka teko muuten olisi tunnusmerkistön mukainen sekä oikeudenvastainen.¹⁹³

¹⁸⁸ *Anttila* 1958, s. 68–69.

¹⁸⁹ *Nuutila* 1997, s. 307.

¹⁹⁰ *Anttila* 1958, s. 71.

¹⁹¹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 277.

¹⁹² *Melander* 2016, s. 98. Syyllisyyden sisältöä on kotimaisessa rikosoikeuskirjallisuudessa jäsennetty eri tavoin. Ks. esim. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 277.

¹⁹³ *Nuutila* 1997, s. 77.

Rikosoikeudellinen rangaistusvastuu edellyttää, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt 15 vuotta, ja hän on syntyakeinen.¹⁹⁴ Tässä yhteydessä nämä molemmat voidaan lukea osaksi syntyakeisuutta. Välillistä tekemistä koskevassa hallituksen esityksessä välilliseltä tekijältä vaadittavaa syntyakeisuutta tai riittävää ikää ei ole mainittu nimenomaisesti. Näiden voidaan kuitenkin katsoa sisältyvän jo tekijävastuun yleisiin edellytyksiin. Välillinen tekeminen ei siten voi tulla kyseeseen, jos välilliseltä tekijältä itseltään puuttuu rikosoikeudellisen vastuun edellyttämä ikä tai syntyakeisuus.

Syyksiluettavuuden käsitteellä viitataan ensisijaisesti tekijän suhtautumiseen konkreettiseen teokseen, joka voi olla joko tahallista tai tuottamuksellista.¹⁹⁵ Välillistä tekemistä koskevissa esitöissä todetaan, että seurauksen tulee olla välilliselle tekijälle syyksiluettava.¹⁹⁶ Sama edellytys ilmenee jo *Anttilan* välillistä tekemistä koskevasta jäsennyksestä.¹⁹⁷ Koska RL 5 luvun 4 §:n sanamuodon mukaan välillinen tekeminen koskee vain tahallisia rikoksia, syyksiluettavuuden vaatimus tarkoittaa tässä yhteydessä käytännössä välillisen tekijän tahallisuutta.

Tahallisuusvaatimuksen tarkempi sisältö jää kuitenkin esitöissä avoimeksi. Myös kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa aihe on jäänyt vähälle huomiolle. Välillisen tekijän tahallisuuden ulottuvuus on keskeinen kysymys, koska se rajaa tekijävastuun alaa. Tämä korostuu itseloukkaustilanteissa, joissa rangaistavuuden raja voi viime kädessä määräytyä sen perusteella, mitä taustalla toiminut henkilö on mieltänyt omasta toiminnastaan, välittömän tekijän toiminnasta ja tämän välikappaleasemasta.

Välillisen tekemisen tahallisuusvaatimusta on perusteltua lähestyä sen rakenteesta käsin. Välillisen tekijän tulee olla tietoinen niistä seikoista, joiden perusteella hänen voidaan katsoa tehneen rikoksen toisen henkilön toimintaa hyväksi käyttäen. Välillinen tekeminen muistuttaa rakenteellisesti varsinaista osallisuutta, koska välillinen tekijä vaikuttaa yllytys- tai avunantotoimia muistuttavalla tavalla välittömän tekijän toimintaan. Varsinaisen osallisuuden tahallisuusvaatimuksesta voidaankin saada tukea välillisen tekijän tahallisuuden ensimmäisen kohteen määrittelyyn: välillisen tekijän tahallisuuden tulee ulottua hänen omaan menettelyynsä ja sen merkitykseen välittömän tekijän toiminnalle.¹⁹⁸ Välillisen tekijän tulee siten mieltää, että hänen menettelynsä

¹⁹⁴ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 496–498; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 280–285; *Melander* 2016, s. 204–213; *Nuutila* 1997, s. 196–209; *Anttila – Heinonen* 1977, s. 146–148.

¹⁹⁵ RL 3:5.1; *Luoto* 2018, s. 55. Samoin *Anttila – Heinonen* 1977, s. 132–133.

¹⁹⁶ HE 44/2002 vp, s. 154.

¹⁹⁷ *Anttila* 1958, s. 51.

¹⁹⁸ Ks. avunannon tahallisuusvaatimuksesta erityisesti *Luoto* 2018, s. 117 ss. Ks. myös esim. *Melander* 2016, s. 309–310; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 352–353; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 589–591; *Nuutila* 1997, s. 356. Yllytyksen tahallisuusvaatimuksesta ks. esim. *Melander* 2016, s. 308;

saa välittömän tekijän toimimaan tai muutoin edistää tämän toimintaa. Tätä voidaan havainnollistaa klassisella välillisen tekemisen esimerkillä, jossa lääkäri A antaa sairaanhoitaja B:lle tappavaa myrkkyä sisältävän ruiskun ja kertoo sen sisältävän kipulääkettä. Hyväuskoinen B pistää ruiskun potilaaseen C, minkä seurauksena C kuolee. A:n tulee tällöin mieltää, että hänen menettelynsä saa B:n pistämään myrkyn C:hen.

Koska rikos luetaan välilliselle tekijälle tekijävastuuna, hänen tahallisuutensa tulee toiseksi ulottua kaikkiin rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta merkityksellisiin tosiseikkoihin, jotka toteutuvat välittömän tekijän toiminnan kautta.¹⁹⁹ Seurausrikoksissa tämä merkitsee sitä, että välillisen tekijän tahallisuuden tulee kattaa välittömän tekijän toiminnan kautta aiheutuva tunnusmerkistön mukainen seuraus. Lisäksi tahallisuuden tulee ulottua muihin sovellettavassa rikostunnusmerkistössä edellytettyihin olosuhteisiin.²⁰⁰ Ruiskuesimerkissä A:n tulee siten mieltää, että B:n suorittama myrkyn pistäminen C:hen aiheuttaa tapporikoksen kannalta merkityksellisen seurauksen eli C:n kuoleman.²⁰¹ Välillinen tekijä vastaa vain siitä, mihin hänen tahallisuutensa ulottuu.²⁰²

Välilliseltä tekijältä ei kuitenkaan voida edellyttää yhtä yksityiskohtaista tietoa tekoajasta, -paikasta tai -tavasta kuin varsinaiselta yksin tekijältä, koska tunnusmerkistö toteutuu välittömän tekijän toiminnan kautta eikä välillinen tekijä itse suorita tekoa. Jos tekoajalla, -paikalla tai -tavalla on kuitenkin merkitystä sovellettavan rikostunnusmerkistön täyttymisen kannalta eli nämä seikat on säädetty tunnusmerkistötekijöiksi, myös niiden tulee kuulua välillisen tekijän tahallisuuden piiriin.²⁰³

Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 355–356; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 579–581; *Nuutila* 1997, s. 351; HE 44/2002 vp, s. 155.

¹⁹⁹ Tätä kutsutaan tahallisuusopissa peittämisperiaatteeksi. Tahallisuuden on katettava oikeudenvastainen teko kokonaisuudessaan. Ks. esim. *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 303; *Melander* 2016, s. 153.

²⁰⁰ Rikostunnusmerkistöt voivat sisältää sekä seurausta että olosuhteita koskevia tunnusmerkkejä, minkä perusteella tahallisuusarvioinnissa erotetaan seuraustahallisuus ja olosuhdetahallisuus. Ks. esim. *Melander* 2016, s. 151. Olosuhdetunnusmerkistä voidaan mainita esimerkkinä RL 20 luvun 12 §:n mukainen lapsenraiskaus, jossa tunnusmerkistön täytyminen edellyttää muun ohella, että teon kohteena on alle 16-vuotias lapsi. Tällainen tunnusmerkistössä edellytetty olosuhde tulee kuulua myös välillisen tekijän tahallisuuden piiriin.

²⁰¹ Myös *Kochin* välillisen tekemisen arviointirakenteessa edellytetään välilliseltä tekijältä tahallisuutta suhteessa objektiiviseen tunnusmerkistöön. *Koch* 2008a, s. 400. Saksassa tahallisuutta lähestytään teon herruuden kautta: tekijän on tunnettava teko-olosuhteet ja oltava tietoinen niistä tosiseikoista, jotka perustavat hänen herruutensa tapahtumien kulkuun nähden. Ks. *Roxin* 2019, s. 352. Lisäksi välillisen tekijän tulee käyttää tietoisesti hyväkseen näitä olosuhteita. Ks. *Kühl – Hinderer* 2012, s. 491; *Roxin* 2019, s. 292.

²⁰² *Anttila* 1958, s. 109–110. Samoin Saksassa ks. esim. *Roxin* 2003, s. 70. Vastaavasti myös yllytyksessä. Ks. esim. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 357; *Melander* 2016, s. 308.

²⁰³ Vastaavasti avunannossa ks. *Luoto* 2018, s. 138–140; rikoskumppanuudessa ks. *Luoto* 2018, s. 274–275; yllytyksessä ks. esim. *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 579.

Kolmanneksi välillisen tekijän tahallisuuden tulee ulottua siihen olosuhteeseen, jonka perusteella välitöntä tekijää voidaan pitää RL 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna välikappaleena.²⁰⁴ Jos välittömän tekijän välikappaleasema perustuu esimerkiksi syyntakeettomuuteen tai tahallisuuden puuttumiseen, välillisen tekijän tulee mieltää tämä olosuhde. Juuri tämä tahallisuuden kohde muodostaa välillisen tekemisen tahallisuusvaatimuksen keskeisen eron yllytys- ja avunantotahallisuuteen nähden. Henkilön voidaan katsoa käyttäneen toista välikappaleena rikoksen tekemiseen vain silloin, kun hän mieltää välikappaleaseman perustavan olosuhteen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa A tahallaan taivuttaa B:n surmaamaan C:n siinä käsityksessä, että B on syntakeinen, mutta B osoittautuukin syyntakeettomaksi, A:ta ei voida pitää välillisenä tekijänä, koska hänellä on vain yllytystahallisuus eikä hänen tahallisuutensa kata B:n välikappaleaseman perustavaa olosuhdetta.²⁰⁵

Tämä saa tukea saksalaisesta kirjallisuudesta. Sen mukaan taustahenkilö ei voi olla välillinen tekijä, jos hän ei tunne välikappaleaseman perustavaa olosuhdetta. Tällöin hän ei ole tietoinen omasta teonherruudestaan.²⁰⁶ *Roxin* perustelee kantaa syyllisyysperiaatteen näkökulmasta. Jos henkilö oman käsityksensä mukaan toimii vain yllyttäjänä tai avunantajana, häntä ei tule pitää tekijänä pelkästään siksi, että välitön tekijä toimii hänen oletuksensa vastaisesti esimerkiksi syyntakeettomana. Muussa tapauksessa rangaistuksen ankaruus ja monissa tilanteissa jopa rangaistavuus riippuisi seikasta, jota taustahenkilö ei ole tuntenut ja johon hän ei ole voinut vaikuttaa. *Roxinin* mukaan taustahenkilöltä puuttuu teonherruus eikä häntä voida pitää välillisenä tekijänä, jos hän ei tunne välittömän tekijän välineominaisuutta.²⁰⁷

²⁰⁴ Samansuuntaisesti *Anttila* 1958, s. 106; *Nuutila* 1997, s. 343; *Kallio* 2023, s. 44, alaviite 52.

²⁰⁵ Toisin *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 580–581. Heidän mukaansa yllyttäjä voidaan asettaa vastuuseen välillisenä tekijänä silloin, kun yllyttäjä uskoo virheellisesti tekijän syyllistyvän tahalliseen rikokseen, mutta tekijä voidaankin asettaa vastuuseen vain tuottamuksellisesta rikoksesta.

²⁰⁶ Ks. *Roxin* 2019, s. 352; *Joecks* 2011, s. 1181–1182; *Roxin* 2003, s. 66; *Kühl – Hinderer* 2012, s. 491; *Kühl* 2017, s. 791; *Koch* 2008a, s. 491.

²⁰⁷ *Roxin* 2019, s. 293. *Roxinin* mukaan kyse olisi eräänlaisesta seurausvastuusta, joka loukkaisi syyllisyysperiaatetta.

Merkitystä vastuun kannalta on myös sillä, minkä asteista tahallisuutta näiden seikkojen osalta edellytetään. Tahallisuuden astetta arvioitaessa on ensin määritettävä, mitkä tahallisuuden kohteista ovat rikoksen seurauksia ja mitkä muita olosuhteita.²⁰⁸ Erottelulla on merkitystä, koska tarkeitustahallisuus voi kohdistua vain seuraukseen.²⁰⁹ Seuraustahallisuudesta säädetään RL 3 luvun 6 §:ssä.²¹⁰ Sen asteina erotetaan tarkoitustahallisuus, varmuustahallisuus ja todennäköisyystahallisuus.²¹¹ Olosuhdetahallisuutta ei ole vastaavasti säännelty rikoslaissa, mutta oikeuskirjallisuudessa sitä on arvioitu varmuustahallisuuden ja todennäköisyystahallisuuden perusteella.²¹² Tahallisuuden alaraja voidaan molemmissa määrittää todennäköisyystahallisuuden avulla: rikosoikeudellisen tahallisuuden täyttymiseen riittää, että tekijä pitää seurauksen aiheutumista tai olosuhteen olemassaoloa varsin todennäköisenä.²¹³

Fränden mukaan seuraustahallisuudesta on kyse vain silloin, kun tekijän teko aiheuttaa tunnusmerkistön mukaisen seurauksen. *Fränden* jäsenyksessä kaikki muut rikostunnusmerkistöön kuuluvat seikat ovat muita olosuhteita.²¹⁴ Tämän perusteella välillisen tekijän oman menettelyn merkitys välittömän tekijän toimintaan, välikappaleaseman perustava olosuhde sekä muut tunnusmerkistössä edellytetyt olosuhteet on perusteltua sijoittaa olosuhdetahallisuuden alaan.²¹⁵ Seuraustahallisuuden alaan jää tällöin ainoastaan tunnusmerkistön mukainen seuraus, kuten tapporikoksessa uhrin kuolema.

Mikäli välillisen tekijän tahallisuusvaatimukseen ei katsota sisältyvän korotettua tahallisuusvaatimusta, kaikkien tahallisuuden kohteiden alarajana on todennäköisyystahallisuus. Ruiskuesimerkissä tämä tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että A:n on tullut pitää varsin todennäköisenä, että

²⁰⁸ Ks. *Luoto* 2018, s. 124, joka korostaa, että seuraukset ja olosuhteet on edelleen erotettava tahallisuusarvioinnissa, vaikka niiden alin tahallisuusaste määräytyy saman tahallisuusteorian perusteella. Samansuuntaisesti ks. *Frände* 2010, s. 158.

²⁰⁹ HE 44/2002 vp, s. 85; *Luoto* 2018, s. 112 ja 124.

²¹⁰ RL 3 luvun 6 §:n mukaan ”tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.”

²¹¹ Ks. seuraustahallisuudesta ja sen asteista esim. *Melander* 2016, s. 153 ss.; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 188 ss.; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 305 ss.

²¹² Ks. esim. *Luoto* 2018, s. 112–114; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 202–207; *Melander* 2016, s. 172.

²¹³ Seuraustahallisuudesta ks. RL 3 luvun 6 §. Olosuhdetahallisuudesta ks. esim. *Luoto* 2018, s. 115–116; *Melander* 2016, s. 169 ss.; *Frände* 2010, s. 157 ss.

²¹⁴ *Frände* 2010, s. 164.

²¹⁵ Toisenlaisesta jäsenyksestä ks. *Luoto* 2018, s. 125–126, joka avunannon yhteydessä katsoo, että avunantajan oman toiminnan merkitys päätekijän rikoksen edistymiselle on seuraustahallisuutta edellyttävä seikka. Välillisessä tekemisessä vastaava ajatus voisi puoltaa välillisen tekijän oman menettelyn vaikutuksen hahmottamista seurausluonteiseksi. Tässä tutkielmassa se kuitenkin sijoitetaan *Fränden* seurauskäsityksen mukaisesti olosuhdetahallisuuden alaan. Jaottelulla ei ole käytännön merkitystä, jos kaikkien tahallisuuden kohteiden alarajana pidetään todennäköisyystahallisuutta.

ruiskun ja ohjeiden antaminen saa B:n pistämään myrkyn C:hen. Toiseksi A:n on tullut pitää varsin todennäköisenä, että B:n suorittama myrkyn pistäminen C:hen aiheuttaa tunnusmerkistön mukaisen seurauksen eli C:n kuoleman. Kolmanneksi A:n on tullut pitää varsin todennäköisenä, että B toimii ilman tahallisuutta ja on tämän vuoksi välikappaleasemassa.

Kallio on kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, ettei todennäköisyystahallisuus istu täysin ongelmitta RL 5 luvun 4 §:n sanamuotoon ”käyttäen välikappaleena toista”. *Kallion* mukaan sanamuoto viittaa siihen, että välillisen tekijän tulisi tarkoituksellisesti käyttää hyväkseen välitöntä tekijää.²¹⁶ *Kallio* ei kuitenkaan ole tarkentanut, mihin tahallisuuden kohteeseen tämä tarkoituksellisuus kohdistuisi, eikä hän ole käsitellyt tahallisuusvaatimusta laajemmin. Tahallisuuden alarajana *Kallio* pitää kuitenkin todennäköisyystahallisuutta silloin, kun tekijä arvioi välikappaleaseman perustavaa olosuhdetta.²¹⁷

Välillisen tekemisen tilanteissa välillinen tekijä toimii usein tarkoituksellisesti. Pelkästä ilmaisuista ”käyttäen välikappaleena toista” ei kuitenkaan voida johtaa korotettua tahallisuusvaatimusta. Ilmaisua voidaan ymmärtää vaatimukseksi siitä, että välillinen tekijä mieltää välittömän tekijän välikappaleaseman ja sen, että rikostunnusmerkistö toteutuu tämän toiminnan kautta. Korotettua tahallisuusvaatimusta vastaan puhuvat myös muissa osallisuusmuodoissa omaksutut tahallisuusvaatimukset.²¹⁸ Esimerkiksi *Melander* on yllytyksen yhteydessä katsonut, että verbi ”taivuttaa” viittaa tarkoitukselliseen toimintaan. Tästä huolimatta *Melanderin* mukaan on riittävä, että yllyttäjä on pitänyt varsin todennäköisenä, että hänen tekonsa saa toisessa aikaan tekopäätöksen.²¹⁹

Tässä tutkielmassa omaksutaan näin ollen itseloukkaustilanteissa lähtökohta, jonka mukaan välillisen tekijän tahallisuuden alarajana on todennäköisyystahallisuus. Tätä tukevat myös yleisteoksissa esitetyt itseloukkaustilanteita koskevat esimerkit, joissa välillisen tekijän vastuun edellytykseksi on asetettu se, että hän on pitänyt tunnusmerkistön mukaista seurausta varsin todennäköisenä.²²⁰ Syyllisyyden arvioinnissa keskeiseksi muodostuu tällöin välillisen tekijän tahallisuus. Muita syyllisyyden kannalta merkityksellisiä seikkoja voisivat olla vastuuiän puuttuminen, syyntakeettomuus tai anteeksiantoperusteen soveltuminen. Tutkielman esimerkkitalanteissa

²¹⁶ *Kallio* 2023, s. 44 ja alaviite 52.

²¹⁷ *Kallio* 2023, s. 44 ja alaviite 52.

²¹⁸ Rikoskumppanuudessa, avunannossa ja yllytyksessä tahallisuuden alarajana on pidetty todennäköisyystahallisuutta. Ks. esim. *Luoto* 2018, s. 117 ss. ja 273 ss.; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 336–337 ja 352–356; *Melander* 2016, s. 308–310; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 579–581 ja 589–591.

²¹⁹ *Melander* 2016, s. 308.

²²⁰ Ks. *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 571–572; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 344–345.

voidaan kuitenkin lähteä siitä, että välillinen tekijä on vastuukäinen ja syyntakeinen eikä toimi anteeksiantoperusteen nojalla.

4.4 RL 5:4:n sanamuodon ulottuvuus itseloukkaustilanteisiin

RL 5 luvun 4 §:n sanamuodon ulottuvuutta itseloukkaustilanteisiin on arvioitava laillisuusperiaatteen asettamissa rajoissa. Laillisuusperiaate saa laintasaisen perustansa Suomen perustuslain (731/1999, PL) 8 §:stä sekä RL 3 luvun 1 §:stä. Laillisuusperiaatteen mukaan rikokseen syyllisenä saa pitää vain tekohetkellä nimenomaisesti rangaistavaksi säädetyn teon perusteella (RL 3:1). Periaatteeseen sisältyvä analogiakielto merkitsee, ettei säännöstä voida soveltaa tapaukseen, johon se ei sanamuotonsa perusteella ulotu, vaikka tapaus olisi siinä määrin samankaltainen kuin laissa säännelty tapaus, että säännöksen soveltaminen vaikuttaisi tarkoituksenmukaiselta.²²¹ Laillisuusperiaatteeseen kuuluva epätäsmällisyyskielto puolestaan edellyttää, että rikosoikeudellinen sääntely on riittävän täsmällistä. Epätäsmällisyyskielto turvaa yksilön mahdollisuutta arvioida ennakolta, millainen menettely on rangaistavaa.²²²

Laillisuusperiaatteesta seuraa, että rikosoikeudellisen tulkinnan lähtökohtana on kirjoitetun lain sanamuoto. Lain soveltaja ei voi ulottaa säännöstä sen kielellisten rajojen ulkopuolelle. Jos tulkinnassa siirrytään säännöksessä käytettyjen ilmausten merkityssisältöjen ulkopuolelle, kysymys on kielletystä analogiasta tai vähintään laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisesta laajentavasta tulkinnasta.²²³ Lähtökohtana on siten pidettävä säännöksessä käytettyjen ilmaisujen yleiskielistä merkityssisältöä. Lain tulkinnassa voidaan ottaa huomioon lisäksi lainsäätäjän tarkoitus, mutta tällöinkin tulkinnan on pysyttävä säännöksen sanamuodon kielellisten rajojen sisällä. Tästä syystä teleologisiin argumentteihin on rikosoikeudessa suhtauduttava pidättyvästi. Mitä enemmän tulkinta rakentuu sanamuodon ulkopuolisille tarkoituseroargumenteille, sitä ongelmallisemmaksi muodostuu sen ennakoitavuus.²²⁴

Rikoslain 5 luvun 4 §:n sanamuoto ”joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä” voidaan tarkastelun selkeyttämiseksi jäsentää kahteen osaan. Ensinnäkin säännös edellyttää, että välillinen te-

²²¹ Melander 2016, s. 59; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 79–80.

²²² Melander 2016, s. 62; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 141–142.

²²³ Melander 2016, s. 81–83; Luoto 2018, s. 60.

²²⁴ Melander 2016, s. 82–91.

kijä on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista. Toiseksi edellytetään, ettei välikappaletta voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden, tahallisuuden puuttumisen tai muun rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvän syyn vuoksi.

RL 5 luvun 4 §:n ensimmäinen osa ei itseloukkaustilanteissa näyttäydy yhtä tulkinnanvaraisena kuin säännöksen jälkimmäinen osa. Tahallisuuden täytyessä välillisen tekijän voidaan itseloukkaustilanteissa ainakin kielellisesti katsoa tehneen sen rikoksen, josta kulloinkin on kysymys, käyttäen toista välikappaleena. Näin on esimerkiksi aiemmin käsitellyssä myrkytysesimerkissä, jossa A antaa B:lle lasillisen kuolettavaa myrkyä tarkoituksenaan tappaa tämän, mutta väittää juoman olevan mehua. Asetelmaa voidaan sanamuodon ensimmäisen osan kannalta kuvata niin, että A on tehnyt tapporikoksen käyttäen välikappaleena B:tä itseään.

Kirjallisuudessa ilmaisu ”käyttäen välikappaleena toista” on arvioitu tavanomaisissa välillisen tekemisen tilanteissa, joissa henkilö ei taivuta toista rikoksen tekemiseen, vaan ainoastaan edistää tämän menettelyä. *Kallion* mukaan ilmaus viittaa siihen, että tekijällä tulee olla nimenomainen tarkoitus käyttää rikosoikeudellisesta vastuusta vapaata henkilöä rikoksen toteuttamisessa, minkä vuoksi pelkkää teon tahallista edistämistä ei voida pitää välillisenä tekemisenä.²²⁵ Myös *Luoto* on päätenyt samansuuntaiseen lopputulokseen katsoessaan, ettei henkilöä voida rikoksen edistämistilanteessa kielellisesti tulkita tekijäksi, joka olisi tehnyt rikoksen käyttäen välikappaleena toista henkilöä.²²⁶ Toisaalta hallituksen esityksessä syyntakeettomien avustamisen on katsottu johtavan tekijävastuuseen välillisen tekemisen kautta. Myös *Korkka-Knuts, Frände ja Helenius* hyväksyvät esitöiden lähtökohdan edellyttäen, että välillinen tekijä tiesi välikappaleen vastuunpuutteesta.²²⁷

Tämän tutkielman kannalta ilmaisu ”käyttäen välikappaleena toista” ei muodosta ratkaisevaa ongelmaa myöskään tilanteissa, joissa syyntakeettoman tai alle 15-vuotiaan itseloukkausta tahallisesti edistetään. Sanamuoto ei sellaisenaan sulje pois sitä, että välikappaletta voidaan käyttää rikoksen toteuttamiseen myös edistämällä tämän itseensä kohdistamaa menettelyä. Jos esimerkiksi surmaamispäätöksen jo tehneelle syyntakeettomalle annetaan ladattu ase, ollaan varsin lähellä tilannetta, jossa tekijällä voi olla jopa *Kallion* tarkoittama tarkoitus käyttää rikosoikeudellisesta vastuusta vapaata henkilöä rikoksen toteuttamisessa.²²⁸ Myös uudemmissa rikosoikeuden

²²⁵ *Kallio* 2023, s. 44.

²²⁶ *Luoto* 2018, s. 60.

²²⁷ HE 44/2002 vp, s. 153; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 342–343.

²²⁸ Vastaavan esimerkin esittävät *Anttila ja Heinonen*. Ks. *Anttila – Heinonen* 1977, s. 164. Tässä tutkielmassa välillisen tekemisen tahallisuusvaatimuksen ei kuitenkaan katsota edellyttävän tarkoitustahallisuutta.

yleisteoksissa välillinen tekeminen hyväksytään itseloukkaustilanteissa, joissa välillinen tekijä edistää syyntakeettoman tai alle 15-vuotiaan itsensä vahingoittamista, vaikka sanamuodon soveltumiseen ei niissä oteta kantaa.²²⁹

Itseloukkaustilanteissa ongelmallisemmaksi muodostuu siten sanamuodon jälkimmäinen osa: ”jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä”. Jos palataan myrkytysesimerkkiin, asetelma voidaan edelleen kuvata niin, että A on tehnyt tahallisen tapporikoksen käyttäen välikappaleena B:tä. Tulkintaongelma syntyy, kun kysytään, miksi B:tä ei voida rangaista A:n tekemästä rikoksesta. B:n rankaisematta jäämistä ei voida selittää sellaisenaan sillä, että hän olisi tehnyt rikoksen syyntakeettomana tai ilman tahallisuutta, koska hänen menettelynsä ei täytä tapporikoksen tunnusmerkistöä lainkaan. Myös korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2023:9 lähtenyt siitä, etteivät sanamuodossa nimenomaisesti mainitut syyntakeettomuus ja tahallisuuden puuttuminen sellaisinaan sovellettu itseloukkaustilanteisiin.²³⁰

Sanamuodon kannalta ratkaisevaksi kysymykseksi jää näin ollen se, voiko välikappale itseloukkaustilanteessa jäädä rankaisematta välillisen tekijän tekemästä rikoksesta ”muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä” sen vuoksi, että välikappaleen menettelyltä puuttuu tunnusmerkistön mukaisuus. Lain ilmaisu vaikuttaa sanamuodoltaan avoimelta ja yleislausekkeen luonteiselta. Tämänkaltaisen ilmauksen soveltaminen ei kuitenkaan voi olla rajoitonta, vaan laillisuusperiaate edellyttää, että tulkinta pysyy sanamuodon kielellisten rajojen sisällä ja että sovellettava tilanne rinnastuu riittävän läheisesti säännöksessä nimenomaisesti tarkoitettuihin tilanteisiin.²³¹

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on esitetty, ettei RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto ulotu itseloukkaustilanteisiin. *Korkka-Knuts, Frände* sekä *Helenius* katsovat, ettei RL 5:4:n sanamuoto kata itseloukkaustilanteita, koska sääntely edellyttää, että ”voidaan soveltaa jotakin vastuusta vapauttavaa perustetta sen rikoksen osalta, josta välillinen tekijä on vastuussa”.²³² Kirjoittajat eivät kuitenkaan perustele tätä näkemystä tarkemmin. Myös KKO 2023:9:n

²²⁹ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 584; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 347. Samoin *Nuutila* 1997, s. 343. Samoin vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa ks. esim. *Anttila – Heinonen* 1975, s. 90.

²³⁰ KKO 2023:9, kohta 23.

²³¹ Yleislauseke-termiä käytetään rikosoikeudessa myös muualla. Esimerkiksi *Korkka-Knuts, Frände* ja *Helenius* luonnehtivat RL 3 luvun 3 §:n 2 momentin 5 kohdan ilmaisua yleislausekkeeksi ja korostavat, että laillisuusperiaatteen vuoksi yleislausekkeeseen perustuvan vastuuaseman tulee rinnastua lainkohdan sanamuodon edellyttämällä tavalla muihin vastuuperusteisiin. Ks. *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 115–116.

²³² *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343. Samoin Pohjois-Karjalan KO 4.1.2021 nro 100095, s. 16.

eri mieltä ollut jäsen on todennut, ettei RL 5:4 koske sanamuotonsa mukaan itseloukkaustilanteita.²³³ Saman kannan näyttää omaksuneen alioikeuskin.²³⁴ Näiden kantojen heikkoutena on kuitenkin pidettävä sitä, ettei tulkintaa ole juuri perusteltu.

Korkka-Knutsin, Fränden ja Heleniuksen näkemys näyttäisi rakentuvan ajatukselle, että välikappaleena käytetyn henkilön tulisi vapautua vastuusta jonkin RL 4 luvun mukaisen vastuuvapausperusteen nojalla.²³⁵ RL 5:4:n sanamuodosta ei kuitenkaan seuraa, että välikappaleen olisi vapauduttava vastuusta juuri vastuuvapausperusteen nojalla. Tätä vastaan puhuu jo se, että hallituksen esityksessä välillinen tekeminen hyväksytään myös tilanteissa, joissa välikappaleelta puuttuu jokin tunnusmerkistössä tarkoitettu erityinen tarkoitus tai motiivi.²³⁶ Tällöin kyse ei ole RL 4 luvun mukaisesta vastuuvapausperusteesta, vaan siitä, ettei välikappaleen teko ole tunnusmerkistön mukainen, koska häneltä puuttuu tunnusmerkistössä edellytetty erityinen tarkoitus. Esimerkiksi varkaudessa (RL 28:1) välittömältä tekijältä voi puuttua tunnusmerkistössä edellytetty anastustarkoitus.²³⁷

Tuoreessa kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa *Sandberg* on suhtautunut pidättyvästi RL 5 luvun 4 §:n soveltamiseen itseloukkaustilanteissa. Hänen mukaansa RL 5:4:n sanamuoto ei kata rikoksen uhrin käyttämistä välikappaleena. Lisäksi hän tarkastelee kysymystä laillisuusperiaatteen sekä ennakoitavuuden kannalta ja pitää ongelmallisena, onko tekijällä lakia lukemalla mahdollisuus ennakoida, että hänen menettelynsä voisi johtaa vastuuseen tekijänä, kun RL 5 luvun 4 §:ää luetaan yhdessä sovellettavan erityisen osan tunnusmerkistön kanssa.²³⁸ *Sandbergin* tarkastelu rajoittuu kuitenkin itseloukkaustilanteista vain pakottamistilanteeseen. Hän päätyy siihen, että pakottamisen erilliskriminalisointi, pahoinpitelyrikosten tunnusmerkistöt sekä RL 5:4:n ja RL 5:7:n sanamuodot puhuvat kokonaisuutena sitä vastaan, että menettely voitaisiin tulkita pahoinpitelyrikoksen tekemiseksi välillisenä tekemisenä.²³⁹ *Sandberg* ei kuitenkaan ota nimenomaista kantaa siihen, voiko välikappaleen rikosvastuu puuttua sen vuoksi, että hänen menettelyltään puuttuu tunnusmerkistön mukaisuus.

²³³ KKO 2023:9, eri mieltä olevan jäsenen lausunto.

²³⁴ Pohjois-Karjalan KO 4.1.2021 nro 100095, s. 16; Varsinais-Suomen KO 7.12.2023 nro 149732, s. 13.

²³⁵ Vastuuvapausperusteista ks. RL 4 luku; *Melander* 2016, s. 218 ss.

²³⁶ HE 44/2002 vp, s. 153.

²³⁷ Ks. anastustarkoituksesta esim. *Lappi-Seppälä* 2022c, Varkaus (RL 28:1).

²³⁸ *Sandberg* 2024, s. 85.

²³⁹ *Sandberg* 2024, s. 86.

Korkeimman oikeuden tavoin ilmauksen ”muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä” arvioinnissa on perusteltua tukeutua esitöihin.²⁴⁰ Hallituksen esityksen mukaan rikosoikeudellisen vastuun edellytyksistä voi periaatteessa puuttua tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus tai syyllisyys.²⁴¹ Samassa esityksessä itseloukkaustilanteita ei kuitenkaan ole muiden esimerkkien tavoin nimenomaisesti mainittu välillisen tekemisen tyyppitilanteina, mihin myös korkein oikeus sekä *Sandberg* ovat kiinnittäneet huomiota.²⁴² Tälle seikalle ei kuitenkaan voida antaa ratkaisevaa merkitystä, koska esitöissä ei ole mahdollista esittää tyhjentävää luetteloa kaikista välillisen tekemisen soveltamistilanteista.²⁴³

Lopulta korkein oikeus ei ottanut suoraa kantaa siihen, ulottuuko ilmaus ”muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä” tilanteisiin, joissa vastuu puuttuu kokonaan tunnusmerkistön mukaisuuden puuttumisen vuoksi. Se katsoi lopuksi tarpeelliseksi arvioida esitöissä tarkoitettuja yleisiä tunnusmerkistön edellytyksiä ja hylkäsi välillisen tekemisen tämän arvioinnin perusteella.²⁴⁴

Tunnusmerkistön mukaisuuden puute ei ole oikeustieteelle täysin vieras tapa jäsentää itseloukkaustilanteita. Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa *Anttila* on katsonut itseloukkaustilanteiden kuuluvan systemaattisesti välillisen tekemisen tapauksiin, joissa välikappaleen teolta puuttuu tunnusmerkistön mukaisuus.²⁴⁵ Myös saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että itseloukkaustilanteissa välikappaleen puutteena on se, ettei hänen käyttäytymisensä täytä alun alkaenkaan mitään tunnusmerkistöä.²⁴⁶ Näiden näkemysten painoarvoa vähentää kuitenkin se, että *Anttilan* kannanoton aikaan välillistä tekemistä ei ollut vielä säännelty rikoslaissa ja että saksalainen sääntely on sanamuodoltaan olennaisesti suomalaista avoimempi.

Oikeustila jää tältä osin epäselväksi. Sekä oikeuskirjallisuudessa että oikeuskäytännössä sanamuotoon liittyvä ongelma on tunnistettu, mutta sen ratkaisemiseksi ei ole esitetty erityisen perusteellista tulkintakannanottoa. Kysymys on siten edelleen siitä, voiko välikappaleen katsoa jäävän rankaisematta välillisen tekijän tekemästä rikoksesta ”muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä” sen vuoksi, että välikappaleen menettely ei täytä minkään rikok-

²⁴⁰ KKO 2023:9, kohta 24.

²⁴¹ HE 44/2002 vp, s. 153–154.

²⁴² KKO 2023:9, kohta 24; *Sandberg* 2024, s. 84.

²⁴³ Se, ettei itseloukkaustilanteita mainita esitöissä, voidaan ymmärtää pikemminkin osoitukseksi siitä, ettei niiden asemaa RL 5 luvun 4 §:n soveltamisalassa ole lainsäädäntövaiheessa erikseen tunnistettu.

²⁴⁴ KKO 2023:9, kohta 25.

²⁴⁵ *Anttila* 1958, s. 68, alaviite 37.

²⁴⁶ *Kühl* 2017, s. 769.

sen tunnusmerkistöä. Pelkästään yleiskielisesti tarkasteltuna ilmaus voidaan sovittaa myös tällaiseen tilanteeseen. On kielellisesti mahdollista ymmärtää, että henkilöä ei voida rangaista rikoksesta muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä myös silloin, kun hänen menettelyltään puuttuu rikosvastuun yleisistä edellytyksistä tunnusmerkistön mukaisuus.

Pelkkä yleiskielinen tarkastelu ei kuitenkaan vielä ratkaise kysymystä, vaan sanamuodon tulkinnassa on otettava huomioon myös systemaattiset näkökohdat sekä esitöistä ilmenevä lainsäätäjän tarkoitus.²⁴⁷ Esitöiden perusteella välillisen tekemisen kodifioinnin taustalla oli laillisuusperiaatteesta johtunut tarve saattaa oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön varaan rakentunut vastuuperuste laintasaisen sääntelyn piiriin. Esitöistä ei ilmene, että tarkoituksena olisi ollut muuttaa välillisen tekemisen soveltamisalaa. Päinvastoin hallituksen esityksessä korostetaan, että säännöksen tulkinta rakentuisi myös kodifioinnin jälkeen oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä omaksuttujen suuntaviivojen varaan.²⁴⁸ Näin tarkastellen vaikuttaa siltä, ettei lainsäätäjän tarkoituksena ollut sulkea vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa välillisen tekemisen piiriin luettuja itseloukkaustilanteita säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Itseloukkaustilanteiden voidaan siten katsoa kuuluvan säännöksen tarkoituksen alaan.

Laillisuusperiaatteeseen kuuluvaa ennakoitavuutta arvioitaessa välillistä tekemistä koskevaa säännöstä on tarkasteltava yhdessä sovellettavan erityisen osan tunnusmerkistön kanssa.²⁴⁹ Myrkytysesimerkissä kysymys on siitä, onko RL 5 luvun 4 §:ää yhdessä RL 21 luvun 1 §:n kanssa lukien ennakoitavissa, että toiselle kuolettavan myrkytys tarjoaminen erehdyttämällä tämä luulemaan juomaa mehuksi voi johtaa rikosvastuuseen taposta tai murhasta (RL 21:2). Kysymykseen on perusteltua vastata myöntävästi.²⁵⁰ Tulkintaa tukee myös henkirikossääntelyn suojelutarkoitus, joka kohdistuu ihmishenkeen.

RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan kaikki itseloukkaustilanteet eivät jää säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Sanamuodon kielellisten rajojen sisälle on sovitettavissa tilanne, jossa välillinen tekijä tekee tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena uhria

²⁴⁷ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* ovat todenneet, että rikosvastuun yleisten edellytysten tulkinnassa sanamuodon mukaisen tulkinnan sijasta korostuvat systemaattiset argumentit, erityisesti vuoden 2003 yleisen osan uudistuksen lainvalmisteluasiakirjat ja aikaisempi oikeuskäytäntö. Ks. *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 216.

²⁴⁸ HE 44/2002 vp, s. 21–22 ja 153.

²⁴⁹ Ks. *Sandberg* 2024, s. 86, joka on korostanut, että ennakoitavuusarvio ei määräydy yksin RL 5 luvun 4 §:n perusteella, vaan siihen vaikuttaa myös sovellettavan erityisen osan tunnusmerkistön sisältö.

²⁵⁰ Vrt. *Sandberg* 2024, s. 86, joka päättyy pakottamistilanteita koskevassa tarkastelussaan toisenlaiseen lopputulokseen ja pitää pahoinpitelyrikoksen tekijävastuun ennakoitavuutta ongelmallisena.

itseään, jota ei kuitenkaan voida rangaista siitä rikoksesta, koska tämän menettelyltä puuttuu rikosoikeudellisen vastuun yleisiin edellytyksiin kuuluva tunnusmerkistönmukaisuus. Tulkintaa tukee lisäksi se, ettei korkein oikeus enemmistönsä perusteluissa hylännyt välillistä tekemistä sanamuodon perusteella, vaan vasta arvioituaan yleisiä tunnusmerkistön edellytyksiä. Näin ollen RL 5 luvun 4 §:n sanamuodon voidaan laillisuusperiaatteen asettamissa rajoissa katsoa ulottuvan ainakin tiettyihin itseloukkaustilanteisiin.

5. Itseloukkaustilanteiden jäsentäminen välikappaleaseman perusteella

5.1 Päätöksenteon rajoittuneisuus välikappaleaseman lähtökohtana

Pelkkä tunnusmerkistönmukaisuuden puuttuminen itseään vahingoittaneen menettelyltä ei vielä tee hänestä RL 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettua välikappaleetta. Muussa tapauksessa kaikki tilanteet, joissa vaikutetaan toisen itsensä vahingoittamiseen, tulisivat arvioitaviksi välillisenä tekemisenä. Ratkaisevaa on, missä määrin itseään vahingoittaneen henkilön oma päätöksenteko on ollut vapaata ja vastuullista. Vaikka välillisen tekijän oman menettelyn yleiset edellytykset täyttyisivät, hänen voidaan katsoa tehneen rikoksen käyttämällä itseään vahingoittanutta henkilöä välikappaleena vain, jos tämä on päätöksentekonsa rajoittuneisuuden vuoksi välikappaleasemassa.

Vaikuttaminen täysi-ikäisen, syyntakeisen ja tilanteen oikein mieltävän henkilön itseloukkaukseen ei yleensä perusta rikosoikeudellista vastuuta välillisen tekemisen tai muidenkaan tässä tutkielmassa tarkasteltujen vastuuperusteiden nojalla. Tätä voidaan perustella itsemääräämisoikeudella: täysi-ikäinen, syyntakeinen ja tilanteen oikein mieltävä saa rakentaa elämänsä lainsäädännön asettamissa rajoissa haluamallaan tavalla.²⁵¹ Tilanteessa, jossa toinen tahallisestikin taivuttaa täysi-ikäisen, syyntakeisen ja tilanteen oikein mieltävän henkilön vahingoittamaan itseään, taustalla toimiva jää lähtökohtaisesti vastuusta vapaaksi eikä välillisen tekemisen konstruktioita voida soveltaa. Rajanveto on siten tehtävä rangaistavan välillisen tekemisen ja rankaisemattoman itsensä vahingoittamiseen yllyttämisen tai avustamisen välillä.

Anttila on itsemurhaan vaikuttamisen yhteydessä katsonut, että välillisen tekemisen alaan kuuluvat ne tilanteet, joissa itsemurhan tekijän oma tahdontoiminta on siinä määrin syrjäytynyt, että häntä voidaan pitää vain välikappaleena välillisen tekijän käsissä.²⁵² Samansuuntaisesti *Nuotio*

²⁵¹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 158 ja 344.

²⁵² *Anttila* 1958, s. 69.

on todennut, että välillistä tekemistä koskevien oppien mukaan itsemurha voi näyttäytyä toisen surmaamisena silloin, kun itsemurhan tekijä ei ole riittävällä tavalla itse asioistaan päättävä.²⁵³ *Anttilan* esittämän ajatuksen näyttää omaksuneen myös Pohjois-Karjalan käräjäoikeus jo aiemmin käsitellyssä ratkaisussa, jossa se arvioi välillisen tekemisen soveltuvuutta itsemurhatilanteessa.²⁵⁴

Myöskään saksalaisessa järjestelmässä tunnusmerkistön mukaisuuden puuttuminen ei vielä sellaisenaan riitä perustamaan vastuuta välillisenä tekijänä. Arviointi kytkeytyy tekijän tahdonheruuteen eli siihen, milloin itseloukkaukseen myötävaikuttaneen henkilön voidaan katsoa olevan tapahtumankulun suhteen siinä määrin hallitsevassa asemassa, että häntä on pidettävä välillisenä tekijänä. Jos yllyttäjällä tai avunantajalla ei ole tällaista hallitsevaa roolia, hän jää varsinaisen osallisen asemaan, josta ei seuraa rangaistusvastuuta, koska tunnusmerkistön mukainen pääteko puuttuu.²⁵⁵ Myös saksalaisessa oikeudessa kysymys on siis olennaisesti rajanvedosta rankaisemattoman osallisuuden ja rangaistavan välillisen tekemisen välillä.

Itseloukkaustilanteiden erityispiirteestä johtuen RL 5 luvun 4 §:n sanamuodosta ja esitöistä ilmevät tavanomaiset vastuupuuteperusteet eivät sovellu niihin sellaisinaan. Ne muodostavat kuitenkin arvioinnin lähtökohdan. Oikeuskirjallisuuden perusteella tilanteet, joissa välikappaleen oma päätöksenteko on ollut siinä määrin rajoittunutta, että häntä voidaan pitää toisen käyttämänä välikappaleena, voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat tilanteet, joissa itsensä vahingoittaja on syntakeeton tai alle 15-vuotias. Toisen ryhmän muodostavat tilanteet, joissa itsensä vahingoittajalta puuttuu riittävä tietoisuus teon luonteesta esimerkiksi erehdyttämisen vuoksi. Kolmannen ryhmän muodostavat tilanteet, joissa henkilö pakotetaan itseloukkaukseen sellaisella pakolla, jota hän ei ole voinut vastustaa.

Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on vastaavasti erotettavissa kolme tilannetta, joissa tekijän voidaan katsoa saavuttavan tapahtumankulkuun nähden hallitsevan aseman.²⁵⁶ Ensinnäkin taustalla toimiva voi saada tahdonherruuden käyttämällä hyväkseen uhrin syntakeettomuutta tai rikosoikeudellisen vastuukärajan alittavaa ikää (*Willensherrschaft bei Schuldunfähigen*).²⁵⁷

²⁵³ *Nuotio* 2014, s. 280.

²⁵⁴ Pohjois-Karjalan KO totesi välillisen tekemisen konstruktion soveltuvan esimerkiksi tilanteeseen, jossa ”itsemurhan tekijän oma tahdontoiminta on niin olematon, että häntä voidaan pitää vain välikappaleena välillisen tekijän rikoksen toteuttamisessa”. Pohjois-Karjalan KO 4.1.2021 nro 100095, s. 16.

²⁵⁵ *Kühl* 2017, s. 769.

²⁵⁶ *Roxin*in teonherruusopissa tahdonherruus voi perustua näiden kolmen tahdonherruuden muodon lisäksi organisatoriseen teonherruuteen (*Organisationsherrschaft*), mutta tämä tahdonherruuden muoto ei sovellu itseloukkaustilanteisiin. Ks. *Roxin* 2003, s. 23.

²⁵⁷ *Kühl* 2017, s. 769. Samansuuntaisesti syntakeettomien ja alle rikosoikeudellisen vastuuiän olevien henkilöiden itseloukkaustilanteista ks. *Roxin* 2019, s. 260–262 ja 266–267; *Roxin* 2003, s. 60–62.

Toiseksi välillinen tekijä voi saada tahdonherruuden erehdyttämällä välikappaleella, jolloin erehdytetty uhri ei lainkaan tunnista tekonsa itseään vahingoittavaa luonnetta (*Willensherrschaft kraft Irrtums*).²⁵⁸ Kolmanneksi välillinen tekijä voi saada tahdonherruuden pakottamalla välikappaleen vahingoittamaan itseään vastustamattoman pakon vaikutuksesta (*Willensherrschaft kraft Nötigung*).²⁵⁹

Myös ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa päädytään pitkälti samansuuntaisiin tyyppitilanteisiin, vaikka niitä ei systematisoida välillisen tekemisen kautta samalla tavoin kuin Suomessa tai Saksassa. Ruotsissa katsotaan, että yllyttäjä voidaan tietyissä tilanteissa tuomita tekijänä, jos yllytetty on ollut lähinnä tahdoton uhri tekijän käsissä.²⁶⁰ Itsemurhaan vaikuttaneen voidaan katsoa olevan tekijävastuussa silloin, kun hänen menettelynsä on kausaaliosuudessa yhteydessä sellaiseen itsemurhaan, jota ei voida pitää uhrin tahallisenä ratkaisuna, esimerkiksi tilanteessa, jossa A on myrkyttänyt B:n ruoan. Lisäksi tekijävastuu voi tulla kyseeseen silloin, kun uhri ei vähäisen iän tai psyykkisen häiriön vuoksi kykene ymmärtämään tekonsa merkitystä, sekä silloin, kun vaikuttaja saa uhrin pakottamalla tai harhauttamalla tekemään itsemurhan.²⁶¹

Edellä esitetyn perusteella itseloukkaustilanteet on perusteltua jäsentää kolmeen pääryhmään: 1) uhrin syyntakeettomuus tai alle 15 vuoden ikä, 2) uhrin erehdyttäminen ja 3) uhrin pakottaminen. Kaikissa näissä ryhmissä ratkaisevaa on se, voidaanko itseään vahingoittanutta pitää vapaana ja vastuullisena toimijana vai onko hänen päätöksentekonsa ollut siinä määrin rajoituttu, että häntä on pidettävä toisen käyttämänä välikappaleena.

5.2 Alle 15 vuoden ikään tai syyntakeettomuuteen perustuvat itseloukkaustilanteet

5.2.1 Alle 15-vuotias välikappale

Alle 15-vuotiasta ei voida rikosoikeudessa pitää täysimääräisesti vastuussa omasta elämästään.²⁶² RL 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että rikoksen

²⁵⁸ *Kühl* 2017, s. 770–771. Erehdystilanteista samansuuntaisesti ks. *Joecks* 2011, s. 1172–1173; *Koch* 2008a, s. 400; *Roxin* 2003, s. 34.

²⁵⁹ *Kühl* 2017, s. 771. Pakottamistilanteista samansuuntaisesti ks. *Joecks* 2011, s. 1159–1160; *Koch* 2008b, s. 496; *Roxin* 2003, s. 26–28; *Roxin* 2019, s. 818–823.

²⁶⁰ *Johansson – Trost – Wennberg* 2023b, BrB 23:4, s. 18; *Ågren – Leijonhufvud – Wennberg* 2018, s. 172–173. Näin katsotaan itsemurhaan kehottamisen erilliskriminalisoinnista huolimatta. Ks. Prop. 2020/21:74, s. 13.

²⁶¹ *Jareborg* 2001, s. 423–424; *Asp – Ulväng – Jareborg* 2013, s. 454–455.

²⁶² *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 571.

tekijä on tekohetkellä täyttänyt 15 vuotta. Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää sellaista henkistä kypsyttä, jota alle 15-vuotiaalla ei lähtökohtaisesti vielä ole.²⁶³ Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa alle 15-vuotiaiden ja syyntakeettomien itseloukkaustilanteita käsitellään yhdessä, mutta tässä tutkielmassa nämä erotellaan toisistaan. Tässä tapausryhmässä itseään vahingoittavan välikappaleasema perustuu siihen, ettei hänen voida nuoren ikänsä vuoksi katsoa olevan riittävän kypsä päättämään omasta elämästään.

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on varsin johdonmukaisesti hyväksytty välillinen tekeminen silloin, kun alle 15-vuotias henkilö saadaan vahingoittamaan itseään. Vastuu ei rajoitu tilanteisiin, joissa välillinen tekijä vaikuttaa ratkaisevasti alaikäisen tekopäätökseen, vaan välillinen tekeminen näyttää tulevan kyseeseen myös silloin, kun taustalla toimiva henkilö ainoastaan edistää alle 15-vuotiaan itseloukkausta.²⁶⁴ Uudemmassakin oikeuskirjallisuudessa todetaan yksimielisesti, että alle 15-vuotiaan henkilön avustaminen itsensä vahingoittamiseen tuomitaan välillisenä tekemisenä.²⁶⁵ Vastuuikäisyyden puuttuminen näyttäytyy siten melko suorana perustana välillisen tekemisen soveltamiselle. Vastuu edellyttää kuitenkin, että välillisen tekijän tahallisuus kattaa myös välikappaleen nuoren iän.

Myös Saksassa vastuuiän²⁶⁶ puuttuminen johtaa itseloukkaustilanteissa verraten suoraviivaisesti välillisen tekemisen soveltamiseen. *Roxin* on katsonut, että rikosoikeudellisesti vastuuttomien lasten itsemurhaan myötävaikuttaneella on katsottava olevan hallitseva asema tapahtumankulkuun nähden, minkä vuoksi häntä on pidettävä välillisenä tekijänä. Tämän lähtökohdan taustalla on ajatus siitä, etteivät lapset henkisten ja moraalisten kykyjensä kehittymättömyyden vuoksi kykene päättämään kuolemastaan tavalla, joka vastaisi aikuisen vastuullista ratkaisua.²⁶⁷ Myös alaikäisen itseloukkauksen edistäminen on Saksassa hyväksytty, esimerkiksi silloin, kun alaikäiselle annetaan terveydelle haitallisia aineita, edellyttäen että tekijällä on vaadittava tahallisuus.²⁶⁸

²⁶³ *Melander* 2016, s. 207.

²⁶⁴ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343–345; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 570–573; *Boucht – Frände* 2019, s. 164–165; *Anttila* 1958, s. 68–71; *Anttila – Heinonen* 1975, s. 90; *Nuutila* 1997, s. 346–347; *Honkasalo* 1967, s. 203–205; *Lappi-Seppälä* 2022a, Itsemurha ja osallisuus itsemurhaan.

²⁶⁵ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343 ja 347; *Boucht – Frände* 2019, s. 164; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 583.

²⁶⁶ Saksassa rikosoikeudellinen vastuuiäkaraja on 14 vuotta. StGB 19 §:n mukaan syyntakeeton on henkilö, joka ei tekohetkellä ole vielä täyttänyt 14 vuotta: ”Schuldunfähig ist, wer bei Begehung der Tat noch nicht vierzehn Jahre alt ist.”

²⁶⁷ *Roxin* 2019, s. 266–267. Myös *Kühl* on esittänyt esimerkin, jossa välillinen tekijä saa hallitsevan roolin tapahtumankulkuun nähden silloin, kun hän kehottaa lasta rikkomaan lelunsa. Ks. *Kühl* 2017, s. 769.

²⁶⁸ *Roxin* 2003, s. 61. Saksassa on pohdittu lisäksi välillisen tekijävastuun mahdollisuutta vanhempien nuorten kohdalla. Ks. esim. *Roxin* 2019, s. 266–267.

Korkka-Knuts, Frände ja Helenius havainnollistavat alle 15-vuotiaan itseloukkauksen aikaansaamista tilanteella, jossa A kehottaa alaikäistä B:tä seuraamaan itseään vaaralliselle vaellukselle vuoristoon. Molemmat putoavat vuorenrinteeltä siten, että A jää henkiin mutta B menehtyy. Kirjoittajien mukaan A:ta ei voida asettaa vastuuseen B:n tahallisesta surmaamisesta, jos A uskoo hallitsevansa toimintaan liittyvät riskit. Sen sijaan A voi vastata tekijänä tahallisesta rikoksesta, jos hän pitää varsin todennäköisenä onnettomuutta ja samalla B:n kuolemaa tai vammautumista sen varsin todennäköisenä seurauksena.²⁶⁹

Esimerkki ei kuitenkaan ole paras mahdollinen välillisen tekijän yleisten edellytysten arvioinnin kannalta. Jos A itsekin osallistuu vaellukselle, on vaikea katsoa hänen pitäneen onnettomuutta sekä siitä aiheutuvaa kuolemaa tai vammautumista varsin todennäköisenä. Selkeämpi esimerkki olisi tilanne, jossa A saa vain B:n osallistumaan vaellukselle. Tällöin välillinen tekeminen voisi tulla kyseeseen, jos A pitää varsin todennäköisenä ensinnäkin sitä, että B osallistuu vaellukselle A:n menettelyn vaikutuksesta, toiseksi sitä, että B kuolee tai vammautuu vaelluksella, ja kolmanneksi sitä, että B on alle 15-vuotias. Kirjoittajien esimerkki tukee kuitenkin sitä lähtökohtaa, että alle 15-vuotiaan itseloukkaustilanteissa välikappaleen omalle tietoisuudelle toiminnan luonteesta ei anneta ratkaisevaa merkitystä.

Alaikäisen itseloukkauksen edistämistä puolestaan havainnollistaa ratkaisu KKO 2001:7. Tapauksessa aikuinen A oli antanut 12-vuotiaalle B:lle väkevää alkoholi juomaa. B oli juonut itsensä tiedottomaan tilaan ja vahingoittanut omaa terveyttään. Korkein oikeus arvioi A:n rangaistusvastuuta B:n suostumuksen kannalta ja katsoi, ettei 12-vuotiaan lapsen yleensä voida katsoa ymmärtävän alkoholin juomisesta terveydelle aiheutuvia vaaroja, kun otetaan huomioon tämän ikäisen lapsen kehitystaso sekä tieto- ja kokemuspääpiiri. Näin ollen B ei voinut antaa tässä tilanteessa sellaista suostumusta, joka poistaisi teon rangaistavuuden. Korkein oikeus katsoi A:n syyllistyneen pahoinpitelyyn.

Tapani, Tolvanen ja Hyttinen ovat pitäneet mielekkäämpänä arvioida tapausta välillisen tekemisen näkökulmasta.²⁷⁰ Tämä tulkinta on kodifioinnin jälkeisessä oikeustilassa perusteltu.²⁷¹ Jos tapausta tarkastellaan välillisenä tekemisenä, A on edistänyt välikappaleena toimivan B:n itseloukkausta tarjoamalla tälle alkoholia. Arviointi kohdistuu tällöin ennen kaikkea siihen, onko A pitänyt

²⁶⁹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 344. Vastaavan esimerkin hieman toisenlaisin tosiseikoin esittävät *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen*, jotka päätyvät samoin perusteiden vastaavaan lopputulokseen. Ks. *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 571–572.

²⁷⁰ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 571–572.

²⁷¹ Samantyyppisesti BGH on arvioinut pahoinpitelyä välillisenä tekemisenä tilanteessa, jossa tekijä oli alkoholia toimittamalla saanut syyntakeettoman henkilön vahingoittamaan itseään. MDR 1981, 631; *Roxin* 2019, s. 652–653.

varsin todennäköisenä, että kyseisen alkoholimäärän nauttimisesta seuraa B:n tiedoton tila tai terveyden vahingoittuminen, ja onko hänen tahallisuutensa kattanut myös B:n alaikäisyyden. Näin näyttäisi olleen, sillä korkein oikeus katsoi, että A:n oli täytynyt ymmärtää kyseisen alkoholimäärän vahingoittavan nuoren B:n terveyttä. B:n omalle tahdolle tai suostumukselle ei tällaisessa asetelmassa annettaisi ratkaisevaa merkitystä.

Tässä tapausryhmässä ratkaisevaa on se, ettei alle 15-vuotiasta voida pitää täysimääräisesti vastuullisena omasta elämästään. Tästä syystä välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen sekä silloin, kun alle 15-vuotias saadaan vahingoittamaan itseään, että silloin, kun hänen itseloukkaustaan ainoastaan edistetään. Tulkinta merkitsee verraten ankaraa tekijävastuun ulottamista alle 15-vuotiaan itseloukkaukseen vaikuttamiseen. Toisaalta se vastaa oikeuskirjallisuudessa omaksuttua lähtökohtaa, jonka mukaan valtiovallan on annettava tähän ryhmään kuuluville henkilöille korostettua suojaa, eikä myöskään heidän itsensä vahingoittamisen edistäminen voi olla sallittua.²⁷²

5.2.2 Syyntakeeton välikappale

Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää, että tekijä on syyntakeinen (RL 3:4.1). Saman pykälän 2 momentin mukaan ”tekijä on syyntakeeton, jos hän ei tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vammaisuuden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt”. Vastaavasti kuin alle 15-vuotiaiden kohdalla myöskään syyntakeetonta ei voida pitää täysimääräisesti vastuullisena omasta elämästään.²⁷³ Tässä tapausryhmässä itseään vahingoittavan välikappaleasema perustuu siihen, ettei hän psyykkisen poikkeustilansa vuoksi kykene ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai kontrolloimaan käyttäytymistään.

Myötävaikuttaminen syyntakeettomien itseloukkauksiin on kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa tulkittu välillisen tekemisen piiriin kuuluvaksi vastaavalla tavalla kuin alle 15-vuotiaiden kohdalla. Välillinen tekeminen on hyväksytty paitsi silloin, kun syyntakeeton saadaan ryhtymään itseään vahingoittavaan menettelyyn, myös silloin, kun hänen itseloukkaustaan ainoastaan edistetään.²⁷⁴ Syyntakeettomuus näyttäytyy näin oikeuskirjallisuudessa vastuupuuteperusteena, joka

²⁷² *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 344; *Boucht – Frände* 2019, s. 164.

²⁷³ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 571.

²⁷⁴ *Honkasalo* 1967, s. 203; *Anttila – Heinonen* 1975, s. 90; *Nuutila* 1997, s. 347; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343 ja 347; *Boucht – Frände* 2019, s. 164; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 570–573 ja 583.

johtaa välillisen tekemisen soveltamiseen itseloukkaustilanteissa verraten suoraviivaisesti. Näissäkin tilanteissa edellytetään, että välillisen tekijän tahallisuus kattaa myös välikappaleen syyntakeettomuuden.

Saksassa välillinen tekeminen tulee kyseeseen tilanteissa, joissa itseään vahingoittava todetaan syyntakeettomaksi Saksan rikoslain syyntakeettomuussäännöksen (StGB 20 §)²⁷⁵ edellytyksin.²⁷⁶ *Kühl* ja *Roxin* katsovat, että se, joka saa mielisairaana tekemään itsemurhan, on henkirikoksen välillinen tekijä.²⁷⁷ Vastaavasti kuin alle vastuuiän olevien henkilöiden kohdalla *Roxin*in mukaan myös syyntakeettoman itsensä vahingoittamisen edistäminen tulee arvioitavaksi välillisenä tekemisenä, jos välillisellä tekijällä on siihen vaadittava tahallisuus. Näin on esimerkiksi silloin, kun syyntakeettomalle luovutetaan huumausaineita tai muita terveydelle haitallisia aineita.²⁷⁸ Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on tosin asetettu syyntakeettomuuden raja paikoin jopa StGB:n 20 §:n alapuolelle. *Roxin* ei kuitenkaan ole hyväksynyt tällaista tulkintaa, koska se vesittäisi lainsäätäjän ratkaisun itsemurhaan myötävaikuttajan rankaisemattomuudesta. Jos syyntakeettomuuden raja asetettaisiin StGB 20 §:n alapuolelle, rankaisemattomia itsemurhaan osallistumisen tilanteita jäisi tuskin lainkaan, koska itsemurhat tehdään usein sielullisissa poikkeustiloissa.²⁷⁹

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa ei ole tarkemmin analysoitu, miten syyntakeettomuus tulisi itseloukkaustilanteissa konkreettisesti arvioida. Suomessa arvioinnin lähtökohdaksi on Saksan tapaan perusteltua ottaa RL 3 luvun 4 §:n 2 momentti. Syyntakeettomuuden arviointi on Suomessa aina tapauskohtaista kokonaisarviointia, joka tehdään tekohetken mielentilan mukaan. Psykkisen poikkeustilan olemassaolo ei yksin riitä, vaan sen on vaikutettava joko tekijän ymmärrykykyyn tai kontrollikykyyn.²⁸⁰ Itseloukkaustilanteissa tämä arviointi voi kuitenkin olla poikkeuksellisen vaikeaa erityisesti silloin, kun henkilö on menehtynyt eikä tavanomaista mielentilatutkimusta ole mahdollista tehdä.

²⁷⁵ StGB 20 §:n mukaan ilman syyllisyyttä toimii se, joka teon tehdessään on sairaalloisen sielullisen häiriön, syvän tajunnanhäiriön, älyllisen kehitysvammaisuuden tai muun vakavan sielullisen häiriön vuoksi kykenemätön ymmärtämään tekonsa oikeudenvastaisuutta tai toimimaan tämän ymmärryksen mukaisesti: ”Ohne Schuld handelt, wer bei Begehung der Tat wegen einer krankhaften seelischen Störung, wegen einer tiefgreifenden Bewußtseinsstörung oder wegen einer Intelligenzminderung oder einer schweren anderen seelischen Störung unfähig ist, das Unrecht der Tat einzusehen oder nach dieser Einsicht zu handeln.”

²⁷⁶ *Roxin* 2003, s. 61.

²⁷⁷ *Kühl* 2017, s. 769; *Roxin* 2003, s. 61.

²⁷⁸ *Roxin* 2003, s. 61.

²⁷⁹ *Roxin* 2003, s. 61–62.

²⁸⁰ *Melander* 2016, s. 211–213.

Syyntakeettoman henkilön itseloukkauksen edistämistä voidaan havainnollistaa *Korkka-Knutsin, Fränden ja Heleniuksen* esittämällä tilanteella, jossa vaikeasti mielisairas A haluaa päättää elämänsä ja B antaa hänelle syanidipillerin, jonka A nielee ja kuolee välittömästi. Kirjoittajat katsovat B:n olevan vastuussa välillisenä tekijänä A:n tahallisesta henkirikoksesta, vaikka B ei saanut A:ta tekemään itsemurhaa, vaan ainoastaan edisti sen toteuttamista.²⁸¹ Esimerkki tukee samaa lähtökohtaa kuin alaikäisten kohdalla: ratkaisevaa ei ole A:n oma halu kuolla, vaan se, ettei häntä voida pitää syyntakeisena ja siten täysimääräisesti vastuullisena omasta ratkaisustaan. Tällainen tulkinta on perusteltu edellyttäen, että B:llä on vaadittava tahallisuus.

Syyntakeettomuuden arvioinnin ongelmallisuutta havainnollistaa aiemmin käsitelty Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden ratkaisu, jossa itseään vahingoittaneen toimintakyky oli selvästi heikentynyt, mutta häntä ei kuitenkaan pidetty pelkkänä välikappaleena.²⁸² Tapauksessa A oli liikuntakyvön ja jatkuvan huolenpidon tarpeessa ollut henkilö, jonka omaishoitajana toimi hänen avopuolisonsa B. He olivat valvoneet useita vuorokausia, käyttäneet runsaasti alkoholia ja keskustelleet yhteisestä itsemurhasta, minkä jälkeen A ilmoitti haluavansa kuolla ensin ja pyysi B:tä antamaan hänelle insuliinia ja muita lääkkeitä, joita hän ei olisi ilman apua saanut käyttöönsä. B antoi A:lle hengenvaarallisen määrän insuliinia ja lääkkeitä, minkä jälkeen A pisti insuliinin itseensä ja otti lääkkeitä. Samalla B luopui omista itsemurha-aikeistaan ja nukahti. A kuoli myöhemmin insuliinin, lääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutukseen. Syyttäjä katsoi ensisijaisesti, että B oli tahalliseksi teollaan tappanut A:n käyttäen välikappaleena tätä itseään, kun taas B vetosi siihen, että hänen menettelyään oli pidettävä rankaisemattomana avunantona itsemurhaan.

Kärjäoikeus katsoi yhtäältä, että A:n kyky säädellä käyttäytymistään oli vakavien mielenterveyden ongelmien, univajeen sekä päihtymystilan vuoksi ollut merkittävästi heikentynyt. Tämän vuoksi B:n menettelyssä ei katsottu olevan kyse rankaisemattomasta avunannosta täysivaltaisen ja syyntakeisen henkilön vakaasti ja harkitusti toteutettuun itsemurhaan. Välillisestä tekemisestä kärjäoikeus kuitenkin totesi, että A oli heikentyneestä käyttäytymisen kontrollointikyvystään huolimatta ollut tietoinen niistä riskeistä, joihin hän ryhtyi. Tämän vuoksi hänen omaa tahdointomintaansa ei voitu pitää niin olemattomana, että häntä olisi voitu pitää pelkkänä välikappaleena B:n suorittamassa rikoksessa. B tuomittiin lopulta surmasta epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen konstruktion nojalla, koska hän oli jättänyt estämättä A:n kuoleman, vaikka hänellä oli ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää kyseisen seurauksen syntyminen.

²⁸¹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 344. Samanlaisen esimerkin samalla lopputuloksella ovat esittäneet myös *Boucht ja Frände*. Ks. *Boucht – Frände* 2019, s. 164.

²⁸² Pohjois-Karjalan KO 4.1.2021 nro 100095.

Käräjäoikeus ei viitannut ratkaisussaan nimenomaisesti RL 3:4.2:n syyntakeettomuussäännökseen, eikä ottanut selkeää kantaa siihen, oliko A syyntakeeton vai ei. Perustelujen perusteella vaikuttaa siltä, että A:n ei katsottu olleen täysin syyntakeinen, muttei myöskään täysin syyntakeeton, koska hänen katsottiin ymmärtäneen tekonsa seuraukset ainakin jossain määrin. Tästä syystä merkitystä annettiin myös A:n omille toiveille. Laiminlyönnin perusteella tuomitseminen näyttäytyy eräänlaisena väliratkaisuna, koska kyse ei ollut rankaisemattomasta avunannosta eikä myöskään välillisenä tekijänä tehdystä tahallisesta rikoksesta. Tässä tapauksessa laiminlyönnin perusteella tuomitseminen oli vahvasti perusteltua, koska B:n vaaraa aiheuttavan toiminnan lisäksi hän oli A:n omaishoitaja. Voidaan kuitenkin kysyä, mihin ratkaisuun käräjäoikeus olisi päätenyt, jos laiminlyönnin perusteella tuomitseminen ei olisi ollut näin vahvalla pohjalla. Tällöin arvioitavaksi olisi jäänyt joko rankaisematon avunanto tai välillisenä tekijänä tehty tahallinen rikos. Tuomioistuimien olisi todennäköisesti päätenyt ensimmäiseen vaihtoehtoon, koska A:n ei ilmeisesti katsottu olleen täysin syyntakeettomassa tilassa. Ratkaisu havainnollistaa hyvin sitä, ettei syyntakeettomuus tässä tapausryhmässä ole yhtä suoraviivainen vastuupuuteperuste kuin alaikäisyys, koska kyse on tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta.

Tässä tapausryhmässä ratkaisevaa on, ettei syyntakeetonta henkilöä voida pitää täysimääräisesti vastuullisena omasta elämästään. Tulkinta vertautuu tältä osin alaikäisten vastaaviin tulkintoihin. Alaikäisyydestä poiketen syyntakeettomuus on kuitenkin tapauskohtaisesti arvioitava vastuupuuteperuste, minkä vuoksi arviointi muodostuu käytännön tilanteissa vaikeammaksi. Jos itseään vahingoittava henkilö on RL 3 luvun 4 §:n 2 momentin mukaisesti syyntakeeton, välillinen tekeminen näyttää oikeuskirjallisuuden perusteella voivan tulla kyseeseen sekä itseloukkauksen aikaansaamisen että sen tahallisen edistämisen perusteella. Syyntakeettoman henkilön omille toiveille tai riskien tuntemukselle ei tällöin annettaisi ratkaisevaa merkitystä, vaan arvioinnin painopiste siirtyy kysymykseen välillisen tekijän tahallisuuden ulottuvuudesta. Syyntakeettomuuden rajaa on kuitenkin pidettävä verraten korkealla. Muutoin välillinen tekeminen laajenisi itsemurhatilanteissa liian pitkälle, koska itsemurhat tehdään usein juuri erilaisissa sielullisissa poikkeustiloissa. *Roxin*in esittämä näkökohta on tältä osin perusteltu. Jos välillinen tekeminen hyväksyttäisiin syyntakeettomuuden perusteella liian väljästi, rankaisemattoman itsemurhaan myötävaikuttamisen ala kaventuisi olennaisesti.²⁸³

²⁸³ *Roxin* 2003, s. 62.

5.3 Erehdyttämiseen perustuvat itseloukkaustilanteet

5.3.1 Välikappale, joka ei ymmärrä toimintansa itseään vahingoittavaa luonnetta

Suomen rikoslaki tuntee kolme toisistaan edellytyksiltään ja oikeusvaikutuksiltaan poikkeavaa erehdystä. Ensinnäkin tunnusmerkistöerehdys tarkoittaa nimensä mukaisesti erehdystä tunnusmerkistöön kuuluvien seikkojen olemassaolosta (RL 4:1). Kieltoerehdyksessä taas tekijä erehtyy pitämään tekoaan oikeudellisesti sallittuna (RL 4:2). Vastuusta vapauttavaa seikkaa koskevassa erehdyksessä tekijä erehtyy rikoslaisissa säädettyjen oikeuttamisperusteiden olemassaolosta (RL 4:3).²⁸⁴ Itsensä vahingoittamista koskevissa tapauksissa kyse ei kuitenkaan ole mistään edellä mainituista erehdystilanteista, vaan asetelma on toisenlainen. Näissä tilanteissa täysi-ikäinen ja syntyakeinen itseään vahingoittava henkilö erehtyy joko toimintansa itseään vahingoittavasta luonteesta tai siihen liittyvän riskin vakavuudesta. Taustalla vaikuttava henkilö puolestaan toimii tahallisesti ja käyttää tätä tiedollista puutetta hyväkseen saadakseen uhrin vahingoittamaan itseään. Kaikissa erehdystilanteissa edellytetään, että taustalla vaikuttaneen henkilön menettely on vaikuttanut ratkaisevasti siihen, että uhri ryhtyy itseään vahingoittavaan menettelyyn virheellisen käsityksen varassa.²⁸⁵

Välillinen tekeminen tulee selvimmin kyseeseen tilanteessa, jossa tekijä erehdyttää uhrin vahingoittamaan itseään eikä uhri lainkaan ymmärrä toimintansa itseään vahingoittavaa luonnetta. Tilanteissa uhrin tietämättömyys syrjäyttää hänen itsemääräämisoikeutensa merkityksen siinä määrin, että häntä voidaan pitää toisen käyttämänä välikappaleena. Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa välillinen tekeminen näyttää tulleen hyväksytyksi itseloukkaustilanteissa, joissa uhri on täysi-ikäinen ja syntyakeinen, mutta vaarasta tietämätön.²⁸⁶ Samansuuntaisesti myös saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen, kun erehdytetty uhri ei tunnista tekonsa itseään vahingoittavaa luonnetta.²⁸⁷ Ruotsissakin tekijävastuu voi tulla kysymykseen tilanteessa, jossa tekijä kausaalisesti myötävaikuttaa toisen tahattomaan itsemurhaan, vaikka vastuuta ei siellä jäsennetäkään välillisen tekemisen kautta.²⁸⁸

²⁸⁴ Luoto 2018, s. 60–61.

²⁸⁵ Samansuuntaisesti *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345, joiden mukaan alkuunpanijan toiminnalla on oltava ratkaiseva merkitys vahingoittuneen päätökselle osallistua vaaralliseen toimintaan.

²⁸⁶ *Anttila* 1958, s. 68–71; *Anttila – Heinonen* 1975, s. 90; *Nuutila* 1997, s. 347; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 343–345; *Boucht – Frände* 2019, s. 164; *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2025, s. 570–571.

²⁸⁷ *Kühl* 2017, s. 770; *Joecks* 2011, s. 1172; *Koch* 2008a, s. 400.

²⁸⁸ *Asp – Ulväng – Jareborg* 2013, s. 454–455.

Tätä tapausryhmää havainnollistaa jo edellä käsitelty myrkytysesimerkki, jossa A antaa B:lle kuolettavaa myrkyä sisältävän juoman ja saa B:n erehtymään juoman laadusta. Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa A:n tekijävastuun on tällaisessa tilanteessa katsottu olevan selvä.²⁸⁹ B toteuttaa itse kuolemaan johtaneen toiminnan, mutta tekee sen tietämättä, että hänen menettelynsä johtaa hänen kuolemaansa. Häntä voidaan pitää rikoksen tekemisessä käytettynä välikappaleena.²⁹⁰ A on aiheuttanut B:lle virheellisen käsityksen juoman laadusta ja saanut tämän toimimaan kyseisen erehdyksen varassa.

Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa tällaista asetelmaa on jäsennetty niin sanotun erehdysherruuden avulla. Tällä tarkoitetaan sitä, että välillinen tekijä hallitsee tapahtumankulkua ylivoimaisen tietämyksensä perusteella.²⁹¹ Esimerkkinä käytetään tilannetta, jossa välikappale saadaan koskettamaan sähköjohtoa uskottelemalla sen olevan jännitteetön, ja uhri sitä koskettuaan kuolee tai loukkaantuu. Tällöin uhri erehtyy toimintansa itseään vahingoittavasta luonteesta, ja välillinen tekijä tekee uhrista välikappaleen itseään vastaan.²⁹² Välillisellä tekijällä on ylivoimaisen tietonsa perusteella erehdysherruus, ja hänet on rangaistava välillisenä tekijänä tahallisesta rikoksesta.²⁹³

Vaikeammaksi arviointi muuttuu kuitenkin silloin, kun ei ole aivan selvää, onko uhri todella erehtynyt toimintansa itseään vahingoittavasta luonteesta vai ainoastaan joistakin siihen liittyvistä olosuhteista. Tällöin joudutaan ottamaan kantaa siihen, millainen erehdys syrjäyttää uhrin vapaan päätöksen siinä määrin, että häntä voidaan pitää vain välikappaleena. Kysymystä voidaan havainnollistaa paljon keskustelua herättäneen niin sanotun Sirius-tapauksen avulla.

Saksan liittotasavallan korkeimman oikeuden eli Bundesgerichtshofin (BGH) ratkaisussa BGHSt 32, 38 A uskotteli hänestä riippuvaiselle nuorelle naiselle F:lle olevansa Sirius-tähden asukas, jonka tehtävänä oli viedä erityisen arvokkaita ihmisiä toiselle planeetalle. A:n mukaan tämä siirtymä edellytti vanhasta ruumiista irtautumista, minkä jälkeen F heräisi uudessa ruumiissa Genevejärven rannalla sijaitsevassa punaisessa huoneessa ja voisi jatkaa siellä elämäänsä taiteilijana. A sai F:n lisäksi uskomaan, että tätä uutta elämää varten tarvittaisiin rahaa, minkä vuoksi

²⁸⁹ Anttila 1958, s. 68–71; Anttila – Heinonen 1975, s. 90; Nuutila 1997, s. 347; Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 343–345; Boucht – Frände 2019, s. 164; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 570–571.

²⁹⁰ Ks. Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 343–344; Boucht – Frände 2019, s. 164; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 570–571. Kirjoittajat katsovat, että A käyttää vaarasta tietämätöntä B:tä rikoksen toteuttamisessa rikoksentekeväliseinä, vaikka B itse toteuttaa kuolemaan johtaneen toiminnan.

²⁹¹ Kühl 2017, s. 769–770.

²⁹² Kühl 2017, s. 770; Koch 2008a, s. 400; Joecks 2011, s. 1172.

²⁹³ Koch 2008a, s. 400.

F:n tuli ottaa huomattavan suuri henkivakuutus, määrätä A sen edunsaajaksi ja poistua nykyisestä elämästään lavastetun onnettomuuden kautta. F uskoi tämän ja pudotti A:n ohjeiden mukaisesti hiustenkuivaajan vedellä täytettyyn kylpyammeeseen toivoen heräävänsä kuoleman jälkeen välittömästi uudessa ruumiissa. A:n suunnitelma kuitenkin epäonnistui, koska hiustenkuivaaja ei toiminut odotetulla tavalla ja F jäi henkiin.²⁹⁴

BGH katsoi, ettei F ollut StGB 20 §:n mukaisessa syyntakeettomassa tilassa eikä häneen kohdistettu vastustamatonta pakkoa, vaan hänet oli petoksella saatu suorittamaan surmaamisteko. Ratkaisun mukaan petoksella aikaansaadun itsemurhan arviointi välillisenä tekemisenä riippuu erehdyksen laadusta ja ulottuvuudesta. Jos henkilö ei erehdyksensä vuoksi ymmärrä aiheuttavansa itse omaa kuolemaansa, erehdyksen aikaansaaneen voidaan katsoa olevan henkirikoksen tekijä, jos tämä erehdystä hyväksikäyttäen tietoisesti käynnistää tapahtumankulun, jonka tarkoitus on johtaa uhrin kuolemaan. Tällöin taustalla vaikuttava henkilö hallitsee tapahtumankulkua ylivoimaisen tietonsa perusteella ja käyttää uhria välikappaleena itseään vastaan. BGH tuomitsi A:n muun ohella välillisenä tekijänä tehdystä murhan yrityksestä.²⁹⁵ BGH täsmensi samassa ratkaisussa vielä, ettei lopputulos olisi ollut toinen siinäkään tapauksessa, että uhri olisi ymmärtänyt kuolevansa, mutta uskonut kuoleman jälkeen alkavan välittömästi uusi elämä tuonpuoleisessa.²⁹⁶

Ratkaisun ydinajatus voidaan sen poikkeuksellisista tosiseikoista huolimatta pitää myös kotimaisen oikeuden kannalta perusteltuna. Jos tekijä on tahallisesti erehdyttänyt uhrin uskomaan, ettei tämä aiheuta omaa kuolemaansa vaan ainoastaan irtautuu ruumiistaan jatkaakseen elämää toisaalla, uhrin ei voida katsoa ymmärtäneen toimintansa itseään vahingoittavaa merkitystä. Tällöin tekijän voidaan katsoa käyttäneen uhria välikappaleena. Myös saksalainen oikeuskirjallisuus on enimmäkseen hyväksynyt ratkaisun. Jos tekijä on onnistunut salaamaan uhrilta sen, että tämän toiminta johtaisi lopullisesti kuolemaan, ja uhri on uskonut jatkavansa elämää, erehdyttäjä on tunnusmerkistön mukaisen seurauksen eli kuoleman suhteen tietämykseltään ylivoimainen ja välillisen tekemisen edellytykset täyttyvät.²⁹⁷

BGH:n esittämä hypoteettinen lisähuomio on sen sijaan saanut osakseen runsaasti kritiikkiä, ja se on uudemmassa saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa pitkälti hylätty.²⁹⁸ Jos täysi-ikäinen ja syyntakeinen henkilö tietoisena kuolemasta tappaa itsensä, ei häntä lähtökohtaisesti voida pitää

²⁹⁴ *Joecks* 2011, s. 1173; BGHSt 32, 38.

²⁹⁵ *Roxin* 2019, s. 657–658; *Joecks* 2011, s. 1172–1173; BGHSt 32, 38.

²⁹⁶ *Joecks* 2011, s. 1172–1173; BGHSt 32, 38.

²⁹⁷ *Kühl* 2017, s. 770; *Joecks* 2011, s. 1172–1173.

²⁹⁸ *Roxin* 2019, s. 659–660; *Joecks* 2011, s. 1174.

vain välikappaleena välillisen tekijän toteuttamassa rikoksessa vaan asetelma jäsentyy pikeminkin rankaisemattomana osallisuutena itsemurhaan. Vastaavasti Saksassa *Roxin* on todennut, että sen, joka vastuukykyisessä tilassa vapaaehtoisesti menee kuolemaan, on katsottava itse hallitsevan tapahtumien kulkua.²⁹⁹ *Roxin* on vienyt perustelut vieläkin pidemmälle todeten, että välillinen tekeminen on olemassa vasta silloin, kun itsemurhaan ryhtyvän erehdys kohdistuu hänen elämänsä oikeushyvään, jota henkeen kohdistuvat rikossäännökset suojaavat. Tähän tapaukseen sovellettu tämä merkitsisi, että jos uhrin erehdys ei olisi koskenut maallista kuolemaa vaan hänen kohtaloaan tuonpuoleisessa, syytetty olisi ollut vain rankaisematon itsemurhaan yllyttäjä.³⁰⁰

Samalla *Roxinin* esittämällä perusteella on perusteltua sulkea välillinen tekeminen pois motiivierehdyksen tilanteissa, joissa uhri ymmärtää vahingoittavansa itseään, mutta toimii virheellisen motiivin varassa. Saksassa kysymys motiivierehdyksen merkityksestä on noussut esiin erityisesti lavastettua kaksoitsemurhaa koskevassa ratkaisussa.³⁰¹ Tapauksessa vastaaja oli saanut aviomiehensä juomaan myrkkyä uskottelemalla osallistuvansa itsekin yhteiseen itsemurhaan, vaikka hän oli alusta alkaen päättänyt olla juomatta myrkkyä. BGH katsoi vastaajan olevan vastuussa murhasta tekijänä, mutta ei kuitenkaan ottanut kantaa siihen, riittääkö kaksoitsemurhan lavastaminen perustamaan taustahenkilölle välillisen tekijyyden.³⁰² *Roxinin* mukaan erehdys ei tällaisessa motiivierehdyksen tilanteessa kohdistu uhrin elämän oikeushyvään, jolloin kyse on rankaisemattomasta osallisuudesta itsemurhaan.³⁰³ *Joecks* päätyy samaan lopputulokseen todetessaan, että uhri erehtyy tällöin vain motiivista.³⁰⁴

Ruotsissa tekijävastuu näyttää voivan tulla kyseeseen myös motiivierehdyksen tilanteissa, vaikka tilannetta ei arvioidakaan välillisen tekemisen kautta. Esimerkiksi tekijävastuu voi seurata tilanteessa, jossa lääkäri A kertoo B:lle, että tämän vatsakivut johtuvat syövästä, vaikka ne tosiasiaassa aiheutuvat harmittomasta vaivasta, ja että sairaus veisi hänet vuoden kuluessa hautaan. Tämän seurauksena B riistää henkensä välttyäkseen kärsimyksiltä.³⁰⁵ Saksassa vastaavasta esimerkistä *Kühl* on katsonut, ettei tällainen harhaanjohtaminen yksinään rajoita uhrin päätösvapautta siinä

²⁹⁹ *Roxin* 2019, s. 659–660 ja 671–672.

³⁰⁰ *Roxin* 2019, s. 659–660 ja 671–672. Ks. myös *Joecks* 2011, s. 1174.

³⁰¹ Ks. *Joecks* 2011, s. 1174–1175; *Roxin* 2019, s. 670–673; GA 1986, 508.

³⁰² GA 1986, 508; *Roxin* 2019, s. 670.

³⁰³ *Roxin* 2019, s. 671–672.

³⁰⁴ *Joecks* 2011, s. 1174–1175. Saksassa jotkut kirjoittajat katsovat välillisen tekemisen olevan käsillä motiivierehdystenkin tilanteissa. Ks. *Kühl* 2017, s. 770–771; *Joecks* 2011, s. 1173–1175.

³⁰⁵ *Asp – Ulväng – Jareborg* 2013, s. 454–455.

määrin, että päätös olisi käytännössä harhaanjohtajan määräämä. Uhri voisi hankkia asiasta sel-
vyyden myös muulla tavoin.³⁰⁶ *Kühlin, Joecksin ja Roxinin* pidättyvää kantaa motiivierehdyksellä
aikaan saatuihin itseloukkauksiin on pidettävä lähtökohtana myös Suomessa. Koska motiiviereh-
dys ei poista henkilön tietoisuutta toiminnan itseään vahingoittavasta luonteesta, häntä ei voida
pitää vain välikappaleena välillisen tekijän käsissä.

Tässä tapausryhmässä ratkaisevaa on siten se, kohdistuuko uhrin erehdys suoraan hänen toi-
mintansa itseään vahingoittavaan luonteeseen. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa tai oi-
keuskäytännössä tätä rajanvetoa ei ole täsmennetty. Tämän vuoksi ei ole varmaa, missä määrin
saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa omaksuttuja kriteerejä hyväksyttäisiin kotimaisessa oikeu-
dessa. Pidän kuitenkin perusteltuna katsoa, että välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen ainakin
tilanteessa, jossa uhri ei lainkaan ymmärrä toimintansa itseään vahingoittavaa merkitystä. Sitä
vastoin pelkkä motiivierehdys ei vielä riitä syrjäyttämään uhrin päätösvapautta siinä määrin, että
häntä voitaisiin pitää vain välikappaleena.

5.3.2 Välikappale, jonka riskitietoisuus on puutteellinen

Arviointi muuttuu vaikeammaksi silloin, kun uhri ei ole täysin tietämätön toimintansa riskeistä,
mutta ei myöskään ymmärrä niitä oikein. *Korkka-Knuts, Frände ja Helenius* kytkevät tällaiset ti-
lanteet suostumusta ja sallittua riskinottoa koskeviin kysymyksiin. Heidän mukaansa lähtökohta
siitä, ettei syyntakeisen ja riskit oikein ymmärtävän henkilön itseloukkaukseen vaikuttaminen pe-
rusta vastuuta, rajoittuu tilanteisiin, joissa osapuolten riskitietoisuudessa ei ole eroa.³⁰⁷

Ratkaisevaa on siten, onko taustalla vaikuttanut henkilö ymmärtänyt toimintaan liittyvän riskin
uhria paremmin ja käyttänyt tätä tiedollista epäsymmetriaa hyväkseen saadakseen uhrin ryhty-
mään itseään vahingoittavaan toimintaan. Tämä edellyttää, että taustalla vaikuttaneen henkilön
tahallisuus kattaa muun ohella sen, ettei uhri ole mieltänyt riskin vakavuutta oikein. Tahallisuu-
den lisäksi edellytetään, että uhrin riskikäsitys on ollut siinä määrin puutteellinen, ettei hänen
osallistumisestaan voida pitää vapaana ja tietoisena riskinottona. Jos uhri on sen sijaan ollut tietoi-
nen riskin todellisesta suuruudesta ja toiminnan itseään mahdollisesti vahingoittavasta luon-
teesta, hänen osallistumisensa on lähtökohtaisesti arvioitava omaksi riskinotoksi, jolloin välilli-
nen tekeminen ei tule kyseeseen.

³⁰⁶ *Kühl* 2017, s. 770–771.

³⁰⁷ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345.

Myös saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on tunnistettu tilanne, jossa välittömän tekijän riskejä koskeva tietovaje voi johtaa siihen, että välillisellä tekijällä on ylivoimaisen asiantuntemuksensa vuoksi hallitseva asema tapahtumankulkuun nähden. Olemassa olevaa tietämättömyyttä voidaan käyttää hyväksi tai tietovaje voidaan synnyttää erehdyttämällä. Edellytyksenä on, että välillinen tekijä on tietoinen uhrin tietovajeesta.³⁰⁸ Tällöin ratkaisevan merkityksen saavat riskin suuruus sekä se, onko taustalla toimiva henkilö ylivoimaisen asiantuntemuksensa vuoksi ymmärtänyt riskin olennaisesti paremmin kuin itseään vaarantava uhri.³⁰⁹ Välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen silloin, kun välittömästi toimiva henkilö toimii mahdollisen seurauksen suhteen vain huolimattomasti, kun taas taustalla olevalla tekijällä on tahallisuus.³¹⁰

Korkka-Knuts, Frände ja Helenius erottavat tässä yhteydessä toisistaan kaksi tapausryhmää. Ensimmäisessä ainoastaan uhri altistuu riskille, kun taas taustalla vaikuttava henkilö jää itse vaaran ulkopuolelle. Toisessa myös taustalla vaikuttava henkilö osallistuu samaan vaaralliseen toimintaan kuin uhri. Kirjoittajien mukaan ensimmäisessä tapauksessa välilliseen tekemiseen perustuvan rangaistusvastuun syntyminen ei edellytä erityisen merkittävää riskitietoisuuden epäsymmetriaa. Jälkimmäisessä tilanteessa vastuun syntyminen edellyttää huomattavaa eroa osapuolten riskien ymmärtämisessä.³¹¹

Ensimmäistä tapausryhmää kirjoittajat havainnollistavat tilanteella, jossa A hankkii erän epäpuhdasta huumausainetta, jonka hän ymmärtää hengenvaaralliseksi. A myy aineen B:lle, mutta jättää kertomatta sen erityislaadusta. B luulee ostaneensa tavanomaista huumausainetta, käyttää huumausainetta ja kuolee. B:n kannalta arvioituna huumausainetta käyttämiseen liittyy aina riski, mutta tässä tapauksessa riski oli selvästi suurempi kuin mitä B oletti sen olevan. Kirjoittajien mukaan A vastaa välillisenä tekijänä taposta edellyttäen, että A on pitänyt B:n kuolemaa varsin todennäköisenä seurauksena huumausainetta käyttämisestä.³¹²

Johtopäätöstä voidaan pitää perusteltuna, mutta tahallisuuden ulottuminen vain seuraukseen ei vielä riitä. A:n tulee mieltää, että huumausainetta luovutus saa B:n käyttämään ainetta. Lisäksi

³⁰⁸ *Hillenkamp* 2025, s. 101.

³⁰⁹ *Joecks* 2011, s. 1172–1173.

³¹⁰ *Roxin* 2003, s. 34; *Joecks* 2011, s. 1172–1173. Saksalaisessa oikeuskäytännössä BGH on katsonut vastaajan syyllistyneen välillisenä tekijänä pahoinpitelyyn, josta seurasi uhrin kuolema, tapauksessa, jossa vastaaja oli saanut alkoholiin tottumattoman nuoren naisen nauttimaan tappavan määrän hedelmäviinaa. Vastaaja oli tietoisesti peittänyt juomiseen liittyvän todellisen riskin muun muassa esittämällä juovansa itse samaa tahtia, minkä vuoksi uhri ei hahmottanut päätöksensä merkitystä eikä juomiseen liittyvää hengenvaaraa. NStZ 1986, 266; *Roxin* 2003, s. 34; *Hillenkamp* 2025, s. 38–39 ja 100–101. Saksalaisesta oikeuskäytännöstä kootusti ks. *Hillenkamp* 2025, s. 101–105.

³¹¹ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345. Kirjoittajat esittävät teoksessaan tapausryhmät eri järjestyksessä, mutta tässä tutkielmassa on katsottu perustelluksi käsitellä ensin selkeämpi tilanne.

³¹² *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345.

hänen tulee olla tietoinen aineen erityislaadusta ja siitä, että B luulee ainetta tavanomaiseksi. Jos A pitää tämän lisäksi B:n kuolemaa huumausaineen käyttämisen varsin todennäköisenä seurauksena, hän vastaa välillisenä tekijänä. B:tä voidaan pitää välikkappaleena, koska hän ei ole mieltänyt riskin vakavuutta oikein eikä hänen osallistumisestaan tämän vuoksi voida pitää vapaana ja tietoisena riskinottona. Saksalaisessa jäsennyksessä *Roxin* näyttäisi päätyvän vastaavaan lopputulokseen: kyse voi olla henkirikoksesta välillisenä tekemisenä, jos henkilö tahallisesti vähättelee vaaraa tai antaa toiselle huumausainetta tietäen, ettei tämä tunnista käyttöön liittyvää riskiä riittävän hyvin.³¹³

Toiseen ratkaisuun on sen sijaan päädyttävä, jos B on tietoinen huumausaineen erityislaadusta, käyttää ainetta tästä huolimatta ja kuolee. Tällöin B on ollut tietoinen riskin suuruudesta, minkä vuoksi hänen osallistumisestaan on pidettävä vapaana riskinottona. A:ta ei tällaisessa tilanteessa voida asettaa vastuuseen B:n kuolemasta välillisenä tekijänä, vaikka hän olisi toivonut seurauksen toteutumista.³¹⁴ Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, että jos osalliset toimivat samalla riskitietoisuudella mahdollisen kuolemanseurauksen suhteen, kyse on rankaisemattomasta myötävaikutuksesta tahalliseen itsensä vaarantamiseen.³¹⁵

Korkka-Knuts, Frände ja Helenius katsovat lisäksi, että välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen myös toisessa tapausryhmässä silloin, kun taustalla vaikuttava henkilö itse osallistuu samaan riskialttiiseen toimintaan kuin uhri. Tällöin edellytyksenä on kuitenkin vielä selvempi epäsymmetria osapuolten riskitietoisuudessa. Esimerkkinä he esittävät tilanteen, jossa A saa B:n osallistumaan vuoristovaellukselle, molemmat putoavat vuorenrinteeltä, A jää henkiin ja B menehtyy.³¹⁶ Tilannetta voidaan arvioida lähtökohtaisesti samojen periaatteiden mukaan kuin huumausainetapausta. Tahallisuuden arvioinnissa on kuitenkin otettava huomioon, että taustalla vaikuttavan henkilön oma osallistuminen samaan vaaralliseen toimintaan voi vaikeuttaa todennäköisyshallisuuden toteamista.

Tässä tapausryhmässä ratkaisevaa on, kuinka suuri ero uhrin ja taustalla vaikuttaneen henkilön riskitietoisuudessa on. Kysymys on sekä välillisen tekijän tahallisuuden ulottuvuudesta että siitä, kuinka hyvin uhri on ymmärtänyt toiminnan riskit. Jos uhri on ymmärtänyt riskit oikein, kyse on hänen omasta vapaasta riskinotostaan eikä tekijävastuu välillisenä tekemisenä tule kyseeseen.

³¹³ *Roxin* 2003, s. 43.

³¹⁴ Vastaavasti *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345.

³¹⁵ *Roxin* 2003, s. 34 ja 43.

³¹⁶ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345.

Jos uhri ei ole ymmärtänyt toimintaan liittyvän riskin vakavuutta oikein ja taustalla vaikuttava henkilö on tietoisesti käyttänyt tätä riskitietoisuuden puutetta hyväkseen, välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen. Asetelma voi käytännössä nousta esiin esimerkiksi huumausainekaupan yhteydessä, jossa arvioitaviksi tulevat samanaikaisesti sekä myyjän tahallisuus että ostajan tietoisuus aineen todellisesta laadusta.

5.4 Pakottamiseen perustuvat itseloukkaustilanteet

Pakottamiseen perustuvissa itseloukkaustilanteissa välikappaleasema perustuu siihen, että taustalla vaikuttanut henkilö synnyttää väkivallalla tai uhkauksella sellaisen pakon, jonka vaikutuksesta uhri vahingoittaa itseään. Alaikäisyyteen, syntyakeettomuuteen ja erehdyttämiseen perustuvissa itseloukkaustilanteissa välikappaleasema perustuu joko ikään, syntyakeettomuuteen tai tiedolliseen puutteeseen. Pakottamistilanteissa uhri sen sijaan ymmärtää lähtökohtaisesti toimintansa itseään vahingoittavan luonteen, mutta hänen päätöksentekonsa on pakon vuoksi rajoittunutta. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät tilanteet, joissa tekijä käyttää toista tahdottomana välineenä esimerkiksi ohjaamalla tämän kättä tai aiheuttamalla muutoin pakolla vahingoittavan ruumiinliikkeen. Tällöin kyse on varsinaisesta yksin tekemisestä eikä välillisestä tekemisestä.³¹⁷ Pakottamistilanteita arvioitaessa on lisäksi otettava huomioon, että Suomessa pakottamisesta säädetään erikseen RL 25 luvun 8 §:ssä.

Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa pakottamalla aikaansaatu itseloukkaus on hyväksytty välillisen tekemisen alaan kuuluvaksi. *Nuutila* on katsonut, että henkilö, joka pakottaa toisen itsemurhaan, tulee tuomita välillisenä tekijänä taposta.³¹⁸ Samoin *Anttila* ja *Heinonen* ovat katsoneet välillisen tekemisen tulevan kyseeseen tilanteessa, jossa tekijä pakottaa uhrin itsemurhaan.³¹⁹ *Anttila* on täsmentänyt pakon laatua viittaamalla ehdottomaan väkivaltaan tai sen uhkaan.³²⁰ *Honkasalo* puolestaan on katsonut, että pakkoa käyttänyt henkilö vastaa surmaajana, jos itsemurhan tehnyt on asetettu sellaisen pakon alaiseksi, jota hän ei ole voinut vastustaa.³²¹

Uudemmassa kotimaisessa kirjallisuudessa pakottamalla aikaansaatua itseloukkausta on käsitelty niukemmin. *Sandberg* on tarkastellut pakotetun itseloukkauksen arviointia välillisen tekemisen kautta ja suhtautunut sen soveltavuuteen varauksellisesti. Hänen mukaansa pakottamisen erilliskriminalisointi, RL 5:4:n ja RL 5:7:n sanamuodot sekä pahoinpitelyrikosten tunnusmerkistöt

³¹⁷ *Anttila* 1958, s. 55; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 342, alaviite 861.

³¹⁸ *Nuutila* 1997, s. 347.

³¹⁹ *Anttila – Heinonen* 1975, s. 90.

³²⁰ *Anttila* 1958, s. 69.

³²¹ *Honkasalo* 1967, s. 205.

puhuvat kokonaisuutena sitä vastaan, että pakottamalla aikaansaatu itseloukkaus voitaisiin ainakaan ongelmitta arvioida pahoinpitelyrikoksena välillisen tekemisen kautta. Hän ei kuitenkaan varsinaisesti täsmennä sitä, millainen pakko riittäisi välikappaleaseman syntymiseen, jos välillisen tekemisen soveltuminen pakottamistilanteisiin ylipäättään hyväksyttäisiin.³²²

Saksalaisessa rikosoikeudessa pakottamalla aikaansaatu itseloukkaus kuuluu välillisen tekemisen piirissä pakottamisherruuden alaan, jolloin tapahtumankulun hallinta perustuu ylivoimaiseen tahtoon.³²³ Saksalaisessa kirjallisuudessa vallitsevaksi näyttää muodostuneen vastuuperiaatteeeseen (*Verantwortungsprinzip*) nojaava lähtökohta, jonka mukaan välillinen tekeminen tulee tällaisissa tilanteissa kyseeseen vain silloin, kun itseään vahingoittava toimii StGB 35 §:ää vastaavassa pakotetussa tilanteessa.³²⁴ Arviointi rakentuu tällöin hypoteettiselle kysymykselle: poistuisiko välittömän tekijän rangaistusvastuu pakon vuoksi, jos teko muuten olisi tunnusmerkistön mukainen ja oikeudenvastainen.³²⁵ Jos vastaus on myöntävä, taustalla vaikuttanut henkilö voi tulla arvioitavaksi välillisenä tekijänä pakottamisherruuden perusteella. Jos taas pakko jää tämän kynnyksen alapuolelle, menettely on arvioitava korkeintaan pakottamisena.³²⁶

Pakkotilaa anteeksiantoperusteena koskevan StGB 35 §:n mukaan tekijän syyllisyys poistuu, jos tekijä tekee oikeudenvastaisen teon torjuakseen itseltään, omaiseltaan tai muulta hänelle läheiseltä henkilöltä välittömän hengelle, ruumiilliselle koskemattomuudelle tai vapaudelle aiheutuvan vaaran, jota ei muutoin voida torjua.³²⁷ *Roxinin* mukaan tästä seuraa, ettei esimerkiksi pelkkä rikosilmoituksella tai skandaalin paljastamisella uhkaaminen vielä tee vaikuttajasta pahoinpitelyn tai henkirikoksen välillistä tekijää, vaan menettely tulee arvioitavaksi korkeintaan pakottamisena.³²⁸ Edellytysten täyttymistä puolestaan havainnollistaa *Kochin* esimerkki, jossa teurastajamestari pakottaa oppipoikansa veitsellä uhaten syömään puhdistamatonta suolta. *Kochin* mukaan pakottajaa on tällöin arvioitava pahoinpitelyn välillisenä tekijänä, koska uhri olisi ollut vastuusta vapaa, jos itsensä vahingoittaminen olisi tunnusmerkistönmukaista.³²⁹

³²² Sandberg 2024, s. 84–86.

³²³ Roxin 2003, s. 26; Roxin 2019, s. 818; Joecks 2011, s. 1160.

³²⁴ Roxin 2003, s. 26; Joecks 2011, s. 1160; Koch 2008b, s. 496; Kühl 2017, s. 771; Roxin 2019, s. 818–819.

³²⁵ Joecks 2011, s. 1159; Koch 2008b, s. 496.

³²⁶ Roxin 2003, s. 26–28; Koch 2008b, s. 496.

³²⁷ StGB 35 §:n 1 momentin alkuosa: ”Wer in einer gegenwärtigen, nicht anders abwendbaren Gefahr für Leben, Leib oder Freiheit eine rechtswidrige Tat begeht, um die Gefahr von sich, einem Angehörigen oder einer anderen ihm nahestehenden Person abzuwenden, handelt ohne Schuld.”

³²⁸ Roxin 2003, s. 26–28.

³²⁹ Koch 2008b, s. 496. Saksalaisessa oikeuskäytännössä BGH on hyväksynyt tapon yrityksen välillisenä tekemisenä tapauksessa, jossa vastaaja oli pitkään nöyryyttänyt, pahoinpidellyt ja painostanut hänestä riippuvaista masentunutta miestä saadakseen tämän tekemään itsemurhan. NSTZ 2024, 605; Habermann 2025, s. 148–149.

Saksalaisessa keskustelussa on kuitenkin arvioitu myös sitä, voidaanko StGB 35 §:ään perustuva hypoteettista tarkastelua ylipäättään soveltaa itseloukkaustilanteisiin. *Roxinin* mukaan *Herzberg* on suhtautunut tähän kielteisesti, koska itseensä kohdistuvassa vahingoittamisessa puuttuu oikeudellisen kiellon pidättävä vaikutus: itseloukkaustilanteessa ei synny samanlaista rangaistuksen pelkoon perustuvaa vastamotivaatiota kuin toiseen kohdistuvassa rikoksessa.³³⁰ Näkemys ei kuitenkaan vaikuta vakuuttavalta itseloukkaustilanteiden kannalta. *Roxinin* ja *Joecksin* tavoin voidaan katsoa, että omien oikeushyvien vaarantumisen pelko toimii ainakin itseloukkaus- ja itsemurhatilanteissa vähintään yhtä voimakkaana pidäkkeenä, koska ihmisen on psykologisesti helpompaa vahingoittaa toista kuin itseään.³³¹ Tästä syystä hypoteettista vastuuvapausarviointia ei ole perusteltua hylätä vain sillä perusteella, että pakotettu teko kohdistuu tekijään itseensä.

Saksalaisessa kirjallisuudessa on esitetty myös väljempiä kantoja.³³² Suomen oikeuden kannalta käyttökelpoisimpana voidaan kuitenkin pitää vastuuperiaatteeseen nojaavaa saksalaista lähtökohtaa, jossa välikappaleasema kytketään rikosoikeudellisesti tunnistettavaan vastuuvapausperusteeseen. Itseloukkaustilanteissa tämä merkitsee hypoteettista tarkastelua: ratkaisevaa on, poistaisiko pakko välittömän tekijän rangaistusvastuun, jos itsensä vahingoittaminen olisi tunnusmerkistönmukaista ja oikeudenvastaista. Välillisessä tekemisessä pakkoa arvioidaan kuitenkin tyypillisesti tilanteissa, joissa teko kohdistuu kolmanteen henkilöön. Tämän vuoksi arvioinnissa voidaan kysyä vielä täsmällisemmin, poistaisiko sama pakko välittömän tekijän rangaistusvastuun, jos hän kohdistaisi pakon vaikutuksesta vastaavan teon kolmanteen henkilöön.

Suomen oikeudessa pakon vastuusta vapauttavaa vaikutusta on arvioitava ennen kaikkea RL 4 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisen anteeksiannettavan pakkotilan kautta.³³³ Säännöksen mukaan tekijä on rangaistusvastuusta vapaa, ”jos häneltä ei kohtuudella olisi voitu vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon pelastettavan edun tärkeys, tilanteen yllätyksellisyys ja pakottavuus sekä muut seikat”. Säännöksen merkitystä pakottamiseen perustuvissa välillisen tekemisen tilanteissa tukee myös hallituksen esitys, jonka mukaan välillinen tekeminen voi tulla

³³⁰ *Roxin* 2019, s. 819.

³³¹ *Roxin* 2019, s. 819; *Joecks* 2011, s. 1162.

³³² Osa saksalaisesta kirjallisuudesta on katsonut, että välillinen tekeminen voidaan hyväksyä myös tilanteissa, joissa uhkaus ei vielä rajoita uhrin päätösvapautta StGB 35 §:ää vastaavalla tavalla. Ks. *Kühl* 2017, s. 771. *Roxin* ja *Joecks* suhtautuvat tällaiseen laajennukseen kuitenkin kriittisesti, koska se hämärtää vastuuperiaatteen rajoja ja voi johtaa välillisen tekemisen hyväksymiseen tilanteissa, joissa pakottamisesta rankaiseminen riittäisi. *Roxin* 2003, s. 27; *Roxin* 2019, s. 819; *Joecks* 2011, s. 1162.

³³³ Suomessa harkittiin rikoslain yleisiä oppeja koskeneen uudistamistyön yhteydessä voimakkaaseen paktoon tai painostukseen perustuvaa erityistä anteeksiantoperustetta, mutta ehdotus ”pakottavista olosuhteista” poistui lopullisesta hallituksen esityksestä lausunnotmenettelyssä esitetyn kritiikin vuoksi. Ks. OM 2002:7, s. 49–52.

kyseeseen, jos välitön tekijä toimii olosuhteissa, joissa keneltäkään ei voida vaatia norminmukaista suhtautumista.³³⁴

Korkka-Knuts, Frände ja Helenius ovat vastaavasti katsoneet, että tietyt väkivallan ja uhkauksen muodot voivat poistaa välittömän tekijän syyllisyyden anteeksiannettavaa pakkotilaa koskevien säännösten perusteella.³³⁵ Kysymys liittyy tällöin välillisen tekemisen ja yllytyksen väliseen rajanvetoon. Oikeuskirjallisuudessa rajanvetoa on jäsennetty intressipunninnan avulla: jos uhattu oikeudenloukkaus on vakavampi kuin teko, johon välitön tekijä pakotetaan, välittömän tekijän syyllisyys voi poistua ja kyseeseen voi tulla välillinen tekeminen.³³⁶ Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun A uhkaa tappaa B:n pojan, mikäli B ei tee varkautta.³³⁷ B:tä ei rangaista varkaudesta, koska A on uhannut vakavammalla henkeen kohdistuvalla oikeudenloukkauksella.

Kotimaisessa oikeuskäytännössä pakon vastuun poistavaa vaikutusta on arvioitu tavanomaisissa kolmanteen kohdistuvissa välillisen tekemisen tilanteissa vain niukasti. Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa 26.2.2016 nro 108539 välitön tekijä oli yrittänyt ryöstää kaupan tilanteessa, jossa taustalla vaikuttaneet henkilöt olivat kohdistaneet häneen väkivaltaa, ottaneet hänen asuntonsa avaimen pantiksi ja valvoneet ryöstön toteuttamista. Hovioikeus katsoi välittömän tekijän tahdonmuodostuksen syntyneen pakotettuna ja tuomitsi taustalla vaikuttaneet henkilöt ryöstön yrityksestä välillisinä tekijöinä. Ratkaisu osoittaa, että pakko voi poistaa välittömän tekijän vastuun ainakin silloin, kun pakko on konkreettista, siihen liittyy aikaisempaa väkivaltaa ja taustalla vaikuttavat henkilöt kontrolloivat rikoksen toteuttamista.

Ratkaisu KKO 2017:57 viittaa kuitenkin pidättyvämpään arviointiin. Siinä A oli uhkaamalla katkoa B:n sormet pakottanut B:n ryöstämään myymälän. Korkein oikeus tuomitsi A:n pakottamisesta sekä yllytyksestä ryöstöön ja B:n ryöstöstä. Ratkaisussa oli ensi sijassa kysymys lainkonkurrensista pakottamisen ja ryöstön välillä. Siitä kuitenkin ilmenee, ettei uhkaus sormien katkomisella riittänyt poistamaan B:n rangaistusvastuuta ryöstöstä. Ratkaisun merkitystä välillisen tekemisen kannalta vähentää kuitenkin se, ettei syyttäjä ollut vedonnut välilliseen tekemiseen, vaan katsonut kyseessä olevan yllytys. Ratkaisusta voidaan tästä huolimatta saada viitteitä siitä, että pakon anteeksiannettavaa vaikutusta on tulkittu varsin suppeasti.³³⁸

³³⁴ HE 44/2002 vp, s. 154.

³³⁵ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 345.

³³⁶ *Honkasalo* 1967, s. 205; *Nuutila* 1997, s. 345; *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 342.

³³⁷ *Korkka-Knuts – Frände – Helenius* 2020, s. 342.

³³⁸ *Samoin* OM 2022:8, s. 88. Myöskään ratkaisussa KKO 2021:90 pakottaminen ei vapauttanut tekijää kokonaan rangaistusvastuusta. Tapauksessa A ja B olivat pakottaneet tai painostaneet C:n surmaamaan D:n.

Välillisen tekemisen soveltuvuutta pakottamalla aikaansaatuun itseloukkaukseen on arvioitu Varsinais-Suomen kärjäoikeuden 7.12.2023 antamassa ratkaisussa nro 149732. Tapauksessa B oli uhkauksella, jonka sisältö jäi selvittämättömäksi, pakottanut A:n ampumaan itseään jalkaan ja lähettämään siitä videon B:lle. Syyttäjän mukaan B oli uhannut A:ta sillä, ettei muuten jättäisi häntä rauhaan. Syyttäjä vaati ensisijaisesti rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä siten, että B oli tehnyt ruumiillista väkivaltaa A:lle käyttäen välikappaleena A:ta itseään. Kärjäoikeus katsoi kuitenkin, ettei välillinen tekeminen tullut kyseeseen. Ratkaisussa merkitystä annettiin sille, ettei B ollut fyysisesti A:n läheisyydessä eikä olisi voinut ainakaan välittömästi toteuttaa uhkausta. Lisäksi uhkaus olla jättämättä A:ta rauhaan ei ollut konkreettinen eikä kohdistunut henkeen tai terveyteen. B tuomittiin pakottamisesta syyttäjän vaihtoehdoisen syytekohtan mukaisesti.

Ratkaisun lopputulosta voidaan pitää perusteltuna myös hypoteettisen tarkastelun näkökulmasta. Jos B olisi uhannut A:ta sisällöltään epäselväksi jääneellä suusanallisella uhkauksella ja A olisi tämän jälkeen ampunut kolmatta henkilöä jalkaan, ei uhattua oikeudenloukkausta voitaisi intressipunninnan perusteella pitää vakavampana kuin tekoa, johon A olisi pakotettu. A:lta olisi voitu edellyttää anteeksiannettavaa pakkotilaa koskevan säännöksen mukaista toisenlaista suhtautumista näissä olosuhteissa. Tässä mielessä kärjäoikeuden lopputulos näyttää perustellulta.³³⁹

Toisena esimerkkinä, jossa ollaan lähempänä anteeksiannettavaa pakkotilaa, voidaan tarkastella Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden ratkaisua 19.6.2023 nro 125598.³⁴⁰ Tapauksessa A oli painanut puukon terää B:n ihoa vasten silmän, rinnan ja reiden alueella sekä uhannut tappaa B:n tai aiheuttaa tälle silmän menetyksen, ellei B leikkaisi pihdeillä oman pikkusormensa sormenpäästä irti. B oli toiminut A:n vaatimalla tavalla. Syyttäjä oli ensisijaisesti vaatinut A:lle rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä. Kärjäoikeus kuitenkin katsoi, ettei A ollut leikannut B:n sormenpäästä irti, vaan B oli tehnyt sen itse, minkä vuoksi kyse ei ollut pahoinpitelystä ruumiillista väkivaltaa tekemällä tai sitä tekemättä. Näin ollen kärjäoikeus katsoi A:n syyllistyneen ainoastaan pakottamiseen syyttäjän vaihtoehdoisen syytekohtan mukaisesti.

C:n syyksi luettiin surma, koska hänen katsottiin toimineen pakkotilaa muistuttavissa olosuhteissa. Ks. KKO 2021:90.

³³⁹ Tapaus herättää kysymyksen uhkauksen tosiasiallisesta vakavuudesta tilanteessa, jossa henkilö ampui itseään jalkaan. Tällainen menettely voisi sinänsä viitata siihen, että uhkaus on koettu vakavana. Tapauksessa oli kuitenkin merkittäviä näytöllisiä ongelmia, sillä A kertoi aseensa launneen vahingossa ja kiisti häneen kohdistetut uhkaukset.

³⁴⁰ Asiaa on käsitelty hovioikeudessa rangaistuksen mittaamisen osalta. Helsingin HO 23.4.2025 nro 104133.

Koska syyttäjä ei ollut vedonnut välilliseen tekemiseen, käräjäoikeus ei ottanut siihen ratkaisussaan kantaa. Tapausta voidaan kuitenkin arvioida välillisen tekemisen näkökulmasta esittämällä sama hypoteettinen kysymys kuin edellä: olisiko B:hen kohdistunut uhkaus poistanut B:n rangaistusvastuun tilanteessa, jossa B olisi kohdistanut vastaavan teon kolmanteen henkilöön. Intressipunninnassa B:n henkeen kohdistunut uhka olisi vakavampi kuin kolmannen ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuva teko, johon B olisi pakotettu. Samaan suuntaan viittaa myös anteeksiannettavaa pakkotilaa koskevan RL 4 luvun 5 §:n 2 momentin mukainen arvio. Kun pelastettava etu on oma henki ja uhkausta on tehostettu välittömän väkivallan uhalla painamalla puukon terää ihoa vasten, muunlaisen suhtautumisen edellyttäminen vaikuttaa vaikeasti perusteltavalta.

Ratkaisevaa tässä tapausryhmässä on siten se, onko pakko ollut niin voimakasta, ettei välittömän tekijän päätöstä voida enää pitää vapaana ja vastuullisena. Pakon riittävyttä välikappaleaseman kannalta on perustelluinta arvioida hypoteettisesti kysymällä, poistaisiko pakko uhrin rangaistusvastuun, jos hän olisi saman pakon vaikutuksesta kohdistanut vastaavan teon kolmanteen henkilöön. Tässä arvioinnissa pakottamisen erilliskriminalisointi, uudempi kotimainen keskustelu ja oikeuskäytäntö puoltavat pidättyvää tulkintaa. Jos pakko kuitenkin poistaisi uhrin vastuun tällaisessa hypoteettisessa tilanteessa, hänen päätöksentekonsa on syrjäytynyt siinä määrin, että häntä voidaan pitää RL 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna välikappaleena. Muut pakottamalla aikaansaadut itseloukkaukset jäävät lähtökohtaisesti pakottamisrikoksen varaan.

6. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu, millä edellytyksillä, jos lainkaan, henkilö voi Suomen voimassa olevan rikosoikeuden mukaan olla tekijävastuussa tilanteessa, jossa hän aktiivisin ja tahallisin toimin myötävaikuttaa toisen itseloukkaukseen. Tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että tekijävastuu voi tällaisissa tilanteissa tulla kyseeseen, mutta sen soveltamisala on rajattu. Vastuu edellyttää ensinnäkin, että taustalla vaikuttaneen henkilön menettely täyttää rikoksen yleiset edellytykset välillisen tekemisen rakenteessa. Toiseksi edellytetään, ettei itseään vahingoittaneen henkilön päätöksentekoa voida pitää riittävän vapaana ja vastuullisena.

Itseloukkaustilanteissa vastuuta ei voida perustaa varsinaisen osallisuuden muotoihin. Vaikka taustalla vaikuttaneen henkilön menettely muistuttaa usein yllytystä tai avunantoa, varsinainen

osallisuus edellyttää aksessorisuusvaatimuksen vuoksi tunnusmerkistön mukaista päätekoa. Itseloukkaustilanteissa tällaista päätekoa ei lähtökohtaisesti ole, koska itsensä vahingoittamista ei ole kriminalisoitu.

Tekijävastuu ei yleensä voi perustua myöskään varsinaiseen yksin tekemiseen. Suppean tekijäkäsitteen mukaisesti varsinainen yksin tekeminen edellyttää tunnusmerkistön henkilökohtaista ja omakätistä toteuttamista. Itseloukkaustilanteissa tunnusmerkistön toteutuminen riippuu kuitenkin uhrin omasta toiminnasta, vaikka hänen päätöksentekonsa voi olla eri tavoin rajoittunutta. Varsinaisen yksin tekemisen alaan kuuluvat vain tilanteet, joissa toista käytetään täysin tahdottomana välineenä esimerkiksi ohjaamalla tämän ruumiinliikkeitä.

Varsinaisen osallisuuden ja varsinaisen yksin tekemisen rajautuessa lähtökohtaisesti pois tekijävastuun mahdollinen perusta jää välilliseen tekemiseen. Sen soveltaminen itseloukkaustilanteisiin ei kuitenkaan ole ongelmatonta, koska RL 5 luvun 4 §:n perusasetelma rakentuu tilanteille, joissa välikappale kohdistaa menettelynsä kolmanteen henkilöön. Ratkaisevaksi muodostuu kysymys siitä, voiko välikappaleen rankaisematta jääminen perustua RL 5 luvun 4 §:ssä tarkoitettuun muuhun rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvään syyhyn silloin, kun tämä syy on välikappaleen oman menettelyn tunnusmerkistön mukaisuuden puuttuminen.

Tutkimuksessa omaksutun tulkinnan mukaan RL 5 luvun 4 §:n sanamuoto ei sulje tällaista asetelmaa pois. Säännöksen kielellisten rajojen sisään voidaan sovittaa tilanne, jossa välillinen tekijä tekee tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena uhria itseään ja jossa välikappaleetta ei voida rangaista kyseisestä rikoksesta, koska hänen oma menettelynsä ei täytä tunnusmerkistön mukaisuuden vaatimusta. Tätä tulkintaa tukee myös esitöistä ilmenevä lainsäätäjän tarkoitus. Esitöiden perusteella tarkoituksena ei ollut sulkea vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa välillisen tekemisen piiriin luettuja itseloukkaustilanteita säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Päinvastoin säännöksen tulkinnan oli tarkoitus rakentua myös kodifioinnin jälkeen oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä omaksuttujen suuntaviivojen varaan.

Välillisen tekemisen soveltumista ei voida ratkaista pelkästään RL 5 luvun 4 §:n sanamuodon perusteella. Välillisen tekijän oman menettelyn on täytettävä rikoksen yleiset edellytykset välillisen tekemisen rakenteessa. Tunnusmerkistön mukaisuuden arvioinnissa ratkaisevaa on sovellettavan rikostunnusmerkistön rakenne. Seurausrikoksissa välillinen tekeminen voi lähtökohtaisesti tulla kyseeseen, jos välillinen tekijä aiheuttaa tunnusmerkistön mukaisen seurauksen käyttämällä uhria itseään välikappaleena ja seuraus on rikosoikeudellisesti merkityksellisessä syy-yh-

teydessä hänen menettelynsä. Tekorikoksissa arviointi on pidättyvämpää, koska tunnusmerkistöissä edellytetty tekotapa voi jo käsitteellisesti sulkea pois sen, että rikos toteutettaisiin uhria itseään välikappaleena käyttäen.

Lisäksi välillisen tekijän tahallisuuden on katettava välillisen tekemisen rakenteen kannalta keskeiset seikat. Ensinnäkin välillisen tekijän tulee mieltää oma toimintansa ja sen merkitys välittömän tekijän toiminnalle. Toiseksi välillisen tekijän tahallisuuden tulee ulottua kaikkiin tunnusmerkistön täyttymisen kannalta merkityksellisiin seikkoihin, jotka toteutuvat välittömän tekijän toiminnan kautta. Kolmanneksi tahallisuuden tulee kattaa välittömän tekijän välikappaleaseman perustava olosuhde. Näiden tahallisuuden kohteiden alarajana on todennäköisyystahallisuus.

Vaikka nämä yleiset edellytykset täytyisivät, välillinen tekeminen edellyttää vielä, ettei uhrin päätöksentekoa voida pitää riittävän vapaana ja vastuullisena. Välikappaleaseman perusteella itseloukkaustilanteet voidaan jäsentää kolmeen pääryhmään. Tyypitilanteiden systematisoinnissa ja eri ryhmiin liittyvien ongelmien tunnistamisessa hyödynnetään runsaasti saksalaista oikeuskirjallisuutta, koska kotimainen käsittely on jäänyt tältä osin niukaksi. Saksalainen aineisto ei kuitenkaan määritä Suomen oikeuden sisältöä, vaan kunkin tapausryhmän arvioinnin on laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla palauduttava RL 5 luvun 4 §:n sanamuotoon ja suomalaisen osallisuusjärjestelmän lähtökohtiin.

Ensimmäisen ryhmän muodostavat tilanteet, joissa itseään vahingoittava henkilö on alle 15-vuotias tai syyntakeeton. Näissä tilanteissa välillinen tekeminen voi tulla kyseeseen sekä silloin, kun taustalla vaikuttava henkilö saa alle 15-vuotiaan tai syyntakeettoman vahingoittamaan itseään, että silloin, kun hän tahallisesti edistää tämän itseloukkausta. Laajaa soveltamisalaa voidaan perustella sillä, ettei alle 15-vuotiaita ja syyntakeettomia voida pitää täysimääräisesti vastuullisina omasta elämästään.

Toisen ryhmän muodostavat erehdyttämiseen perustuvat itseloukkaustilanteet. Välillinen tekeminen tulee selvimmin kyseeseen silloin, kun uhri ei lainkaan ymmärrä vahingoittavansa itseään. Sen sijaan pelkän motiivierehdyksen ei katsota riittävän välikappaleaseman perustaksi, koska tällöin uhri kyllä ymmärtää vahingoittavansa itseään. Vaikeimpia ovat tilanteet, joissa uhri ymmärtää toimintaan liittyvän riskin yleisellä tasolla mutta ei tunne riskin todellista vakavuutta. Riskitietoisuuden epäsymmetrian tulee olla niin olennainen, ettei uhrin osallistumista voida pitää vapaana ja tietoisena riskinottona.

Kolmannen ryhmän muodostavat pakottamiseen perustuvat itseloukkaustilanteet. Pakottamistilanteissa välikappaleasema voi syntyä vain silloin, kun pakko on niin voimakasta, ettei uhrilta

ole voitu kohtuudella edellyttää toisenlaista suhtautumista. Tätä on perustelluinta arvioida hypoteettisesti kysymällä, poistaisiko sama pakko uhrin rangaistusvastuun tilanteessa, jossa hän olisi kohdistanut vastaavan teon kolmanteen henkilöön. Jos vastaus on myöntävä, uhrin päätöksenteko on syrjäytynyt välikappaleaseman kannalta riittävällä tavalla. Jos vastaus on kieltävä, menettely jää lähtökohtaisesti pakottamisrikoksen varaan.

Oikeustilaa ei kuitenkaan voida pitää tyydyttävänä. Itseloukkaustilanteita ei ole nimenomaisesti säännelty, eikä korkein oikeus ole ottanut lopullista kantaa siihen, ulottuuko RL 5 luvun 4 § tällaisiin tilanteisiin. Esitöistä ei myöskään ilmene, että itseloukkausasetelmaa olisi arvioitu välillistä tekemistä kodifioitaessa. Oikeuskirjallisuudessa itseloukkaustilanteet on pitkälti hyväksytty välillisen tekemisen piiriin erityisesti alaikäisyyden, syyntakeettomuuden ja erehdyttämisen yhteydessä, mutta käsittely on jäänyt pääosin yksittäisten esimerkkien varaan. Tällaisessa oikeustilassa itseloukkaustilanteiden sisällyttäminen RL 5 luvun 4 §:n soveltamisalaan on *de lege lata* mahdollista, mutta oikeustilan avoimuuden vuoksi ei täysin ongelmatonta.

De lege ferenda -näkökulmasta oikeustilaa olisi perusteltua selkeyttää. Oikeustila voisi täsmenntyä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksellä. Laillisuusperiaatteen näkökulmasta kestävämpi ratkaisu olisi kuitenkin RL 5 luvun 4 §:ään lisättävä toinen momentti, jossa säädettäisiin nimenomaisesti tilanteista, joissa välikappaleena käytetään rikoksen kohdetta itseään. Samalla olisi rajattava vastuun ala siten, ettei mikä tahansa itseloukkaukseen vaikuttaminen perusta tekijävastuuta. Sääntelyn tulisi kytkeä vastuu nimenomaisesti siihen, että rikoksen kohteena olevan henkilön päätöksenteko on iän, syyntakeettomuuden, erehdyksen tai pakon vuoksi olennaisesti rajoittunut.

Vaikka itseloukkaustilanteet ovat oikeuskäytännössä harvinaisia, kysymys ei ole vain teoreettisesta osallisuusopillisesta ongelmasta. Raja rangaistavan tekijävastuun ja rankaisemattoman myötävaikuttamisen välillä joudutaan vetämään myös yhteiskunnallisesti merkittävissä tilanteissa, joissa vaikuttaminen kohdistuu lapseen, syyntakeettomaan tai muuten haavoittuvassa asemassa olevaan henkilöön. Tällaisissa tilanteissa rikosoikeudellisen vastuuperusteen on oltava laillisuusperiaatteen kannalta kestävällä pohjalla. Tästä syystä tekijävastuun ala on rajattava tiukasti: vastuu voi tulla kyseeseen vain, jos välillisen tekijän menettely täyttää rikoksen yleiset edellytykset ja uhrin päätöksenteko on siinä määrin rajoittunutta, että häntä voidaan pitää toisen käyttämänä välikappaleena.